

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS

144695

744695

TEZİN ADI
ELAZIĞ İLİ (MERKEZ) ZİYARET YERLERİ

HAZIRLAYAN
MURAT YALĞIN

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. BEKİR SAMİ ÖZSOY

MANİSA

2004

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU**

Tez No:

Konu:

Üniv.Kodu:

Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.**Tezin yazarının**

Soyadı: YALĞIN

Adı: MURAT

Tezin Türkçe adı: ELAZIĞ İLİ (MERKEZ) ZİYARET YERLERİ

Tezin Yabancı adı: PLACES OF SAINTS IN ELAZIĞ CITY CENTER

Tezin yapıldığıÜniversite: CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ Enstitü: SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ Yılı:2004
Diğer kuruluşlar:

Tezin Türü: 1- Yüksek Lisans

Dili: Türkçe
Sayfa sayısı: 145
Referans sayısı: 95**Tez Danışmanlarının**

Ünvanı: Yrd.Doç.Dr.

Adı: BEKİR SAMİ

Soyadı: ÖZSOY

Ünvanı:

Adı:

Soyadı:

Türkçe anahtar kelimeler:**İngilizce anahtar kelimeler:**

- 1- Elazığ
- 2- Veli
- 3- Halk Bilimi
- 4- Halk İnancı
- 5- Kerâmet

- 1- Elazığ
- 2- Saint
- 3- Folklore
- 4- Traditional Believes
- 5- Miracle

Tarih:

İmza :

ÖZET

“Elazığ İli (Merkez) Ziyaret Yerleri” konulu tez çalışmasında öncelikle “Giriş” kısmında araştırmanın konusu, belirlediğimiz çalışmaya hangi amaçlarla yön verdiğimiz, alan araştırması niteliğinde çalıştığımızdan hangi sahada derleme yaptığımız, araştırmaya başlama tarihimiz, ne gibi ön hazırlıklarda bulunduğumuz, gözlemlerimizi ve mülakatlarımızı nasıl sürdürdüğümüz, kaynak kişilerle olan münasebetlerimiz izah edilmiştir.

Ardından çalışma yaptığımız yöreye dair tarihî ve coğrafi bilgiler kısaca verilmiştir. Ziyaret yerleri konusu bazı kavramları içerdiğinden bu kavramlardan velî, ziyaret yeri, türbe ve yatır inancı, kerâmet ve menkabe anlayışları açıklanmıştır.

Açıklamalardan sonra araştırmanın esas konusunu teşkil eden “Elazığ İli (Merkez) Ziyaret Yerleri” hakkındaki bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler tamamlanınca “Sonuç” kısmında genel bir değerlendirme yapılmıştır. “Ekler” bölümünde Kaynak kişilere ait bilgiler, çalışma esnasında yararlandığımız kaynaklar, mülakatlarda yöneltilen sorular, yörenin haritası ve konuyu zenginleştirmek, sunulan bilgilerin kanıtlanabilir hale gelmesini sağlamak için fotoğraflar verilmiştir.

ABSTRACT

At the study which called "Places of Saints in Elaziğ City Center ", at first in the part of "Entry", those were explained; subject of the study; the aims of the study that we choose; places of our study; selected date of the study; which providences that we did first; the observations and interviewes that we did; reationships between us and the people which we talked at the visiting places.

After that, the historical and the geographical informations were given briefly that belongs to Elaziğ. The subject of visiting places have some concepts, so we explained those concepts: Saint, visiting place, believes of tomb and believes of the place where a saint buried, miracle, and the legend that told a saint life.

After those explanations, the informations were given which were constituted the main subject. (Places of Saints in Elaziğ City Center) When those informations finished, at the part of the "End", a general evaluation has done. At the part of the "Extras", those were given; the informations of the people which we talked; the resources which we used in our study; the questions that we asked to the people; a map of Elaziğ; the photographes of the study for make the subject reach and for make the informations real.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Elazığ İli (Merkez) Ziyaret Yerleri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../2004

Adı Soyadı

MURAT YALGIN

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 27/08/2004 tarih ve 12/4 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi Programı Yüksek Lisans öğrencisi Murat YALGIN'nın "Elazığ İli (Merkez) Ziyaret yerleri " Konulu tezi incelenmiş ve aday 14/10/2004 tarihinde saat 10.00 de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN
Yrd. Doç. Dr. Bekir Sami ÖZSOY

ÜYE
Prof. Dr. Mehmet ÇELİK

ÜYE
Yrd. Doç. Dr. Ünal ŞENEL

Evet Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

ÖNSÖZ

Bazı insanlar isteklerini gerçekleştirmeyi arzuladıklarında, sıkıntıya düştüklerinde, büyüleyici ve kutsal bildikleri varlıklara yönelerek onlardan yardım beklemektedir. İşte insanların kendisine faydası dokunacağına inandıkları bu varlıklardan biri de türbeler, yatırlardır.

Çalışmamız Elazığ merkezdeki türbeleri ve bunların etrafında oluşan inançlarla, uygulamaları kapsamaktadır ve “Giriş” kısmı dışında dört ana bölümden oluşmaktadır. “Giriş” kısmında “Araştırmanın Konusu, Amacı, Alanı”, “Araştırmanın Seçiliş Tarihi ve Ön Hazırlık Devresi”, “Araştırma Teknikleri”, “Araştırma Araçları” açıklanmıştır. Ardından araştırma alanına ait bilgiler verilmiş, Elazığ’ın tarihçesine ve coğrafi özelliklerine kısaca değinilmiştir.

İlk bölümde incelediğimiz konuya dair “Velî”, “Kerâmet”, “Ziyaret Yeri”, “Menkabe” ana kavramları hem literatüre hem de halk inancına göre açıklanmıştır.

Araştırma bulgularının verildiği esas kısımdaysa elde edilen malzeme kaynaklardan sentezlenen bilgilerle verilmiştir. Türbeleri ve yatırları ele alırken ise bunların buldukları mevkî, genel görünüşleri, kim tarafından ne zaman yaptırıldıkları izah edildikten sonra türbede yatan zatın kimliği, menkabeleri, kerâmetleri, ardından türbe etrafında oluşan inanç ve uygulamalar sunulmuştur. Günümüzde bulunmasalar da eskiden ziyaretgâh olarak kabul gören türbeler de incelenmiş, halk inanışlarında bunların yeri belirtilmiştir.

“Sonuç” kısmında türbelerin etrafında meydana gelen inanç ve uygulamalara ait tespit edilenlerin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Araştırmanın son bölümünde ise “Ekler” vardır. “Ekler”de, “Kaynak Kişi Dizini”, “Bibliyografya”, “Soru Kâğıdı Örneği”, “Harita”, “Fotoğraf Dizini ve Fotoğraflar” verilmiştir.

Çalışmada sunduğumuz bilgiler derlemelerden ibarettir ve bu malzemelerin tahliline ya da mukayesesine gidilmemiştir. Amaç, geçmişten günümüze getirilen inanç ve uygulamaların ne derece devam ettiğini belirlemek, bunun yanında elde edilen bilgilerin sonraki nesillere aktarılmasını sağlamaktır. Derlemeye dayalı bir çalışma yaptığımızdan ve yöredeki insanların çoğunun çekingen olup bilgi vermekten kaçınmaları sebepleriyle araştırmanın eksik yönleri olabilir. Bunların ileride yapılacak çalışmalarda telafi edileceğine inanıyoruz.

Araştırmamızda bize kaynaklık eden yöre halkına, çalışmamız süresince yardımlarını esirgemeyen ve tezin konusunun seçimi, alanı ve araştırma yönteminde, karşılaştığımız sorunları çözen tez hocam Yrd. Doç.Dr. Bekir Sami ÖZSOY'a teşekkür eder, saygılar sunarım.

Murat YALđIN

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

ÖN SÖZ

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ALANI.....	1
B. ARAŞTIRMANIN SEÇİLİŞ TARİHİ ve ÖN HAZIRLIK DEVRESİ.....	1
C. ARAŞTIRMA TEKNİKLERİ.....	2
1. Gözlem.....	2
2. Mülakat.....	2
3. Kaynak Kişi Grubunun Özellikleri.....	3
Ç. ARAŞTIRMA ARAÇLARI.....	3
D. TARİHÇE.....	4
1. Harput Kelimesinin Menşei.....	4
2. Harput'un Türkler'in Eline Geçmeden Önceki Tarihi.....	5
3. Harput'un Türkler'in eline Geçişi.....	6
3.1. Çubukoğulları Dönemi.....	6
3.2. Artukoğulları Dönemi.....	7
3.3. Anadolu Selçullular Dönemi.....	8
3.4. İlhanlılar ve Beylikler Dönemi.....	8
3.5. Akkoyunlular Dönemi.....	9
3.6. Osmanlı Dönemi.....	9
3.7. Cumhuriyet Dönemi.....	10
E. COĞRAFİ YAPI.....	10
TÜRK HALK İNANÇLARINDA EVLİYÂ İLE İLGİLİ ANLAYIŞLAR.....	12
1. Velî Anlayışı.....	12
2. Ziyaret Anlayışı.....	14
2.1.Ziyaret Yeri.....	14
2.2.Türbe ve Yatır İnancı.....	16
3. Kerâmet Anlayışı.....	20
4. Menkabe Anlayışı.....	22

ELAZIĞ İLİ (MERKEZ) ZİYARET YERLERİ

1.ABDULCABBAR HAZRETLERİ	25
Türbesi	25
Kimliği ve Menkabeti.....	25
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	26
2.ÇARŞAMBA BABA.....	27
Türbesi.....	27
Kimliği.....	27
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar	27
3.HACI MUHARREM HİLMİ EFENDİ.....	28
Türbesi.....	28
Kimliği ve Menkabeleri.....	29
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	31
Hacı Muharrem Hilmi Efendi'nin "Divan-ı Sırrı" Adlı Eserindeki Şiirlerinden Örnekler.....	31
4.HAYDAR BABA	32
Türbesi.....	32
Kimliği.....	33
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	33
5.SADIK HACI DEMİRCİ MUSTAFA EFENDİ.....	34
Türbesi.....	34
Kimliği ve Menkabeleri.....	34
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	35

6.SARI SALTUK	35
Yatırı.....	35
Kimliği ve Menkabesi.....	36
Yatır Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	36
7.AHÎ MUSA	37
Türbesi.....	37
Kimliği ve Menkabesi.....	37
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	38
8.ANKUZU BABA	38
Türbesi.....	38
Kimliği ve Menkabeleri.....	38
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	40
9.ARAP BABA	41
Türbesi.....	41
Kimliği ve Menkabeleri.....	41
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	44
9.BEŐIKLİ BABA	46
Türbesi.....	46
Kimliği ve Menkabeleri.....	46
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	47
10.FATİH AHMET BABA.....	47
Türbesi.....	47
Kimliği ve Menkabeleri.....	48
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	50

11.HAFIZ OSMAN BEDRETTİN (İMAM EFENDİ)	53
Türbesi.....	53
Kimliği ve Menkabeleri.....	53
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	56
Hafız Osman Bedrettin'in "Sohbetnâme" Adlı Eserindeki Şiirlerinden Örnekler.....	56
12.İBRAHİM BABA.....	59
Türbesi.....	59
Kimliği ve Menkabeleri.....	59
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	59
13.MANSUR BABA	59
Türbesi.....	59
Kimliği ve Menkabeleri.....	60
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	61
14.MUHAMMED MAZHAR EFENDİ.....	62
Türbesi.....	62
Kimliği.....	62
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	62
15.MURAT BABA.....	62
Türbesi.....	63
Kimliği ve Menkabeleri	64
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	64
16.NADİR BABA.....	64
Türbesi.....	64
Kimliği ve Menkabeleri	65
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	66

17.TAYYAR BABA.....	67
Türbesi.....	67
Kimliği ve Menkabeleri	68
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	70
18.ÜRYAN BABA.....	70
Türbesi.....	70
Kimliği ve Menkabeleri	71
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	72
19.ZAHİRİ BABA.....	73
Türbesi.....	73
Kimliği ve Menkabeleri	73
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	74
20.BEYZADE EFENDİ.....	74
Yatırı	74
Kimliği ve Menkabeleri.....	76
Yatır Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	78
21.HACI HULÛSİ EFENDİ.....	79
Yatırı	79
Kimliği ve Menkabeleri.....	79
Yatır Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	79
22.HACI SAADETTİN EFENDİ.....	79
Yatırı	79
Kimliği ve Menkabeleri.....	79
Yatır Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	80

23. MUSA KÂZİM EFENDİ.....	80
Yatırı	80
Kimliği	80
Yatır Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	81
24. ŞEYH ÇAPAKÇURÎ.....	81
Yatırı	81
Kimliği ve Menkabeleri.....	81
Yatır Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	83
Günümüzde Olmayan Ancak Eskiden Gidilen Ziyaret Yerleri	
1. SALI BABA.....	84
Yatırı	84
Kimliği ve Menkabeleri.....	84
Yatır Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	84
2. CELAL BABA ve ALTI NEFER ARKADAŞINA AİT TÜRBE.....	85
3. İĞNELİ BABA.....	85
Türbesi.....	85
Kimliği ve Menkabeleri.....	85
Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar.....	86
4. NAZIR BABA.....	86
5. ŞEYH ŞERAFEDDİN	86
Türbesi	86
Kimliği.....	87
SONUÇ.....	88
EKLER.....	91
1. Kaynak Kişi Dizini.....	91
2. Bibliyografya.....	94
3. Soru Kağıdı Örneği.....	101
4. Harita	103
5. Fotoğraf Dizini ve Fotoğraflar.....	104

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
c.	Cilt
ev.	Çeviren
Haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
KK.	Kaynak Kişi
Km.	kilometre
s.	sayfa
nr.	numara
vb.	ve benzeri
vs.	vesaire
y.	Yıl
(Yaz.)	Yazan
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ALANI

Doğunun ve batının kültür ve medeniyetine sahne olan Harput, Harput'tan genişleyerek oluşan Elazığ şehri zengin folklor malzemesine sahiptir.

Türklerin yöreye yerleşmesi, Türk-İslâm kültürünün yayılması, nüfusunda Türklerin yanında Ermenî, Rum, Süryanîleri barındırması, Elazığ'ın inançlarının çeşitlenmesine neden olmuştur.

Tez hocamın tavsiyesi üzerine Elazığ'ın merkezindeki türbeleri tez konusu olarak seçmeye karar verdik.Konu seçiminde ilk başta bir tereddüt yaşadık.Harput'taki ziyaret yerleri daha önce de bazı tezlerin konusunu teşkil etmekteydi;ancak bizim yapacağımız çalışma Harput'la beraber Elazığ merkezi de kapsamaktaydı.Yapılan çalışmalar incelendiğinde günümüzde olmasa bile geçmişte önemli yere sahip türbelerin ele alınmadığı ve bir çalışmada olan türbenin ötekilerde olmadığı ya da etrafında en çok inanç kümelenenlerin ele alındığı görülmüştür.Bizse tüm bilgileri sentezleyerek bir çalışma hazırladık.

B.ARAŞTIRMANIN SEÇİLİŞ TARİHİ VE ÖN HAZIRLIK DEVRESİ

Araştırma konusunu yüksek lisanstaki ders dönemimiz başladıktan kısa bir süre sonra tespit ederek, çalışma için bir ön hazırlık yaptık.Lisans öğrenimimiz sırasında aldığımız Halkbilimi dersinde ödev olarak hazırladığımız alan araştırmaları hazırlık aşamasında bana kılavuz kitapçık oldu.Bahsi geçen çalışmada İstanbul ili, Kocamustafapaşa ilçesi türbelerini incelediğimden türbe çalışmalarında nelere dikkat edeceğimi biliyordum.

Ön hazırlık devresinde kütüphane çalışmalarımız önemli bir yere sahiptir.Öncelikle konuyla ilgili ana kaynakları bulmaya çalıştık.Araştırılan alanın tarihi, coğrafi yapısı, folkloruyla ilgili kitapları, makaleleri, sempozyum bildirilerini, dergileri, il yıllıklarını gözden geçirip, fişler hazırladık.

Araştırma için gerekli olan fotoğraf makinesi, ses kayıt cihazını da temin ettikten sonra mülakat için soru kâğıdı düzenledik.Manisa'daki hazırlıklarımız tamamlanınca Elazığ'a, yani araştırma sahasına doğru yola çıktık.Elazığ'a varınca kaynak tarama çalışmalarımızı bir müddet orada da sürdürdük.Manisa'dayken ulaşamadığımız bazı kaynaklara Fırat Üniversitesi kütüphanesinde ulaştık.Konuyla

ilgili çalışmalar yapan Günerkan Aydoğmuş gibi kimi araştırmacılarla da birebir görüşerek çalışmaya yön verdik.

Ön hazırlık devresinde en kapsamlı çalışma ziyaretgâh olarak kabul gören türbeleri tespit etmekte. Gerek kaynak kitaplardan gerekse mülakatlarla türbeleri belirledikten sonra bunlara hangi sırayla, hangi günlerde gideceğimize karar verdik. Türbe ziyaretleri için daha çok Perşembe, Cuma günleri seçildiğinden biz de o günlerde gitmeye gayret gösterdik.

C.ARAŞTIRMA TEKNİKLERİ

1.Gözlem

Türbelere gittiğimizde kaynak kişilerin hangi ziyaret kurallarına riayet ettiklerini, kadınların mı erkeklerin mi daha çok gelip gittiğini, hangi günler ziyaretlerin arttığını gözlemledik; gerekli durumların fotoğraflarını çektik.

Gözlemlerde edindiğimiz bilgileri hemen not defterine kaydettik, sonra onları fişleyerek sakladık.

2.Mülakat

Mülakat için önceden hazırladığımız soruları gözlemler sonrasında kaynak kişilere yönelttik. Otuz beş kaynak kişiyle yaptığımız görüşmelerde not tutmak zor olduğundan ses kayıt cihazı kullandık. Elde ettiğimiz kasetleri türbelere göre isimlendirerek sakladık ve deşifre sırasında her kaseti en az iki defa dinleyerek hiçbir noktayı kaçırmamaya dikkat ettik. Kasetlerdeki bilgileri yazılı metin haline getirdikten sonra fişleyerek sınıflandırdık.

Türbe ziyaretlerine daha çok kadınlar geldiğinden kaynak kişi grubumuzun çoğunluğunu da kadınlar oluşturmaktadır. Ziyarete gelen kişilere isimlerini, doğum yerlerini, yaşlarını, eğitim derecelerini, mesleklerini, medenî hallerini ve nerede ikâmet ettiklerini sorduktan sonra mülakata başladık. Fotoğraf makinesi ve ses kayıt cihazı kullandığımızdan bizi gazeteci zannedenler oldu; hatta bazı türbedarlar bu nedenle türbelerin içine girmemize izin vermediler; kimisi de bunun için para talep etti.

3.Kaynak Kişi Grubunun zellikleri

Kaynak kişi listemizde görülecektir ki altı kişi ismini syolememiştir.Kadınlardan oluşan bu grup ekinmişler; diğer bilgilerini vermelerine karşın adlarını syolememişlerdir.Bir kaynak kişi adını söylemiş; ancak soyadını vermemiştir.Bir tanesi de kendi ismini syolemekten korkmuş, eşinin ismini vermiştir.

Kaynak kişi grubundaki kişilerin çoğu Elazığ doğumlu olup, Elazığ'da yaşamaktadırlar, yani yörenin yerlisidirler.Yaşları 30 ile 80 arası değişmekte ve çoğu ilkokul mezunu olup aralarında okuma yazması olmayanlar da vardır.

Görüşmelerde soruları açık,anlaşılır bir şekilde yönelttik.Anlamadıkları açıklayıcı örneklerle izah ettik.Biz onlara sorular yöneltirken onlar da bize bu bilgileri niçin topladığımızı sordular.Gazeteci değil de ğrenci olduğumuzu öğrendiklerinde ekingenlikleri azalarak sorulara daha net cevaplar verdiler.Hatta kimisi fotoğraflarını çekmemize müsaade etti.Bu fotoğrafları da tezin fotoğraflar bölümüne ekledik.

.ARAşTIRMA ARAÇLARI

Gözlemler sırasında not defteri kullanarak gözlemleri yazıya aktardık.Mülakatlarda zaman kazanmak açısından ses kayıt cihazı kullanmayı tercih ettik.

Araştırma alanına gitmeden önce araçlar için de hazırlıkta bulunduk.Ses kayıt cihazı ve fotoğraf makinesi için yeterince pil, film, ve kaset temin ettik.çoğu türbenin etrafında yerleşim birimi olmadığından bu malzemelerin yanımızda olması önemliydi.

Ses kayıt cihazını ve fotoğraf makinesini doğru olarak nasıl kullanacağımızı öğrendikten sonra bu hususlara dikkat ederek alıştik.

D.TARİHÇE

1.Harpur Kelimesinin Menşei

“Harpur’un en eski isminin Carcathiocerta olduğunu biliyoruz.Bu kelime iki rükünden ibarettir: 1)Carcath. 2)Certa (Şehir, Kale)

Certa (Şehir) unsuruna, Şarkî Anadolu’nun Ermeniler’den evvelki sakinlerinin lisanlarında rastlıyoruz.Urartular’ın merkezi olan Van’da bulunan Küneiform Kitabeleri’nde bu şehre Se hamiramaguerd (la cite du Semiramis) Şehri deniyordu.Burada da guerd (Şehir) unsuruna rastlıyoruz.Carcath kelimesinin ise bir Batılının hatırasını yaşatması kabîl olduğu gibi kal’enin evsafına ait bir kelime olması da mümkündür.Şehrin daha sonraki devirlerde Ermeniler tarafından Kharpert ismiyle anıldığını görmekteyiz.Khar taş, kaya; Pert kal’a, şato demek olduğuna göre Kharpert Taşkal’e,Kaya kal’e demektir.”¹ “Tarihçilere göre, Harpur’un ilk adı (İşuva) imiş.Hititler devrinde, (Harputaş) veya (Harputavas) olmuş; daha sonraları bu ad (Karpeta) şekline girmiş.Kalesine de (Ziyata Kastellum) diyorlarmış.”²

Şehir yedinci asırda Araplar’ın eline geçtikten sonra Arap lisanında (p) harfi olmadığından Arap literatüründe şehrin ismini Hartbert (Khartabirt) şeklinde görüyoruz.Araplar Muaviye zamanında Harpur’ta vali bulunan “İbn-i Ziyad”’a izafetle şehre “Hüsn-ü Ziyad” ismini de verirlerdi.”³ “Harpur adı, Arap coğrafyacılarının eserlerinde (Hartaburt) olarak okunmaktadır.”⁴

1641 yılında Melek Ahmet Paşa ile beraber Harpur’a gelen Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi’nde “Bazı İsevîler eşeğe taptıklarından Acem lisanında bu şehrin ismi (Dar-ı Har Put)’tur.Diğer bir deyişe göre burada havarilere gölge salmış bir dikenli söğüt ağacı var imiş; onun için (Harbid) demişler.Bazılar arazisi diken yetiştirdiğinden (Harbirid) yani diken getirici derler”⁵ gibi üç rivayetten bahseder.

M. Önder ise dikenli söğüt rivayetini şöyle anlatır: “Horasan illerinden gelen birkaç evliya, uzun bir Anadolu yolculuğuna çıkar; dağ, tepe demez aşarlar.Ağustosun kavurucu sıcaklığı altında bağırlarını serinletecek bir pınar

¹ Nureddin Ardiçoğlu, “Harpur Kelimesinin Menşe’i Üzerinde”, Atlan Dergisi, s.6., Elazığ 1935,s.105-106.

² Mehmet Önder, Efsane ve Hikâyeleriyle Anadolu Şehir Adları,İstanbul 1967,s.101.

³ Ardiçoğlu, a.g.m., s.105-106.

⁴ Önder, a.g.e., s. 101.

⁵ Evliya Çelebi, Seyahatnâme, (Çev. Zuhuri Damışman), c.5., İstanbul 1970, s. 105.

ararlarken, karşı tepelerden koyu bir yeşillik görür, o yöne koşarlar.Bir de ne görsünler, dikenli söğütlerin gölgelediği buz gibi pınar...Bunu ilâhî bir lütuf sayar, hep birlikte dua ederler: -Burada bir şehir, çevresi nehir olsun.Adı, Harbîd (Farsça, dikenli söğüt demek), havası serin, suyu şirin olsun.”⁶

Nureddin Ardıçoğlu da “Vakia Harput arazisi diken yetiştirir.Fakat bu diken mahsulatı koca bir şehre isim verecek kadar mebzul değildir.”⁷ Diyerek bu rivayetlerin sahih hiçbir malumat vermediğini belirtmiştir.

Sunguroğlu; “Harput adının kökeninin Har-pu-ta-va-nas veya Har-pu-ta-aş kelimelerinden türediğini, bu kelimelerin ise Ga-ar-ba-ta veya Har-pu-ta-aş adlı bir tanrı/tanrıça veya lider adından gelme olabileceğini”⁸ ifade etmiştir.

Görüldüğü gibi bu isimlerin pek çoğu birbirine benzer. “Özellikle “Har”, “Her” veya “Khar” kökenli isimler tek grupta bir araya gelebilir.Hatta biraz zorlamayla “Quar” köklü isimleri de bu gruba eklemek mümkündür. “Hısn-ı Ziyat / Ziyad” ve “Ziata Castellum” isimlerindeki “Ziyat / Ziyad / Ziata” kelimeleri, “kale” anlamına gelen “Castellum” ve “Hısn” kelimeleri ile birleşerek, “Ziyad kalesi” anlamında kullanılmıştır.”⁹

2.Harput’un Türk Hakimiyetine Geçmeden Önceki Tarihi

“Elazığ ili doğal şartların elverişli olması sebebiyle paleolitik (yontmataş) döneminden beri çeşitli toplulukların yerleştiği bir alan olmuştur.Keban ve Karakaya Barajları Eski Eserleri Kurtarma Projesi çerçevesinde yapılan arkeolojik kazı ve araştırmalar, yöre tarihinin bilinmesine büyük katkılar sağlamıştır.

Bu çalışmalar ışığında Elazığ-Harput yöresinin bilinen en eski sakinleri Hurriler’dir.”¹⁰ “M.Ö. 2000’lerde Van Gölü’nden Kızılırmak ve Yeşilirmak’ın Karadeniz’e döküldüğü yerlere kadar uzanan saha Hurriler’in hakimiyetinde idi.”¹¹ “M.Ö. 2000’lerde yörenin İşuva adıyla anıldığı belirlenmiştir.İşuva, M.Ö. 1375-

⁶ Önder, a.g.e., s. 101.

⁷ Ardıçoğlu, a.g.m., s. 105.

⁸ İshak Sunguroğlu, Harput Yollarında, c.1,İstanbul 1958,s.47.

⁹ Ertuğrul Danık, Ortaçağda Harput, Ankara 2001,s.3.

¹⁰ Elazığ İl Yıllığı, Elazığ 1992, s. 21.

¹¹ Muhammet Beşir Aşan, “Osmanlı Öncesi Harput ve Yöresinde Türk İskânının Tarihi Gelişimi”, Dünyü ve Bugünüyle Harput,c.1,Elazığ 1999,s. 51.

1335 1.Şuppiluliuma döneminde Hitit egemenliği altına girmiştir.”¹² “Hititler’den sonra bu bölgeye Urartular hakim olmuşlardır.Urartular’ın hakimiyetine M.S. 1. yüzyıl içerisinde Roma Devleti son vermiş ve bölgeyi ele geçirmişlerdir.”¹³

“M.S.395’te Büyük Roma İmparatorluğu’nun ikiye bölünmesinden sonra yöre Sasani ve Bizans mücadelelerine sahne olmuş ve Harput 6.yüzyıla kadar Bizans ile Sasani egemenliği arasında sık sık el değiştirmişse de çoğunlukla Bizans egemenliğinde kaldığı görülmüştür.”¹⁴

“Bu sıralarda Anadolu’da yeni bir güç olarak Arap akınları başlar.Halife Ömer Dönemi’nde (634-644) Araplar, Suriye ve Irak’tan sonra Doğu Anadolu’ya girip bir ara (644-650) Harput’u ele geçirirler.”¹⁵ “Ancak İslâm birlikleri Bizans kuvvetlerine göre daha uzak oldukları için yörede “sugur” teşkilatı kurdular.Erzurum’dan Malatya’ya ve Tarsus’a kadar uzanan bir hat boyunca askerî bölge oluşturdular.Sınır boylarındaki belirli yerlere kurdukları askerî üs noktaları ile Anadolu içlerine fetih ve akınlarda bulundular.X.yüzyılın ortasına kadar Abbasi egemenliğinde kalan yöre, Türk akınlarının başladığı 1015 yılına kadar Bizans hakimiyeti altına girdi.”¹⁶ “Bu devre ait Bizans tarihlerinde Harput’un adı bugünkü telaffuza şayanı dikkat şekilde yakın olarak “Harpote” şeklinde geçmekte, Harput mıntukasına da “Mesopotamia” adı verildiği görülmektedir.”¹⁷

3.Harput’un Türkler’in Eline Geçişi

3.1.Çubukoğulları Dönemi

“Harput ve çevresi 26 Ağustos 1071 Malazgirt muharebesinden sonra Türklerin eline geçmiş olup yörede Büyük Selçuklu Devleti’ne bağlı olarak Çubuk Bey’in idaresinde, Çubukoğulları Beyliği kurulmuştur(1085).”¹⁸ “Bu beyliği kurmaktan daha önemli bir unsur ise bölgedeki Türk iskanının düzenli bir şekilde başlaması olmuştur.Bu bakımdan Emir Çubuk Harput ve çevresinin Türkleşmesinde çok önemli bir görevi ifa etmiştir denilebilir.”¹⁹ “Çubukoğulları ve onlarla beraber

¹² Muhammet Beşir Aşan, “Tarihçe”, Elazığ İl Yıllığı, Elazığ 1998, s.32.

¹³ Ahmet Aksın, 19.Yüzyılda Harput, Elazığ 1999, s.20.

¹⁴ Aşan, a.g.m., s.32.

¹⁵ Dank, a.g.e., s. 8.

¹⁶ Elazığ İl yıllığı,a.g.e.,s.21-22.

¹⁷ Nureddin Ardıçoğlu, Harput Tarihi, Ankara 1997, s. 40.

¹⁸ Aşan, a.g.m., s.33.

¹⁹ Aksın, a.g.e., s. 21.

gelen Türkmenler şüphesiz ki, mıntıkamız halkının ecdadını teşkil etmişlerdir.Çubuk Bey'in ne zamana kadar hüküm sürdüğü malum değildir.Fakat oğlu Mehmet Bey'in 1106-1107 tarihlerinde Harput'ta hükümdar olduğu sabittir.”²⁰

“Mehmet Bey, beyliğin merkezini Harput'a taşıyarak şehrin stratejik öneminin artmasını sağlamıştır.Babası kadar nitelikli bir devlet adamı olmayışı sonucu Harput'taki Çubukoğulları iktidarı zayıflamış ve bölge, Artukoğulları'ndan Belek bin Behram'ın eline geçmiştir.”²¹

3.2.Artukoğulları Dönemi

“Çubukoğulları'na son veren Artuklu Belek bin Behram Harput ve çevresini ele geçirerek Artukoğulları dönemini başlatmıştır.”²² “Belek Bey'in Çubukoğulları topraklarını ele geçirmesi, 1112 senesinde Palu, Dersim, ve Çemişgezek bölgelerine hakim olması ile başlamıştır.”²³ “1114 yılında Muhammed bin Çubuk'un Harput'taki halefinin hastalanması üzerine Belek Bey de 1112'de almaya muvaffak olamadığı Harput üzerine hareket ederek bölgeyi ele geçirmiştir.”²⁴ “Onun meydana getirdiği hükümet, aşağı yukarı bugünkü Elazığ, Tunceli ve Bingöl vilayetlerini içine alıyordu.”²⁵ “Belek Gazi 1124 yılı Suriye seferinde Menbiç Kalesi'ni muhasara ederken şehit olmuştur.”²⁶ “Belek Gazi'den sonra yerine Fahreddin Karaarslan, ondan sonra da oğlu Nureddin Muhammed geçti.Nureddin Muhammed'in 1185'te ölümü üzerine yerine kardeşi İmameddin Ebubekir geçti.”²⁷ “Bu tarihlerde Harput'ta Hısn-ı Keyfa Artukluları'nın iktidarı kurulmuştur.Ancak 1185 yılında Hısn-ı Keyfa Artukluları arasında ihtilaf baş gösterince, hükümdarlığı yeğeni II.Sokman'a kaptıran İmameddin Ebubekir, yönetimi altındaki Harput ve çevresinde Harput Artukluları adı ile müstakil bir beylik kurmuştur.Bu yönetim döneminde bölgedeki diğer beyler gibi Ebubekir de Eyyubiler'in hakimiyetini tanımak zorunda kalmış; ancak kendisinden sonra başa geçen oğlu Nizameddin İbrahim, Anadolu Selçuklu Devleti'nin himayesine

²⁰ Ardiçoğlu, a.g.e., s.50.

²¹ Mükrimin Halil Yinanç, Türkiye Tarihi(Selçuklular Devri), İstanbul 1944,s.125-126.

²² Aşan,a.g.m.,s.33.

²³ Mükrimin Halil Yinanç, “Belek”, İslâm Ansiklopedisi,c.2,İstanbul 1961,s.469.

²⁴ İbrahim Tellioğlu, “Harput'un Türkleşmesinde Artukoğulları'nın Rolü”, Dünü ve Bugünüyle Harput,c.1,Ankara 1999,s.13.

²⁵ Nureddin Ardiçoğlu, Harput Hükümdarı Balak Gazi, Elazığ 2003, s.29.

²⁶ Aksın, a.g.e., s.21.

²⁷ Elazığ İl Yıllığı, a.g.e.,s.22-23.

girmiştir.1234 yılı, Harput'taki Artuklu egemenliğinin sona erdiği yıl olmuş ve Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad bölgeyi ele geçirmiştir.”²⁸

3.3.Anadolu Selçukluları Dönemi

“Harput'un Selçuklular'a geçmesinden sonra Alaaddin Keykubad, kenti Seyfeddin Bayram adlı bir subaşına teslim etmiştir.”²⁹ “Sınır kentlerinin önemini bilen Keykubad, Yassıçemen Savaşı'nda (1230) büyük bir yenilgiye uğrattığı Harzemliler'i Harput'a koruyucu güç olarak gönderdi.Alaaddin Keykubad'dan sonra yerine geçen oğlu II.Gıyaseddin Keyhusrev döneminde, Harzemlilere gereken ilgi gösterilmedi.Böylece sınır boylarını koruyan önemli bir güçten yoksun kalındı.”³⁰ “Keyhüsrev, 1243 yılında Köseadağ'da Moğollar'a yenilir ve Selçuklu Devleti, Moğollar'a vergi veren devlet durumuna düşer.”³¹ “Harput ve çevresi de diğer Anadolu şehirleri gibi Moğol hakimiyeti altına girmiştir.”³²

3.4.İlhanlılar ve Beylikler Dönemi

“Gıyaseddin Keyhusrev'in 1243 Köseadağ savaşında İlhanlı komutanı Baycu Noyan'a yenilmesi sonucu yöre, İlhanlılar'ın egemenliğine geçti.Harput yöresi XIV yüzyıl ortalarına kadar İlhanlılar'ın yönetiminde kaldı.”³³ “Bu sıralarda Harput, Malatya, Elbistan ve Maraş kentleri ile çevresinde Dulkadiroğlu Beyliği güçlenmeye başladı.”³⁴ “Böylece Harput ve yöresi, 1339 yılından itibaren, Memluk Devleti'nin hakimiyetini kabul eden Dulkadiroğulları Beyliği'nin sınırları içerisine girdi.”³⁵ “Memluklular'ın tabîliği altında olan Dulkadiroğulları'nın bu devlet ile arasının açılması sonucunda Harput 1366 tarihinde üç ay boyunca Memluklular'ın muhasarasına maruz kalmıştır.Bu muhasaradan netice alamadan geri dönmüşlerdir.Bu tarihten sonra Harput'un bir süre Kadı Burhaneddin Devleti'nin hakimiyeti altına geçtiği belirtilmekte ise de bu konu hakkında kesin bir bilgi

²⁸ Telliöglü, a.g.m., s. 13-14.

²⁹ Danık, a.g.e., s.12.

³⁰ Muhammet Beşir Aşan, “Osmanlı Öncesi Harput ve Yöresinde Türk İskânının Tarihi Gelişimi”, Dünü ve Bugünüyle Harput,c.1,Elazığ 1999, s. 59.

³¹ Sunguroğlu, a.g.e.,s. 117.

³² Aksın, a.g.e., s. 22

³³ Aşan, a.g.m., s. 59.

³⁴ Elazığ İl Yıllığı, a.g.e.,s. 23.

³⁵ Aşan, a.g.m., s. 59.

yoktur.”³⁶ “1387’de Dulkadiroğlu Halil Bey’in ölümü ile birlikte Harput’ta Dulkadiroğulları’nın yönetimi sona erdi.(1336-1387)”³⁷

3.5.Akkoyunlular Dönemi

“Elazığ yöresi Akkoyunlular ile Dulkadiroğulları arasında birkaç kez el değiştirdi.Bu durum 1465’e kadar sürdü.”³⁸ “Dulkadiroğulları Beyliği’nin zayıflamasıyla birlikte bölgenin hakimiyeti için mücadele eden Akkoyunlu Devleti’nin hükümdarı Uzun Hasan 1465 yılında Harput’u ele geçirmiştir.”³⁹ “Akkoyunlu devleti hakimiyeti altında kaldığı 40 yıl boyunca Harput, bu devletin önemli merkezlerinden biri olmuştur.Yöredeki Akkoyunlu egemenliğine 1507’de Safeviler son verdi.Yöre, 1515’e kadar Safeviler’in egemenliğinde kaldı; 1516’da Osmanlı Yönetimine geçti.”⁴⁰

3.6.Osmanlı Dönemi

“Harput, Yavuz Sultan selim döneminde Çaldıran zaferinin akabinde 26 Mart 1516’da Osmanlı hakimiyetine girmiştir.Osmanlı hakimiyetine giren Harput, idari açıdan Diyarbakır Eyaleti’ne tabi bir sancak statüsüne kavuşturulmuştur.”⁴¹ “Osmanlı hakimiyeti döneminde şehrin nüfusu artmış ve büyümesi hızlanmıştır.Harput’un idari açıdan Diyarbakır Eyaleti’ne olan bağlılığı 1775’lerde sona ermiş ve Maadin-i Hümayun Emaneti diye bilinen idari birime dahil edilmiştir.Harput kazasının bu durumu 1836’ya kadar devam etmiştir.

1839’da yeniden Diyarbakır Müşirliği dahiline alınmıştır.1845’te ise Harput yeni oluşturulan Harput Eyaleti’nin merkezi olmuştur.1867 yılında Harput Eyaleti, Mamüretü’l-Aziz Eyaleti diye isimlendirilmiştir.Ancak halk Mamüretü’l-Aziz yerine Elaziz ismini kullanmayı tercih etmiştir.”⁴²

“şehir bugünkü merkezine 1834 yılında taşınmıştır ki “Mezre” diye bilinen bölge o dönemde askerî bir merkezdi.”⁴³ “Osmanlı Devleti’nin son yıllarında

³⁶ Aksın, a.g.e., s. 22.

³⁷ Elazığ İl Yıllığı, a.g.e., s. 23.

³⁸ Elazığ İl Yıllığı, a.g.e., s. 24.

³⁹ Mehmet Ali Ünal, XVI. Yüzyılda Harput Sancağı(1518-1566), Ankara 1989,s. 21.

⁴⁰ Aksın, a.g.e., s. 22.

⁴¹ Elazığ İl Yıllığı, a.g.e., s. 24.

⁴² Sunguroğlu, a.g.e.,s. 127.

⁴³Elazığ İl Yıllığı, a.g.e., s. 24.

Malatya ve Dersim Sancakları da buraya bağlanmış, 1921’de bu iki sancak Elazığ’dan ayrılmıştır.”⁴⁴

3.7.Cumhuriyet Dönemi

“Cumhuriyet döneminde sancakların vilayete dönüştürülmesi üzerine Malatya ve Dersim Sancakları bu eyaletten ayrılarak birer vilayet, merkez sancak da Elaziz Vilayeti olarak isimlendirilmiştir.”⁴⁵“Atatürk’ün 1937 yılında şehre teşrifleri sırasında “azık” ili anlamına gelen “Elazığ” adı verilmiştir.”⁴⁶

E.COĞRAFİ YAPI

“Doğudan Bingöl, batıdan Malatya, kuzeyden Tunceli, güneyden Diyarbakır ve Malatya illeriyle çevrili, Yukarı Fırat bölümünün ortasında yer alan Elazığ, günümüzde de kullanılan tarihî yollar üzerinde kurulu bir ildir.Elazığ 40 21 ve 38 30 doğu boylamları, 38 17 ve 39 11 kuzey enlemleri arasında yer alır.

Elazığ’ın rakımı 1020 metre; yüzölçümü 9153 km² olup Türkiye topraklarının binde 12’sini oluşturmaktadır.İlin toplam nüfusu 1990 nüfus sayımı itibariyle 498.225 olup km²’ye 54 kişi düşmektedir.”⁴⁷ “Bugün nüfus bakımından Doğu Anadolu bölgesinin üçüncü, Türkiye’nin yirminci büyük şehri olup 19. yüzyılda Anadolu’nun en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Harput’un yerini almış ve büyük bir gelişme göstermiştir.”⁴⁸

“Ağın, Alacakaya, Arıcak, Baskil, Karakoçan, Keban,Kovancılar,Maden, Palu ve Sivrice olmak üzere on ilçeye ayrılmıştır.”⁴⁹ “Ayrıca 14 bucak ve 547 köy,yaklaşık 700 mezradan oluşmaktadır.

İl topraklarının % 57’sini dağlar, % 15’ini ovalar, % 1’ini yaylalar ve % 27’sini platolar teşkil etmektedir.Bu toprakların % 92’si tarıma elverişlidir.Toprakların % 25’i ormanlık alan, % 42’si çayır, mera ve % 8’i tarıma elverişsiz topraklardır.

Elazığ ve çevresinde karakteristik ve bölgesel klima iklimi dikkat çekicidir.Bu iklim genel özellikleri açısından, Akdeniz iklim tipine yer yer benzerlikler

⁴⁴Muhammet Beşir Aşan, “Tarihçe”, Elazığ İl Yıllığı, Elazığ 1998, s. 36.

⁴⁵Elazığ İl Yıllığı, Elazığ 1992,s. 24

⁴⁶ Aşan, a.g.m., s. 36.

⁴⁷ Elazığ İl Yıllığı, a.g.e.,s. 27.

⁴⁸ Ahmet Halaçoğlu, “Elazığ”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c.10,İstanbul 1994,s.551.

⁴⁹ Metin Tuncel, “Bugünkü Elazığ”,İslâm Ansiklopedisi,c.10,s.554.

göstermekle birlikte, Doğu Anadolu bölgesinin karasal iklim özelliklerinden de ayrı düşünülemez; bu iklimin Akdeniz iklimi ile karasal iklimler arasında bir geçiş özelliği gösterdiği söylenebilir.”⁵⁰

Elazığ, akarsu kaynakları bakımından zengin bir ildir.Başlıca akarsuları; Murat Nehri, Peri Çayı, Haringet Çayı ve Behramaz Deresi'dir.Ayrıca ilde, doğal göl olan Hazar Gölü ile, Keban, Karakaya,Cip ve Kalecik baraj gölleri bulunmaktadır.Başlıca ovaları ise; Elazığ Ovası, Ulu Ova, Kuzova, Palu Ovası ve Behramaz Ovası'dır.

Elazığ'da ulaşım sorunu yoktur; yurdumuzun dört bir yanına ana karayolları ile bağlıdır.ayrıca demiryolu ve havayolu ulaşımı ile, Keban Baraj Gölü üzerinden, feribotlarla su üstü ulaşımına da sahiptir.

Elazığ, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin önemli ticaret merkezlerinden birisidir.Tarihî eserleri, doğal güzellikleri,Keban Barajı,Hazar Gölü, Buzluk Mağarası, türbe ve mescitleri, kaplıcaları ve zengin folkloruyla, Doğu Anadolu Bölgesi'nin turizm yönünden gelişen en büyük şehirlerindedir.”⁵¹

⁵⁰ Elazığ İl Yıllığı, Elazığ 1992, s. 27-32.

⁵¹ Ersan Taran,İlimiz ve Bölgemiz Elazığ ve Doğu Anadolu Bölgesi,Elazığ 2000,s.8-13.

TÜRK HALK İNANÇLARINDA EVLİYÂ İLE İLGİLİ ANLAYIŞLAR

1. Velî Anlayışı

“Arapça velâ yahut veliye (yaklaşmak, yakın olmak) fiilinden gelen velî kelimesi, sözlükte “dost,ahbap,arkadaş,yardımcı,komşu vs.” gibi manalar ihtiva etmekte olup evliyâ ise onun çoğuludur.Türkçe’de halk arasında çoğu zaman evliyâ kelimesi tekil manasında kullanılır.Zamanla evliyâ; benliğini Allah’da yok etmek suretiyle birtakım üstün vasıflar kazanarak harikulâde şeyler izhar edebilen büyük insan mânasını almıştır.”⁵² Yörede velîlere, evliyâ ile birlikte ermiş, eren, baba ve hazret adı da verilmektedir.

“Velînin iki manası vardır.Velî “fail” vezninde ve ism-i meful manasındadır.Velî,işlerini görmeyi Hakk Teâlâ’nın uhdesine aldığı kimsedir.Velî “fail” vezninde ism-i failin mübalağa sığasıdır.Velî, Allah’a ibadet ve taat işini uhdesine alan kimsedir.Velînin ibadeti, araya bir isyan hali girmeksizin fasılsız devam eder.”⁵³

Tasavvuf tarihinde “IX. yüzyıldan itibaren yazılmaya başlayan eserlerde ve bilhassa X. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar meydana getirilen, tasavvuf nazariyesini işleyen önemli kaynaklarda velî kavramı hayli geniş şekilde ele alınmıştır.”⁵⁴

“Tasavvuf klâsikleri arasında şöhret ve yaygınlık açısından bir numaralı eser”⁵⁵ olarak kabul edilen Kuşeyrî’nin “er-Risale”sinde “Bir kimsenin velî olması için velîlik vasfına haiz olması icab eder.Velînin, en son haddine varıncaya kadar ve en mükemmel şekilde Allah Teâlâ’nın hukukuna riayet etmesi, Allah Teâlâ’nın ise gerek emniyetle ve gerekse sıkıntıda velîsini devamlı olarak muhafaza etmesi lazım gelir”⁵⁶ demektedir.

“Ebu Yezid’e göre; Allah’ın velîleri, Allah’ın gelinleridir.Gelinleri ancak mahremleri görebilir.Bunlar Allah indinde üns çadırlarında saklıdır; onları kimse görmez.”⁵⁷ Konuyla ilgili “Ebu Bekir Saydalanî şunu anlatmıştır: Birçok defa Ebu Bekir Tamıstî’nin Hire’deki mezarının taşını düzeltmiş, üzerine ismini

⁵² Ahmet Yaşar Ocak, Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliyâ Menkabeleleri, Ankara 1983, s.1.

⁵³ Abdülkerim Kuşeyrî, (Haz.) Süleyman Uludağ, Kuşeyrî Risâlesi, İstanbul 1981, s. 426.

⁵⁴ Ocak, a.g.e., s.2.

⁵⁵ Mustafa Aşkar, Tasavvuf Tarihi Literatürü, Ankara 2001, s. 64.

⁵⁶ Kuşeyrî, a.g.e., s. 426.

⁵⁷ Sülemî, (Haz.) Süleyman Ateş, Sülemî ve Tasavvuf Tefsiri, İstanbul 1969, s. 198.

yazmıştım.Fakat her defasında bu taş sökülüyor ve çalınıyordu; diğer mezar taşlarında bu hal görülmemişti.Onun için hadiseye şaşıyordum.Bir gün bu hususu üstad Ebu Ali Dakkak'a açtım ve sebebini sordum.Şöyle dedi: Bu şeyh dünyada iken gizli kalmayı tercih etmişti.Sen ise düzeltmeye uğraştığın taşlarla mezarını meşhur etmek istiyorsun.Hakk Teâlâ ise bu mezarın gizli kalmasından başka bir şeye razı olmamaktadır.Nitekim bizzat şeyh de sağlığında gizli kalmayı tercih etmişti.”⁵⁸

Velîlerin vasıfları sıralanırken “Hata ve gûnahtan korunmak velî için şarttır.Korkusuz olmak velînin sıfatındandır.Aynı şekilde velî için hüznün de bahis konusu olmaz.”⁵⁹ diye ifade edilmiştir.Yani “Evliyâlar, velâyet derecesine ulaşmış insanlardır.Bazen tay-yı mekân (bir anda uzak mesafelere gitme), tay-yı zaman (aynı anda birkaç yerde bulunma), su üstünde yürüme,insanların kalbinden geçeni anlama gibi üstün özelliklere sahiptirler.”⁶⁰ Kısaca “Velâyetin hakikati kerâmetin tahsis edilmesinden ibarettir.”⁶¹ “Bu suretle birinin evliyâ olup olmadığı anlaşılır. “Beyazid Bestamî, velî diye vasıflandırılan bir şahsı ziyaret için gitmişti.Velî olduğu ileri sürülen zatın mescidine yaklaşıncaya bir yere oturdu; bu zatın dışarıya çıkmasını gözetledi.Adam dışarı çıktı; mescitte kibleye doğru tükürdü.Beyazid, adama selâm bile vermeden geri döndü ve: Bu şeriatın âdabından bir edep konusunda bile kendisine emniyet edilmeyen bir kişidir.Hakk'ın esrârı konusunda nasıl emin bir kişi olabilir, dedi.”⁶²

“Evliyâların sıfatlarına ve sayılarına gelince; dört bin kişilik bir velîler topluluğu vardır.Bunlar mektûmdur, yani gizlidir.Hiçbir kimse onları tanımaz, hallerindeki güzelliği de bilmez.Bunlar her halükârda hem kendilerinden hem de halktan mestûr, yani saklıdır.(Velî olduklarını kendileri de halk da bilmezler).”⁶³ Velînin, velî olduğunu bilip bilmemesi hususunda çeşitli görüşler vardır: “Sufiler velînin, velî olduğunu bilmesi caiz midir, değil midir? Konusunda ihtilaf etmişlerdir.Çünkü velî, kendine küçük nazarla bakar, kendisinden bir kerâmet zuhur etse bunun bir oyun olmasından endişe eder; daimî ve ebedî olarak korku hissi içinde

⁵⁸ Kuşeyrî, a.g.e.,s. 428.

⁵⁹ Kuşeyrî, a.g.e., s. 426-431.

⁶⁰ Hasan Köksal, “İzmir ve Çevresindeki Yatırlar ile Bunlara Bağlı Olarak Yaşanan İnançlar”, III.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, c.4,Gelenek, Görenek ve İnançlar, Ankara 1987,s. 227.

⁶¹ Hucvirî, (Haz.) Süleyman Uludağ, Keşfu'l-Mahcûb(Hakikat Bilgisi), İstanbul 1982, s. 331.

⁶² Kuşeyrî, a.g.e., s. 427.

⁶³ Hucvirî, a.g.e., s.330.

yaşar.Diğer bazılarına göre; velînin, velî olduğunu bilmesi caizdir.İçinde bulunulan zamanda velîliğin tahakkuk etmesi için vefa-i meâl ve hüsn-i hâtime şart değildir.”⁶⁴

“Türkler’de tasavvufun velî telakkisi, Türkler’in İslâmiyet’e girişinden sonra Türk mutasavvıflarınca devam ettirilmiştir.Türk velîsinin prototipi meşhur Dede Korkut’un şahsiyetinde bulunur.Dede Korkut, velî kelimesiyle nitelendirilmese de , Oğuz boylarının bilicisidir; söyledikleri gerçekleşir; gaybdan haber verir; Oğuz kavimleri ona danışmadan iş yapmaz.İslâm öncesi devirden İslâmî devre kadar gelen efsanevî şahsiyet Dede Korkut’u, Türkler Müslüman olduktan sonra kopuzuyla birlikte bir velî olarak düşünmüşlerdir.

Anadolu’nun fethedilmeye başladığı XI. yüzyıldan itibaren buraya yerleşmeye başlayan Oğuzlar’a mensup Türk boyları kendileriyle beraber bu velî telakkisini ve kültürünü de getirmişlerdir.Daha sonra Anadolu’da bazı tarikatlar kurulmuş ve bu tarikatların başında bulunan Hacı Bektaş-ı Velî, Mevlana gibi tüm Anadolu’da velî olarak ün kazanmış şahsiyetlerin ölümü ile türbeler ortaya çıkmıştır.Bu türbelerin etrafında menkabeler oluşmuş, burada yatan zatların manevî şahsiyetler olduğuna inanılmış ve insanlar buraları ziyarete başlamışlardır.Neticede Anadolu’nun pek çok yerinde evliyâ, ermiş ve yatırlar meydana gelmiştir.”⁶⁵

2.Ziyaret Yeri Anlayışı

2.1.Ziyaret Yeri

Dilimizde ziyaret etmek “Birini veya bir yeri görmeye gitmek”⁶⁶ anlamına gelmektedir.

“İstilahî olarak ziyaret; kutsal olarak tanımlanan bir şahsa, yere(tekke,türbe vb.) herhangi bir dileğin olması, yerine getirilmesi şartıyla tek başına veya topluca yapılan, gidip görme işlemidir.Bu işlem, İlkçağ’dan başlamak üzere içinde yaşadığımız füze çağında dahi devam ede gelen bir gelenektir.”⁶⁷ Bizim de çalışmamızda ele aldığımız “ziyaret etmek” bu manada halk tarafından türbe, yatır, dede, evliyâ, eren, ermiş olarak adlandırılan ziyaret yerlerine gidilmesi, dualarda, adaklarda bulunulması ve bazı pratiklerin uygulanmasıyla ilgilidir.

⁶⁴Kuşeyrî, a.g.e., s.427.

⁶⁵Ocak, a.g.e., s. 4-11.

⁶⁶Türkçe Sözlük,c.2, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1998,s. 2518.

⁶⁷Hasan Köksal, “Yatır İnancı ve Ödemiş-Tire Yöresindeki Yatırlar”Türk Kültüründe Tire, Ankara 1994, s. 157.

“İslâmiyet’in ilk dönemlerinde puta tapmaya alışkın olan bir toplumun içinde, Müslüman olanların bazı alışkanlıklarda bulunabilecekleri düşüncesiyle kabir ziyaretleri yasaklanmıştır.Daha sonra, kabirlerin ziyaret edilmesine müsaade edilmiştir.Kabirlerin ziyaretiyle ilgili Hz. Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: “Sizi Kabirleri ziyaret etmekten men etmişim.Artık kabirleri ziyaret ediniz.Zira kabirleri ziyaret dünyada zahitleştirir ve ahireti hatırlatır.””⁶⁸

Kabirleri ziyaretin serbest kılınması, eski Türkler’deki “Atalar Kültü”nün İslâmiyet’in kabulü ve tasavvuf anlayışının yayılmasıyla velî telakkisine dönüşmesi, kutsal olarak görülen mezarlara, yatırlara, türbelere olan ziyaretleri arttırmıştır.Halk düşüncesinde velî “Mensup olduğu toplumda içtimaî, dinî, ahlakî değerlerin temsilcisi haline gelmiştir.Sıradan bir insan olmadığına ve öldükten sonra kendisi hayatta iken sahip olduğuna inanılan insanüstü hüviyetinin, güç ve kudretinin devam ettiğine inanılmaktadır.”⁶⁹

Günümüzde de insanlar, içlerinde buldukları zor şartlardan kurtulma, isteklerini gerçekleştirmek için Allah’ın sevgili kulları olarak saydıkları, olağanüstü güçlere, kerâmetlere sahip olduğuna, kendilerine yardım edeceğine inandıkları evliyâların yattıkları ziyaret yerlerine gitmektedirler.

Elazığ merkezde ziyaret yeri veya ziyaretgâh denildiğinde manevî güçlerine, kerâmetlerine inanılan mutasavvıfların ve şehitlerin türbeleri, yatırları, mezarları akla gelmektedir. A. Tarık Tahiroğlu daha önceki yıllarda da bahs olunan bu ziyaretgâhlara, ziyaretlerin olduğunu “Elaziz Hatıraları”nda şöyle anlatmaktadır: “Harputlu ailelerin ölmüşlerinin kabirleri de çoğunlukla Harput mezarlığında bulunur ve birçok yaşlı evliyâların bulunduğu inandıkları Harput kabristanına gömülmeyi vasiyet ederlerdi.Bu sebeple kabir ziyaretleri ve defin törenleri için sık sık Harput’a gidilirdi.Ayrıca Harput’ta birçok uluların ve yatırların türbeleri bulunduğu bunlara adaklar adanır, ziyarete gidilirdi.Bunlardan aklımda kalanlar; Fetahmet Baba, Ankuzu Baba, Üryan Baba, Arap Baba’dır”⁷⁰

⁶⁸ Hasan Köksal, “İzmir ve Çevresindeki Yatırlar” III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, c.4, Gelenek, Görenek ve İnanşlar, Ankara 1987, s. 231; İbn Mace, Sünen, c.1, Hadis no:1571.

⁶⁹ Ocak, a.g.e., s. 4.

⁷⁰ A. Tarık Tahiroğlu, “Adı Elazığ’a Dönüşmeden Önceki Son On Yılın Bütün Yönleri ile Elaziz Hatıraları(1929-1938)”, Türk Kültüründen Derlemeler 1999, Ankara 2002, s. 154.

2.2. Türbe ve Yatır İnancı

Türbe, “Genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı”dır.⁷¹ “Vefat edeni ziyaret maksadı ile okumaya, dua etmeye, gelenleri yağmurdan, güneşten korumak için kabirlerin üstüne kurulan çadır, bina, etrafı çevrilmiş yahut üstü örtülmüş mezar”⁷² olarak da tanımlanmaktadır.

“Türbeler çoğunlukla manevî güç ve meziyetlere sahip kişiler, tarikat alanında yükselmiş kimseler, memlekete büyük hizmetlerde bulunmuş simalar, kahramanlar ve genel olarak ulu ölümler için yapılmaktadır. Türbeleri sağlıklarında yaptırılanlar olduğu gibi ölümlerinden sonra çocukları, torunları, taraftarları veya devlet ve millet tarafından yapılanları da vardır.”⁷³ Birçok türbede türbeyi açıp kapayan, temizleyen, ziyaretçilere yol gösteren **türbedârlar** bulunmaktadır.

Türbeyle birlikte yatır kavramını da ele almamız gerekiyor. **Yatır**, “belli bir yerde mezarı olan, doğaüstü gücü bulunduğu ve insanlara yardım ettiğine inanılan ölü, evliyâ”⁷⁴ dır. “Çok defa kimliği bilinmeyen; fakat üstünlükleri, sonsuz güçleri, manevî meziyetleri bulunduğu bildirilen, işitilen veya sanılan ölümlerin mezarlarına da bu ad verilmektedir.”⁷⁵

Türbeler ve yatırlar hakkında tarihî, yazılı bilgiler olduğu gibi çoğu rivâyetlere, menkabelere dayanmaktadır. Bunlar nesilden nesile aktarılarak günümüze ulaşmışlardır. Halk, türbeleri ve yatırları birbirinden ayırmamakta, birini ötekine üstün saymamaktadır. Orada yatan zatın kimliğine, kerâmetine göre ziyaretlere gitmektedirler. Ziyaretlerde;

- 1) Hastalıklardan ve sıkıntılardan kurtulma
- 2) Aile sorunların çözülmesi (karı-koca, gelin-kaynana geçimsizliği, aldatma, maddi sorunlar)
- 3) Çocuk sahibi olmak
- 4) İş, ev, mal-mülk sahibi olmak
- 5) Kısmeti kapalı olanların kısmetlerinin açılması gibi dileklerde bulunulup, dua edilir, adakta bulunulur.

⁷¹ Türkçe Sözlük, c.2, s. 2265.

⁷² Türkiye Gazetesi Rehber Ansiklopedisi, “Türbe”, c.17, İstanbul 1984, s. 43.

⁷³ Zeki Başar, İçtimai Adetlerimiz-İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz, Ankara 1972, s. 26.

⁷⁴ Türkçe Sözlük, c.2, s. 2409.

⁷⁵ Başar, a.g.e., s. 27.

Türbe ve yatırları ziyaret etmenin nedenleri içerisinde geçiş dönemlerinin başlangıcı doğum olayı ve çocukla ilgili inanışlar önemli yer tutmaktadır. “Türlü olağanüstü güçleri olduğuna inanılan adlı, adsız evliyâlara halk, hastalıklarını sağaltmak için baş vurur.Kısırlık da kadının bir suçu sayıldığından kadınlar bunu gidermek için yatırlara giderler.”⁷⁶ “Harput'ta çocuğu olmayan hanımlar, önceden denenmiş ve yararına inanılmış birtakım usul ve esaslara bağlı kalarak yöredeki yatır ve türbeleri ziyaret etmektedirler.Buradaki ruhlardan manevî yardım talep edilmektedir.Talebin kabul edilişi ile dünyaya geldiğine inanılan çocuğa bu türbe ve yatırların isimleri verilir, adanan adaklar yerine getirilir.”⁷⁷ Nadiren de olsa “kadının kısırlığını gidermek için yatırlara, ziyaretlere, türbelere, tekkelere gitme inancı, erkeğin kısırlığını önlemek için uygulanmaktadır.”⁷⁸

Kısırlık dışında “yörede hamilelik döneminin sağlıklı geçmesi amacı ile hamile kadınlar ulu ve bilge kişilerin türbe ve mezarlarına götürülür.Burada hamile kadının gayri ihtiyari bir davranışla vücudunun herhangi bir yerine dokunması veya o yerini kaşması halinde, doğuracağı çocuğun da vücudunun aynı yerinde “ziyaret beni” olarak adlandırılan siyah ve kırmızı lekelerin oluşacağına inanılır.”⁷⁹ “Çocukta meydana gelen bu işarete yada lekeye “tekke nişanı” da denir.”⁸⁰

Aileler çocuklarının cinsiyetini merak ederler ve kimi anne-baba evlatlarının erkek olmasını arzularlar. “Çocuğun cinsiyetini belirlemek için de türbe yatırlara ziyarete gidilir, adak adanır.”⁸¹

Çocuk dünyaya geldikten sonra gelişim özelliklerini zamanında göstermeyebilir.Örneğin vaktinde konuşamaz.Böyle durumlarda geleneksel sağaltma yollarından biri; gene çocuğu ziyarete, yatıra, tekkeye götürmektir. “Konuşamayan ya da geç konuşan çocuklara yatırlardan alınan “dil ekmeği” yedirilir.”⁸²

Türbeleri, yatırları ziyaret ederek dileklerinin kabul olacağına gönülden inananlar olduğu gibi bunları hurafe olarak kabul edenler de vardır. “Daha çok kadınların ve hastaların rağbet ettiği türbeler çevresinde kümelenen hurafeler başında;

⁷⁶ Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul 1999, s. 123.

⁷⁷ Rıfat Araz, “Harput'ta Kişioğlu ile İlgili Eski Türk İnançlarının İzleri”, Dünü ve Bugünüyle Harput II,Elazığ 1999, s. 208.

⁷⁸ Sedat Veyis Örnek, Geleneksel Kültürümüzde Çocuk, Ankara 1979, s. 43.

⁷⁹ Araz, a.g.e., s. 92.

⁸⁰ Örnek, a.g.e., s. 90.

⁸¹ Örnek, a.g.e., s. 47.

⁸² Örnek, a.g.e., s. 262.

türbelere adak adamak, pencere demirlerine ve yakındaki bir ağaca çaput bağlamak, türbe içinde veya çevresinde mum yakma vs. gelmektedir.”⁸³

Bazı görüşlere göre “çaput bağlamak âdeti İslâm’da yoktur.Türkler Müslüman olduktan sonra, evliyâ saydıkları ulu kişilerin türbelerine, arada bir ağaçlara ya da o yörede bulunan bazı kayalara çaput bağlamak suretiyle eski âdetlerini Müslümanlaştırmışlardır.Gene İslâm’da cami duvarına, kabir başına, mezar taşına mum yakılır diye bir kural yoktur.Kabir başına, mezar taşına mum yakan kişi oradaki yatırıla kendini bütünleşmiş, ondan bir parça almış gibi kabul ediyor ki, bu hatadır.Kabirlere kurban adamaya gelince; adak, kabir veya bir yatır başına gitmeden de kesilir.Allah rızası için kesilen kurbanın sevabı orada yatan zatın ruhuna ithaf olunabilir.İslâm’da dilek ve istekler yalnız Allah’tan istenir.Bu nedenle dua etmek için illaki türbe ve yatırlara gitmeye gerek yoktur.Bu ziyaretlerde mezarlara elini, yüzünü sürmek, türbelerin eşik ve pencerelerini öpmek de batıldır.”⁸⁴

Diyanet İşleri Başkanlığı da evliyâ olarak kabul gören bu kişilerin mezarlarına, yatırlarına ve türbelerine gidenlerin bu mekânlara bez, çaput bağlama, mum yakma, taş, para yapıştırma,türbe içinde kalma, uyuma gibi uygulamalarının yanlış olduğunu söylemektedir.Bunu önlemek amacıyla türbelerin giriş kapısına “Ziyaretçilerin Dikkatine” başlıklı levhalar asmıştır.

Velilerin manevî kudretlerine, kerametlerine inanan ziyaretçilerse levhada yazılanlara aldırış etmemekte ve kendi kabul ettikleri **ziyaret kurallarına** riayet etmektedirler.Bunlar:

- Dua edip, Kur’an-ı Kerim okumak
- Ziyaret yeri (türbe, yatır) etrafında belli sayıda dönmek
- Abdest alıp, namaz kılmak
- Velinin sandukasına, mezarına el,yüz sürmek
- Bez, çaput, iplik bağlamak
- Para, taş yapıştırmak veya atmak
- Türbe içinde kalmak, uyumak
- Ziyaret yakınındaki sularla yıkanmak, sudan içmek
- Türbedeki tespihten geçmek

⁸³ İsmail Lütü Çökan, Hurafeler ve Batıl İnançlar, İstanbul 1981, s. 67.

⁸⁴ H. Mehmet Soyadlı, “Hurafeler ve İslâm’ın Hurafelere Bakışı” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c.8, s. 2, Elazığ 1996, s. 287-296.

- Ziyaret toprağından almak, su ile karıştırıp içmek,yıkanmak
- Dilekleri kabul olursa adak olarak kurban kesmek, gömbe* dağıtmak; tespih, Kur'an-ı Kerim, seccade getirip türbeye bırakmak vs.

Yörede saydığımız dilek ve taleplerle ziyaret edilen türbe ve yatırlar şunlardır:

- Abdülcabbar Hazretleri
- Çarşamba Baba
- Hacı Muharrem Hilmi Efendi
- Haydar Baba
- Sadık Demirci Hacı Mustafa Efendi
- Sarı Saltuk (Yatır)
- Ahî Musa
- Ankuzu Baba
- Arap Baba
- Beşikli Baba
- Fatih Ahmet Baba
- Hafız Osman Bedrettin(İmam Efendi)
- Mansur Baba
- Muhammed Mazhar Efendi
- Murat Efendi
- Nadir Baba
- Tayyar Baba
- Üryan Baba
- Zahiri Baba
- Beyzade Efendi
- Hacı Hulûsi Efendi
- Hacı Saadettin Efendi
- Musa Kâzım Efendi
- Şeyh Çapakçurî Efendi(Seyyid Ahmet Kürî)

* Yörede yapılan bir çeşit ekmeç.

Bu türbelerin yanı sıra günümüzde olmasa dahi eskiden ziyaret edilen ziyaretgâhlar şunlardır:

- Salı Baba
- Celal Baba
- İğneli Baba
- Nazır Baba
- Şeyh Şerafettin

3.Kerâmet Anlayışı

“Yaratılıştan cömertlik, şereflik gibi övünülecek sıfatlar taşımak; şeref, değer, cömertlik manasına gelen kerâmet bilhassa velîlerde gözüken olağanüstü bir hal veya işlerdir.”⁸⁵ “Bu Hakk’ın bir lütfudur ve kimde tecelli edeceği bilinmez.”⁸⁶

“Velâyetin hakikati kerâmetin tahsis edilmesinden ibarettir; kısaca kerâmet özel ve en özel imanın hükmünde mevcuttur.Kerâmet velînin sadık ve samimi oluşunun alâmetidir.”⁸⁷

“Evlîyâdan kerâmetin zuhur etmesi caizdir, caiz oluşunun delili şudur: Kerâmetin zuhura gelmesi aklen tasavvur edilen bir iştir; kerâmetin zuhuru (aklî ve naklî) esaslardan hiçbir aslın iptalini gerektirmez.Kerâmetin zuhur etmesi, kerâmet sahibi şahsın (manevî) hallerinde doğruluk üzere bulunduğu alâmetidir.Kerâmetin harikulade (tabiat kanunlarının üstünde) bir fiil olması, velâyetle muttasıf olan bir kimseden teklif zamanında (dünyada) zuhur etmesi ve onun halini tasdik edici mahiyetle bulması şarttır.”⁸⁸

“Mucize de harikulâde, olağanüstü birtakım olayları ihtiva eder.”⁸⁹ Ancak mucize ile kerâmet birbirinden farklıdır. “Kerâmetler velîlere mahsustur; mucizeler ise nebîlere hastır.”⁹⁰ “İbn Furek der ki: Mucize ile kerâmet arasındaki fark şudur: Peygamberler mucizeyi açıklamakla memurdurlar, kerâmeti saklı ve gizli tutmak ise velîler üzerine vaciptir.”⁹¹ “Mucizede asıl olan açıklamak, kerâmette asıl olan saklı tutmaktır.Mucizenin semeresi başkalarına aittir, kerâmet ise sahibine hastır.Ayrıca

⁸⁵ Ahmet Eflâkî, (Çev.) Tahsin Yazıcı, Âriflerin Menkıbeleri, İstanbul 1964, s. 596.

⁸⁶ Mahir İz, Tasavvuf Mahiyeti, Büyükleri ve Tarikatlar, İstanbul 1999, s. 157.

⁸⁷ Hucvirî, a.g.e., s. 331-335.

⁸⁸ Kuşeyrî, a.g.e., s. 531.

⁸⁹ Mustafa Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, İstanbul 1999, s. 157.

⁹⁰ Hucvirî, a.g.e., s. 336.

⁹¹ Kuşeyrî, a.g.e., s. 533.

mucizenin sahibi, elinde zuhur eden harikulade hadisenin kerâmet mi yoksa istidrac mı olduğuna katiyetle hükmedemez. Bir de mucize sahibi şeriatla tasarrufta bulunur. Şeriatın red ve kabul ettiği hususların tertibinde Allah'ın emri ile konuşur ve hareket eder. Halbuki bu hususta kerâmet sahibi için teslimiyet göstermekten ve (dinî) hükümleri kabul etmekten başka bir yol yoktur. Zira velînin kerâmeti, hiçbir şekilde nebînin şeriatının hükmüne aykırı olamaz.”⁹²

Beyazîd Bistamî mucizeyle kerâmet arasındaki farkı şöyle ifade etmiştir: “ Peygamberler için hasıl olan (mucize ve füyûzâtın) misalî, içi bal ile dolu olan ve balı dışarı sızdıran tuluktur. Bu tuluktan sızan şeyler bütün velîlerin sahip oldukları (kerâmet ve) füyûzat gibi şeylerdir. Tuluğun içinde bulunan ise Peygamberimiz (s.a.v.)’e ait olan şey gibidir.”⁹³

Halk kerâmetlere inanmaktadır. Yöredeki velîlerin şöyle kerâmetleri olduğu rivayet edilir:

- Hastalıkları iyileştirmek için gösterilen kerâmetler (Seyyid Ahmet Kürî’nin dönemin ünlü doktoru Murtaza’nın bulamadığı bir kimsenin hastalığını bilip, tedavi etmesi.)
- Keşif yoluyla şehit veya evliyâ mezarlarının bulunmasıyla ilgili kerâmetler (Beyzade Hacı Ali Rıza Efendi’nin Üryan Baba’nın mezarını bulması)
- Velînin uçması , uçarak bir yerden bir yere gitmelerine dair kerâmetler (Tayyar Baba’nın velîliğinden şüphe eden bir kimseyle bundan emin olması için gözlerinin önünde yerden yükselmesi) “Harput’ta bazı mübarek günlerde, sebebi bilinmeyen bazı patlama seslerinin duyulduğu, bu seslerin akabinde gökyüzünde beyaz bir bulutun oluştuğu ve bu bulutun hilâl şeklini aldıktan sonra Mekke’ye doğru aktığı ifade edilir ki bu duruma yörede “evliyâların yolculuğu” adı verilmektedir.”⁹⁴
- Yağmur duası kerâmeti (Hacı Muharrem Hilmi’nin yağmur duasına çıkması ve yağmurun yağması)
- Olup bitenleri önceden bilme (İmam Efendi’nin kervancıları uyarması, onları ölümden kurtarması)

⁹² Hucvirî, a.g.e., s. 348.

⁹³ Kuşeyrî, a.g.e., s. 537.

⁹⁴ Rifât Araz, Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, Ankara 1992, s. 81.

“Kerâmet velînin ölüsünden de hasıl olur.Peygamberler ölünce peygamberliklerinden ayrılmadıkları gibi velîler de ölünce, evliyâlık derecesinden düşmezler.”⁹⁵ Öldükten sonra kerâmet gösterdiklerine inanılan velîlerden Arap Baba, Fatih Ahmet Baba, Üryan Baba, Murat Baba, Ankuzu Baba ve Nadir Baba'nın, Allah'ın sevgili kulları oldukları ve olağanüstü güçlere sahip olduklarından cesetlerinin çürümediğine inanılması, onların kerâmeti olarak görülmektedir..Ayrıca Ankuzu Baba, Fatih Ahmet Baba, Nadir Baba ve Üryan Baba'nın mezarlarının yerlerini halktan kimseler görmüşlerdir.Rüyayı görenler bahis olunan mekânlara gitmiş ve bu zatların yattıkları yerleri tespit edip buralara türbe inşa edilmesini sağlamışlardır.Ayrıca ermiş kimselerin mezarlarından ışık gelebileceğine inanılır. “Harput'un Dağ Kapısı mezarlığında mezarlardan ışık görüldüğü söylenir.Halk, mezarda yatanların Tanrı'nın muteber ve makul kulları oldukları için nur içinde kaldıklarına inanır.”⁹⁶ “Gökten inen bu yoğun ışık huzmesiyle, kutsal mekânlardaki ulu zatların özellikle kutsal gecelerde abdest alıp namaz kıldıkları yöre halkının inançları arasındadır.”⁹⁷

Velîlerin bu kerâmetleri dilden dile nesilden nesile aktarılmış menkabeler haline gelmiştir.

4. Menkabe Anlayışı

Sözlük anlamı “çoğu tanınmış veya tarihe geçmiş kimselerin ahvaline ait hikâyeler”⁹⁸ olan menkabe yahut menakıb “tasavvuf tarihinde suffilerin izhar ettikleri harikulade olay demek olan kerâmetleri nakleden küçük hikâyelerdir.”⁹⁹

“Türkler, İslâmiyet'i kabul etmeden önce getirdikleri eski destanları, efsaneleri, Şamanların hikâyelerini, Budist menkabeleri, İranlı mutasavvıfların anlattıkları sufi kaynaklarındaki menkabeleri birleştirerek kendi aralarında evliyâ menkabelerinin oluşmasını sağlamışlardır.”¹⁰⁰ Sonraları “Tasavvuf cereyanının umumîleşmesi ve mutasavvıfların çoğalmaları, meşhur alimlerden birçoklarının büyük şeyhlere intisabı, hükümdarların ve ümeranın bizzat tekke ve zaviye yaptırarak bu

⁹⁵ “Kerâmet”, Türkiye Gazetesi Rehber Ansiklopedisi, c. 10, İstanbul 1984, s. 57.

⁹⁶ Yaşar Kalafat, Zeynelabidin Makas, Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları Azerbaycan Doğu Anadolu, Samsun, s. 26.

⁹⁷ Rıfat Araz, “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Süfiliği ile Yatır ve Türbelerin Çevresinde Yaşayan Eski Türk İnançları”, Erdem Özel Sayısı 1, c.8, s.122, Ankara 1996, s. 812.

⁹⁸ Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara 1998, s. 615

⁹⁹ Ahmet Yaşar Ocak, Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakabnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım), Ankara 1987, s. 27.

¹⁰⁰ Ocak, a.g.e., s. 30-32

cereyanı teşvik etmeleri neticesinde İslâm aleminde pek çok şeyh ve derviş yetişmiştir. Her büyük şeyhin ölümünden sonra da halk onun kerâmet sahibi olduğunu düşünmüş ve menakıblar oluşturmuştur.”¹⁰¹

Tarihe kaynaklık eden bazı şahsiyetlere dair bilgiler veren, toplumun içtimaî, iktisadî ve kültürel hayatına ait bilgiler ihtiva eden menkabelerin yazıya geçirilmesiyle **menakıbnâmeler** meydana gelmiştir.

“Türk menakıbnâme edebiyatının ilk örneği Tezkire-i Satuk Buğra Han Menakıbı sayılmaktadır. Daha sonraki dönemlerde Türkler Anadolu’ya yerleştikten sonra Anadolu Selçuklu Devri, Beylikler Devri, Osmanlı Devri ve ardından gelen birkaç asırda menkabcilik devam etmiş; edebiyat tarihi açısından önemli eserler vücuda gelmiştir.

Genellikle tek bir kerâmeti anlatan, kısa, her türlü üslup ve edebî kaygıdan uzak olan menkabelerin özellikleri şunlardır:

1. Kahramanları gerçek ve mukaddes kişilerdir.
2. Olayların belirli yeri ve zamanı vardır.
3. Gerçek olduklarına inanılır.
4. Yarı mukaddestirler ve bir dogma gibi kendilerini kabul ettirirler.
5. Konu edindikleri velî hayatta iken de , öldükten sonra da meydana gelebilirler.
6. Biçim olarak son derece kısa ve sade bir anlatım tarzına sahiptirler.

Bu özelliklere dikkat edilecek olunursa menkabeler aynı zamanda toplumun sosyal yönlerini ortaya koymaktadır. Kendilerine inanan insanların gizli özlemlerini ve ideal bir düzen isteklerini yansıtmaktadır.”¹⁰²

Araştırma sahamız olan Elazığ-Harput merkezdeki türbelerde medfun olan zatların pek çoğu İslâm uğruna savaşırken şehit düşen kahramanlarla, tasavvuf yoluna kendini adanmış mutasavvıflar olduğundan, halk onların ulu ve kerâmet sahibi kişiler olduğuna inanmış, menkabeler oluşturmuştur.

Menkabeler anlatılırken, çağdan çağa aktarılırken, değişikliklere uğrayabilir. Anlatanlar, velînin kerâmetine inananlar menkabeye eklemeler yapabilir ya da bazı kısımları anlatırken unutulabilir. Bu değişimlerin sebepleri arasında “anlatıcının çeşitli hususiyetleri ilk sırayı almaktadır. Onun hafızası, zevki dünya görüşü, tarikati, dinlediği zaman ile anlattığı zaman arasında geçen devre vs. Ayrıca, menkabeye konu

¹⁰¹ M. Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 2003, s. 48.

¹⁰² Ocak, a.g.e., s. 33.

olan kahramanın gösterdiği kerâmet adına yapılmış cami, varsa türbesi de buna dilek ve tedavi için gelinip gelinmemesi de değişikliğin başlıca sebepleri arasında yer alabilir.”¹⁰³

Mülakatlarda “Türbede yatan zata dair menkabeler anlatılmakta mıdır?” diye sorulduğunda “Menkabenin ne olduğunu bilmiyoruz.” yanıtı alınmıştır. Soru değiştirilip “Türbede yatan kişinin kerâmetleriyle ilgili neler anlatılmaktadır?” denildiğinde istediğimiz menkabelere ulaşılmıştır.

Çalışmamızda yöre halkının kutsal, ulu saydığı velîlerin hayatları ele alınırken, bu evliyâların halk düşüncesinde nasıl yer ettiklerini göstermek için menkabelerini de kaleme aldık.

¹⁰³ Saim Sakaoğlu, “Şahsa Bağlı Menkıbelerin Anonimleşmesi ve Bir Elazığ Menkıbesi”, Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu 24-27 Ekim 1985, Elazığ 1992, s. 340.

ELAZIĞ İLİ (MERKEZ) ZİYARET YERLERİ

1. ABDULCABBAR HAZRETLERİ

Türbesi

Elazığ Sedef Tepe'de bulunan türbe dikdörtgen planlı olup, yöredeki diğer türbelerden farklı olarak dört kubbelidir. Son derece bakımlı olan türbenin etrafı çiçek bahçesini andırmaktadır.

Abdulgabbar Efendi'nin sandukası türbenin sol köşesindedir. Sanduka oldukça yüksek olup, üstü yeşil örtülerle kapatılmıştır. Makam kısmı geniş olan türbenin içi ziyaretçilerin rahatça dua edebilmeleri için halılarla kaplanmıştır.

Kimliği ve Menkabesi

Peygamber Efendimizin sülalesinden geldiği söylenen Abdulgabbar Hazretleri, rivayetlere göre Hz. Ali'nin torunlarından biriymiş.

Menkabeye göre; 750 sene evvel kâfirlerle Müslümanlar arasında savaş olduğunda 5 yaşındaki Abdulgabbar'ı, babaannesi alıp şu anda türbesinin olduğu civara doğru kaçmıştır. Torunuyla bir başına yaşayan babaanne, dişini turnağına takarak çalışmış, torununu büyütüştür.

Babaanne 300 yaşına geldiğinde yeni bir savaşın cereyan edeceğini anlıyor; ancak savaşı görmeye ömrünün yetmeyeceğini de biliyor. "Bu dünya Sultan Süleyman'a bile kalmadı, yüce Allah beni yanına çağırıyor; öleceğim." diyor ve vasiyette bulunuyor. Abdulgabbar'a, "Ben ölünce töre gereği beni göm, üstüme sal(taş) uzat, ortasına dut ağacı dik ki sen savaşa giderken atının ayak sesini duyabileyim." Babaannesi vefat edince Abdulgabbar onun dileklerini yerine getirmiş; ardından atına binmiş savaş alanına karışmış. Bir rivayete göre; türbesinin bulunduğu yerde şehit edilmiş, başka bir rivayete göre Müslüman askerlerin savaşı kazanmalarına yardım edip, sır olmuştur. (KK 15, KK 22, KK 26)

Türbesi inşa edilmeden önce o mekânda yapılan kazılarda Arapça bir kitap bulunmuş. Kitabın Abdulgabbar'a ait olduğu düşünülmüştür, kitap çevirisi için bir araştırmacı talip olmuş ve kitabı kendisiyle birlikte Rusya'ya götürmüştür. (KK 22, KK 26)

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Perşembe günleri sayısı artan türbeye özellikle hastalıklarına şifa arayanlar gelmektedir. Bu kişiler arzularına göre türbeye gelmeden evvel türbeden 2 km. mesafedeki Sarılık Suyu'na uğruyorlar. İnanışa göre şifalı sayılan sudan;

Böbrek hastaları en az 7 gün,

Kum için en az 7 gün,

İdrar yolu iltihapları için en az 5 gün,

Bağırsak iltihapları için en az 9 gün,

Mide tembelliği için en az 5 gün,

Hazımsızlık için en az 4 gün,

Kadın hastalıkları için 10 gün,

Derideki her türlü alerjiler için en az 3 gün,

İç organ enfeksiyonları için en az 15 gün içilmelidir. Cilt hastalıkları içinse 3 gün çamur sürülerek su ile banyo tedavisine devam edilmelidir. Tüm tedavilerin sonuç vermesi için suyun başında en az 5 saat kalınmalıdır.

Hastalıkların iyileşmesini talep edenler şifalı Sarılık Suyu'na uğradıktan sonra türbeye gelmektedirler. Yeğeni hasta biri, yeğenini, 3 Cuma günü üst üste Abdulcabbar'a getirmiş ve sonra yeğeni iyileşmiş. Aynı kişinin annesi de bir gün rahatsızlanmış, felç geçirmiş. Yeğenin şifa bulmasını sağladığına inandığı Abdulcabbar'a, annesini, yürüyemediği için eşek üstünde getirmiş. Kadın türbede kalıp dua ettikten sonra türbeden yürüyerek ayrılmış. (KK 10)

Hastalıklarından ötürü çok ağrı çekenler de Cuma gecesi türbede yatmaktadırlar. Ayrıca çocuğu olmayanlar ve körler de türbeden umut arayanlardandır. (KK 22, KK 26)

Türbeye gelenler sandukanın önünde Abdulcabbar'a "Allah'ım Cabbar Efendi'nin yüzü suyu hürmetine dileklerimizi kabul eyle" diye dua ettikten sonra, Kur'an-ı Kerim okumakta, tespih çekmektedirler. Ardından türbenin tam ortasında bulunan, tavanla tabanı birbirine bağlayan, üstü yeşil örtülerle ve dua yazılı bezlerle kaplanmış sütuna sarılarak, sütunun etrafında 3 defa dilek tutarak dönerler. Kısmeti bağlı kızılarsa direğin etrafında döndükten sonra bekâret kuşağı olarak adlandırılan gelinin babasının ya da erkek kardeşinin gelin baba evinden çıkmadan önce 3 defa

çözüp bağlamak suretiyle taktığı kırmızı kurdeleyi, “Biz de gelin olalım”diyerek sütunun üstündeki dua yazılı kısma tuttururlar.(KK 22)

Muratlarının kabul olmasını isteyenler ayrıca “teberik” adı verilen kuma işaret parmaklarını batırarak, bir parça kumdan alıp yutarlar; bu kumun şifa verdiğiğine inanılır.Türbedar, isteyenlere yeşil bir bezden parçalar veriyor; bereket taşıdığına, kazadan, beladan koruduğuna inanılan bu bez parçası cüzdanda taşınmaktadır.(KK 22)

Türbedeki dualar tamamlanınca türbenin arka tarafındaki mum yakma yerine gidilip, dileklerin kabulü için mum yakılmaktadır.

Muratları kabul olanlar, türbeyi tekrar ziyaret etmekte ve adak da bulunanlar, adaklarını yerine getirmektedirler.Kurban adayanlar kurbanlarını keserler; hayır için de lokma, ekmek, gömbe, sebze, meyve getirip türbenin civarındakilere dağıtırlar.(KK 10, KK 26)

2.ÇARŞAMBA BABA

Türbesi

Türbe, Elazığ merkezde Kesrik semtindedir.Çarşamba Baba, iki katlı bir binanın alt katında meftundur.

Demir bir kapıdan geçilerek girilen avludan sonra, kabrin bulunduğu bölüme ulaşılmaktadır.Dört, beş senedir ziyarete kapalı olan türbe bakımsız görünmektedir.

Kimliği

Şih Ali, Şih Mehmet denilen Çarşamba Baba'nın asıl isminin Ferit olduğu rivayet edilmektedir.Ziyarete gelenler “Bir gün bırakalım, o gün gelelim” demişler ve Çarşamba günü geldikleri için “Çarşamba Baba” demişlerdir. (KK5, KK 13)

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Şifa bulmak isteyen hastaların uğrak yeri olan türbede kalabalıktan kavga çıkmış ve türbe kapatılmıştır.

Ziyarete açık olduğu vakitlerde gelenler mum yakıp, dua etmekteymiş. Adakları kabul olanlar kurban kesiyorlarmış. Türbenin açık olmadığını bildikleri halde Çarşamba Baba'nın manevî gücüne inanıp, türbenin dışından da olsa dua edip, mum yakanlar olmaktadır.(KK5, KK 13)

3.HACI MUHARREM HİLMİ EFENDİ

Türbesi

Birkaç yıl önce inşa edilen türbe, Elazığ Asrî Mezarlığı'nın giriş kapısından 100 metre sonradır. Yeşil kubbeli, altıgen planlı türbenin, müritleri tarafından yapıldığı rivayet edilmektedir.(KK 17)

Beyaz taş bloğun üstüne konulan Hacı Muharrem Hilmi'nin sandukası yeşil örtülerle kapatılmıştır. Yanındaki mezarınsa kimliği hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

Süleyman Ateş tarafından ölümüne tarih düşürmek maksadıyla yazılan Hacı Muharrem Hilmi'nin sandukasının baş tarafındaki kitabede şunlar yazmaktadır:

Zâira gel rablı kalb el burdaki Hak-âşinâ
Kutb-i aktâb-i zamandır vârisün li'l-enbiya
Bir ömür verdi tamam ilm-i ledün tahsîline
Her seher yandı yakıldı aşkı Hak'la dâima
Pîr-i nakşî Kadir-ü Şettarîdir hem Şâzîlî
Kendine vermiş icâzet dört tarikten evliyâ
İlm-i zâhir ilm-i bâtında misâli yok idi
Tâlibânı ders alırdı salikân feyz-ü lika
Hazretine gamlı giren çıkar idi bî-keder
Gece gündüz babına eyler idi halk iltica
En nihayet küllü nefsin şerbetinden nûş edip

Türbenin dışında da mezarlar bulunmaktadır. Türbenin sağ tarafındaki mezar Hacı Muharrem Hilmi'nin sır kâtibi Erzurumlu Ferhat Hoca Efendi'ye (1874-1984), sol tarafındaki mezar müridi Hacı Bekiroğlu Muhlis Özcan'a (1332-1999) aittir.

Kimliği ve Menkabeleri

“1878’de Elazığ’ın Sarılı Köyü’nde doğan Hacı Muharrem Hilmi, beş-altı yaşlarında ailesiyle Gurbet Meziresi’ne göç etmiştir.

Çocukluğunda çobanlık yapmıştır.Koyun otlatmaya çıktığı bir gün arkadaşları ona İhlas Sresi’ni okutmuşlar, bu arada isminin Ahmet Zeyneddin olduğunu söyleyen biri, Muharrem Efendi’ye okuyup ilerleyeceğini söylemiş, sonra ortadan kaybolmuştur.

19-20 yaşlarında Hacı Ömer Baba’yla tanışıp, ona intisap etmiştir.Hacı Muharrem, şeyhinin yanından ayrılırken ona: “Şeyhim seni nasıl, nerede bulurum?” deyince şeyhi: “Benim bir çengelim var, onu senin kalbine takar, seni buraya çekerim” diye cevap vermiş.Muharrem Efendi bir gün şeyhini zleyip yanına gidince şeyhi: “Bak Muharrem, seni çengelimle nasıl buraya getirdim” demiştir.Şeyhinin sevgisini kazanan Muharrem Efendi, Onun sır kâtibî olmuştur.Bu arada Harput’a taşınan Muharrem Efendi, Abdullah Efendi’den ders alır, sonra da Beyzade Efendi Cami’nin müezzini olur.”¹⁰⁴

“Harput’ta “Evliyâ”, “Velî”, “Ermîş”, “Şeyh”, “Baba” şeklinde tesmiye edilen ulu ve bilge kişilerin hayatta iken kuş misali uçtuklarına, kendilerine manen bağlanmış olan ve dervîş adı ile ifadelendirilen kişilerin de uçarak uzak mesafeleri kısa zamanda kat ettiklerine inanılmaktadır.”¹⁰⁵ Hacı Muharrem Hilmi, bu inancı destekler nitelikteki olayı şöyle nakletmiştir: “Bir gün şeyhini görmeye gider.Grştkten sonra evine dönmek için izin ister.Şeyhi ona: “Sabah gidersin.” der.Sabah olur “Yemekten sonra gidersin”der.Şeyhini kıramaz; ama Kvenk’le Harput arası 6 saatlik mesafedir ve Cuma namazına iki saat kalmıştır.Şeyhi: “Köyü çık, yr.” der.Şeyhinin sözünü dinler; köyü çıkar ki Şeyhi Ömer Baba yanına gelir, elinden tutar ve onu uçurarak camiye götürür.Hacı Muharrem, minareye çıkar, orada uyuya kalır.Cemaat gelince uyanır, onlarla namazını kılar.Hilmi Efendi bu olayla şeyhinin kerâmetine şahit olmuş; ondan lednni bilginin anahtarını almıştır ve şeyhi ona icâzet vermiştir.

¹⁰⁴ Hacı Muharrem Hilmi Efendi , Notlarla Neşreden Prof. Dr. Süleyman Ateş, Dıvân-ı Sırrı, İstanbul 1999, s. 3-7.

¹⁰⁵ Rifat Araz, “Harput’ta Kişioğlu ile Eski Türk İnançlarının İzleri”, Dünü ve Bugntyle Harput, c.2, Elazığ 1999, s. 269.

Hacı Muharrem, dul bir kadının kızıyla evlenmiş; çuvalcılık yaparak geçimini sağlamıştır.Hayatındaki önemli olaylardan biri Abdülkadir Geylanî ile ruhanî bir ilişki kurmasıdır.Bir gün manevîyata dair okuduğu bir kitaptaki anlamadığı yerleri sormak için Harput'a giderken, kitabı kaybeder.Kitap için Abdülkadir Geylanî; "Kitabımı senden isterim"der.Kitabı bulamayınca evine döner.Karısı: "Adam sen ne acayipsin Kitabı alıp gidiyorsun, sonra biriyle geri yolluyorsun." der.Hacı Muharrem bu olaydaki gizi hemen anlar.

Muharrem Efendi, çocukluğundan itibaren Abdülkadir Geyanî'nin türbesini ziyaret etmek ister; yine bu duygular içindeyken bir adam ona üstünde "Muharrem Sırr-i Hüdâ" yazılı bir kâğıt verir.Hilmi Efendi o kâğıdı Pir-i Geylanî'nin ruhanîyetinden almıştır.O günden sonra şiirlerinde "Sırrî" mahlasını kullanmaya başlar.

Hacı Muharrem 1906'da Erzurum'a askere gider; tabur kâtibi olur.Sonra Bitlis'e oradan Yemen'e gönderilir.Yemen'deyken kuraklık olur ve halk yağmur duasına çıkar; ancak başarılı olamaz.Tabur komutanı, ilmine güvendiği Muharrem Efendi'yi yanına çağırır ve duaya onun çıkmasını ister.Hilmi Efendi silahsız olarak, hep birlikte dua edeceklerini söyler.Komutan: " O zaman bizi Araplar öldürür." deyince Hacı Muharrem: "Ben sizi korurum." diyerek teminat verir.3 gün üst üste yağmur duasına çıkarlar ve her defasında yağmur yağar.

Yemen'den Mekke'ye, Medine'ye oradan Erzurum'a gelir.Erzurum'da Edip Efendi'den icâzet alır.Sonra da Nuriye Hanım'la evlenir; bu sırada ilk eşi vefat eder.Emekli olunca Elazığ'a döner.Kendini ilmine, talebelerine ve eserlerine verir.En önemli eseri Divân'ıdır.Divân'ından başka Mevzi-i İlmiye, Divân-ı Hüdâyî, Menâzilu's-sâlikin, Mekânat-i Ezhâr-i İlâhiye lisâlikit-tarîkati'l-Kadiriyye, Nakşî tarikatına dair bir risale, vs. eserleri vardır.

Hacı Muharrem Hilmi Efendi, 9 Aralık 1964'de vefat etmiştir.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Hacı Muharrem Hilmi Efendi, a.g.e., s. 7-13.

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Etrafindakilerce çok sevilen, sayılan ve hürmet gösterilen Hacı Muharrem Hilmi Efendi'nin türbesi de halk tarafından sıkça ziyaret edilmektedir.

Kendisinin manevî gücünün üstün olduğuna inanıldığı gibi Hacı Ömer Baba'yla olan ilişkisi, Abdülkadir Geylanî'yle ruhanî bağ kurması halkın gözünde daha makbul bir yer almasında etkilidir.

Elazığ Asrî Mezarlığı'na gelenler, onun türbesine uğrayıp dertlerinden kurtulmak için dua etmektedirler; ancak diğer bazı türbelerde olduğu gibi bez çaput bağlama, mum yakma, adak için kurban kesme gibi uygulamalara rastlanmamaktadır.

Hacı Muharrem Hilmi Efendi'nin "Divân-ı Sırrî" Adlı Eserindeki Şiirlerinden Örnekler

Ârif olan sohbet-i ebrâr ile olur ferah
Âşık-ı Hak ru'yet-i dildar ile olur ferah
Herkesin dünyada bir gûnâ olur eğlencesi
İsmine mahzar olan bir kâr ile olur ferah
Gülzâr içre rakseder bülbül uçup daldan dala
Bir açılmamış gül için zâr ile olur ferah
San'atı tüccâr olanlar celb-ü nakl-i mal eder
Ruzü'l-şeb çünkü cem'i dinar olur ferah
Ehl-i sûk atar canın mecma'i nâsâ duramaz
Ahz ile i'tâ için pazar ile olur ferah
Kimyâger eşyayı tahlil eyleyüp eczâ yapar
Ehl-i tıb tedâvi-i bîmar ile olur ferah
Bazı nas akrep gibi nâsa hemîşe cevri eder
Mazluma açar yarâ âzar ile olur ferah
Ehl-i aşk pervâneveş dünyada bîkarar olur
Sırrı gibi ru'yet-i dîdar ile olur ferah

Dîdâr-i yare âşık isen düşme inade
Mir'ât-ı dilî zikr ile sil eyle küşade
Bu hevay-i nefis ile hiç vakti geçirme

Ez-dil-ü can tut huzuru subh-u mesâde
Meyl-i ağıâr eyleme huzura devam et
Arzuyu bırak hemîşe ol havf-u recade
Başlıca hicab varlığıdır nefis-i şerîrin
Terk-i enâniyet et ol zevk-u safade
Perdeyi kaldır arâdan sâf-dil ol ki
Serây-i dil ola dildâre âmâde
Halvet-hâne-i dilde karar eyle demadem
Sırrı vefa etme ümid dâr-i fenâde

Açıldı gönül hey'et-ü esrarı göründü
Dil bahçesinin gûnagûn ezharı göründü
Ben arar idim dildâr-i dili tâ ezelden
Ravza-i dilden bugün dîdârı göründü
Arama sakın ol yarı sen arz-u semâda
Baktıkça dile vech-i keremkârı göründü
Bu rah-i i'vicacı tutup nere gidersin
Gel Kâ'be-i dilde yarin envârı göründü
Ey Sırrı nazar eyle bu gülzâr-i Hudâyâ
Gel iç heman aşkın mey enhârı göründü¹⁰⁷

4.HAYDAR BABA

Türbesi

Elazığ Asrı Mezarlığı'nda bulunan Haydar Baba Türbesi, dikdörtgen planlı olup, makam bölümü kubbelidir.Tuğla ve beton işçiliği ile yapılan türbenin bakımlı bir görünümü vardır.Türbenin dört bir tarafı duvarla çevrili ve etrafı ağaçlıktır.Türbenin hemen yanında karısı Fevziye ve kızı Satı hanım'ın mezarları vardır.Mezar taşlarında "Ölüm gelmeden tövbeye acele edin." yazmaktadır.

¹⁰⁷ Hacı Muharrem Hilmi Efendi, a.g.e., s. 38-139-150.

Kimliği

“1902 yılında Bakırmadeni İlçesi’nde doğmuştur.Daha sonraları Palu’ya göç ederek buraya yerleşmiştir.Tasavvufa ilgi duyduğu için önce bir şeyhe bağlanmış; şeyhinin ölümü üzerine Kovancılar İlçesi’nin Mir Mehmet Köyü’ne gelerek burada Cuma Efendi’den Nakşî Tarikatı üzerine icâzet almıştır.Seyri sulûkunu Cuma Efendi’de tamamladıktan sonra, bu sefer de Kâdiriliği seçerek Kâdirî Tarikatı üzerine dersler vermeye başlamıştır. “Bu arada geçimini rehberlik yaparak sağlamıştır.”¹⁰⁸ Haydar Baba 1979 yılında Elazığ’da vefat ederek Asrî Mezarlık’a defnedilir.¹⁰⁹

“Bir gün Haydar Baba’nın şeyhi çok ağır hastalığa yakalanmıştır.Haydar Baba, günlerce şeyhinin başında kalmış, ona ilacını vermiş, yemeğini yedirmiştir.Bir gece, sabaha kadar şeyhinin başında uyumadan beklerken, uzun bir kervanın kibleye doğru yol aldığını görmüştür.Kervanın kime ait olduğunu sorunca kendisine, şeyhinin vefat ettiği, bu kervanın onun manevî varlığı olduğu ve kendisine götürüldüğu söylenmiştir.Haydar Baba mânâ aleminden uyanınca şeyhinin öldüğünü görür.”¹¹⁰

“Haydar Baba ölüm döşeyindeyken, Hacı Cuma Efendi’nin torunu Hasan Hüseyin Efendi, Haydar Baba’yı ziyarete gelmiştir.Haydar Baba misafirine “Sana bir şey anlatacağım ve bunu ilk sana söylüyorum.” der.Bir arkadaşımla Cuma Efendi’ye hizmet ederken, onun kerâmetini görmek istiyorduk; ama bunu şeyhimize söyleyemiyorduk.Bu konuşma esnasında Cuma efendi, bize, ne konuğuğumuzu sordu.Arkadaşım cesaret edip “Bize bir kerâmetinizi gösterin.”dedi.Böyle bir davranışta bulunmak istemeyen ve “Ben kimim ki size kerâmet göstereyim.” diyen Cuma Efendi’ye arkadaşım öyle bir “Allah aşkına” dedi ki, Cuma Efendi yanımızdaki çeşmenin suyuna elini soktu ve canlı bir balık çıkardı.Sonra bize “Bunu ömrünüzün sonuna kadar kimseye anlatmayın.” dedi.Haydar Baba, Hüseyin Efendi’ye şeyhinin kerâmetini anlattıktan bir gün sonra hakkın rahmetine kavuşmuştur.¹¹¹

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

77 yaşında öldükten sonra bir sebeple mezarı açıldığında cesedinin çürümemiş olduğu görülen, kerâmetlerine inanılan, Kovancılar İlçesi’nin Mir Mehmet

¹⁰⁸ Günerken Aydoğmuş, Harput Kültüründe Din Alimleri, Elazığ 1998, s. 244.

¹⁰⁹ Rifat Araz, Harput Evliyalari, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1986, s. 171.

¹¹⁰ Nusret Çakmak, “Harput’un Bağrında”, Nurhak Gazetesi, y. 1, s. 3505, Elazığ 23 Haziran 1984, s. 10.

¹¹¹ Aydoğmuş, a.g.e., s. 195.

Köyü'nde medfun Cuma Baba gibi zatlarla ilişki içinde olduğu, onlardan ders aldığı için Haydar Baba'nın makbul bir kişi ve Allah'a yakın kullarından biri olduğuna inanılmaktadır.

Günümüzden 25 sene evvel vefat etmesine rağmen halk tarafından kendisine itibar gösterilmiş; türbesi inşa ettirilmiş ve halk onun Allah'la kendileri arasında bağ kuracağına inanmıştır. Sıkıntılarından kurtulmak, manevî huzura kavuşmak isteyenler Haydar Baba'yı ziyaret edip, dualarda bulunurlar. Ayrıca dinî bayramlarda Asrî Mezarlık'a gelenler de türbeye uğrayıp dua ederler. (KK 17)

5.SADIK HACI DEMİRCİ MUSTAFA EFENDİ

Türbesi

Elazığ Asrî Mezarlığı'nda bulunan türbe yakın zamanda inşa edilmiştir. Dört bir tarafı demirlerle çevrili, etrafı ağaçlık olan türbe Demirci Mustafa Efendi'nin akrabaları tarafından yaptırılmıştır. Altıgen planlı, tek kubbeli olan türbe bakımlı durumdadır.

Kimliği ve Menkabeleri

“Demirci Mustafa efendi, 1913 yılında Aksaray Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Çocuk yaşta kendisine demirciliği meslek olarak seçmiş, 17 yaşına geldiğinde usta olmuştur. Bu yıllarda kendi el emeği yaptığı dehreyi yanına alarak Ömer Hûdaî Baba'nın halifelerinden Tepecüklü Muhammet Baba'ya götürür. O, Demirci Mustafa Baba'ya yakın ilgi gösterir. Bu ilk gidişinde Muhammet Baba'ya bağlanarak ondan ders alır. Kendisine Kâdirilik'i seçen Demirci Mustafa Efendi, şeyhi öldükten sonra Perçenli Muhammet Baba'nın yanına gitmeye başlar. O, ayrıca Ömer Hûdaî Baba'nın önemli halifelerinden biri olan Palulu Muhammed Baba ile de temastadır. Demirci Mustafa Efendi'yi sülûka Palulu Muhammet Baba sokar.

Otuz yaşında hac ziyaretini yerine getiren Demirci Mustafa Efendi, 1950 yılında Bağdat'a giderek Abdülkadir Geylânî Hazretleri'nin türbesini ziyaret eder. 1960 yılında Bağdat'a ikinci ziyaretini yaparak burada yirmi gün kalır. 1964 yılında ikinci defa hacca giderek kutsal yerleri yeniden tavaf eder.

O, büyük mutasavvıflardan Tayyar Baba, Muharrem Hilmi Efendi, Perçenli Muhammet Baba, Palulu Muhammet Baba ve Hacı Tevfik Efendi ile yakın

ilişkiler içinde olmuş; Ömer Hudâf Baba'nın tarikat sancağı en son kendisine kalmıştır. Onun beş tarikat üzerine ilmi vardır.”¹¹²

Çevresindekilerin sorunlarıyla ilgilenen, bunları çözmeye çalışan, dergâhına gelenlerin huzura kavuşmasını sağlayan Sadık Demirci Mustafa Efendi, son zaman mutasavvıflarından olmasına rağmen halk tarafından son derece saygı duyulan bir zat olmuş, kerâmet sahibi olduğuna inanılmış ve hayatındaki bazı olaylar menkabeleştirilmiştir.

Menkabeye göre; müritlerinden biri, bir gün kiraz almış; ancak kirazların çoğu kurtlu çıkmıştır. Demirci Mustafa Efendi, müridine para vererek aynı tezgâhtan yeniden kiraz almasını söylemiştir. Müridi kirazların gene kurtlu çıkacağını düşünse de Demirci Efendi'ye saygısızlık etmemek için dediğini yapmıştır. Alıp geldiği kirazların hiçbirinin kurtlu olmadığını görünce Demirci Mustafa'nın kerâmetine bizzat şahit olmuştur. Demirci Mustafa Efendi, müridine “Helal para kazanırsanız, paranızla aldıklarınızın hayrını görürsünüz.” demiş. (KK 8)

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Sadık Demirci Hacı Mustafa Efendi'nin türbesini ziyarete gelenlerin sayısı Arap Baba, Fatih Ahmet Baba gibi daha çok üne kavuşmuş türbelere gelenler kadar fazla değildir.

Asrî Mezarlık'a yakınlarını ziyarete gelenler özellikle dinî bayramlarda ve Cuma günleri Demirci Mustafa'nın türbesini de ziyaret etmekte, dualarda bulunmaktadırlar. Diğer türbe ve yatırlarda olduğu gibi türbenin pencere demirlerine, etrafındaki ağaçlara bez, çaput bağlama, türbede mum yakma, türbe etrafında dönme gibi uygulamalara rastlanmamaktadır. (KK 8)

6.SARI SALTUK

Yatırı

Elazığ Gülmez Mezarlık'ında bulunan Sarı Saltuk Yatırı'nın etrafı, demir parmaklıklarla çevrilmiştir. Sandukası mermer bir bloğun üstüne yerleştirilmiş ve üstü yeşil örtüyle, baş ucundaki taşıysa kırmızı örtüyle kaplanmıştır. Sarı Saltuk'un mezar taşında;

¹¹² Aydoğmuş, a.g.e., s. 245.

Yatan burada bir server ey can
Namı dursun ulu bir er inan
Burası bir makamdır ulu dergâhtan
Yüzü hak cemâl idi cismi turabtan
Kimse bilmez sırrını ey can
Ta elest bezminde var olan
İkrarı kadim idik ta o zaman
Hakkı gizledik gönülde olduk kovan
Beşer bilmez bu sırrı ey can
Okur ilmi ledünü ârif olan
Bu sırra men aref sırrı derler inan
Bu zatın hürmetine iste olma bi güman

yazmaktadır. Yatırın 3 metre sağında içinde şifalı suyun aktığına inanılan çeşme ve havuz vardır.

Kimliği ve Menkabeti

Sarı Saltuk'un kim olduğu, ne zaman, nerede doğduğu veya öldüğü, Elazığ'a nereden geldiği konusunda bir bilgi yoktur. Şifalı suyun olduğu yerde yaşadığı, bu şifalı sudan hastalara dağıtarak, onların iyileşmesini sağladığı rivayet edilmektedir.

Öldüğü vakit mezarının üstüne türbe inşa edilmek istenmiş; ancak yapılan bina çökmüştür. Bir, iki denemeden sonra türbenin inşaatında çalışan işçilerden biri, Sarı Saltuk'u rüyasında görmüş ve ona mezarının üstünün açık kalmasını istediğini söylemiştir. İşçi rüyasını arkadaşlarına anlatmış ve türbe yapımından vazgeçmişlerdir. Mezarın etrafı demirlerle çevrilerek bakımlı hale getirilmiştir. (KK 23)

Yatır Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Sarı Saltuk'u ziyarete özellikle Cuma günleri kadınlar gelmektedir. Yatır çocuk sahibi olmak isteyenlerle, sarılık, baş ağrısı, böbrek taşı gibi rahatsızlıkları olanlar tarafından ziyaret edilmektedir.

Gelenler dua ettikten sonra sandukanın üstündeki yeşil örtüye yüzlerini sürerler ve örtüyü 3 defa öperler. Bunun sevap olduğuna inanırlar. Ardından şifalı suda ellerini, yüzlerini yıkar, hastalıklarının iyileşmesi için bu sudan içerler. Sonra 5-6 metre ilerisindeki mum yakma yerinde dilekte bulunarak mum yakarlar. Yatırın bakımıyla ilgilenen bakıcıya para verirler. Bakıcı, ziyaretçiler arzu ederlerse onlara yeşil bir örtüden kestiği küçük bez parçalarından verir. Bu parça cüzdanda taşınmalıdır; ziyaretçilere bereket getireceğine ve onları kazadan, beladan koruyacağına inanılmaktadır.(KK 23)

7. AHİ MUSA

Türbesi

Türbe Esadiye Mahallesi, Aslanlı Sokak'ta, Esadiye Cami'nin güneyinde yer almaktadır. Artuklu Dönemi sonu, Selçuklu Dönemi başlarında yapıldığı tahmin edilmektedir.

Türbenin yanında bir de mescit bulunmaktadır. Mescit olarak kullanılan kısım üç bölüme ayrılmış; mescidin orta bölümünden açılan kapıyla türbeye geçilmektedir. Türbede 3 mezar vardır. Mezarlar sanduka biçiminde değil, mermer bloklar şeklindedir. Üstleri yazılı, yeşil kumaşlarla örtülmüştür.

“Türbe yıkılmış ve harap durumdayken restore edilmiş, yeniden ziyarete açılmıştır.”¹¹³ Ahî Musa Hervî namında bir zat tarafından yapıldığı rivâyet edilen bu mescit ve sonradan inşa edilen türbenin “restorasyondan sonraki hali, orijinal inşasından farklıdır. Orijinal mescit ve türbe yapısına ait arşiv fotoğrafları yapının kaba yontu taş ve moloz taş ile yapıldığını gösterirken, yapılan restorasyon ile, malzeme yenilenmiş ve düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.”¹¹⁴

Kimliği

Sunguroğlu'nun verdiği bilgilere göre, “Mescidi, Ahî Musa Hervî(Herdî) isminde biri yaptırmıştır. Bu zat “ Emirüşşehir bi Harputî ” namıyla anılmakta olan meşhur bir mücahittir ve Fatih neslinden gelmektedir.

¹¹³ Taran, a.g.e., s. 97.

¹¹⁴ Damk, a.g.e., s. 48.

Ölümünden evvel mescidin kible tarafındaki duvar arasında bulunan kısma gömülmesini vasiyet etmiştir, vefatından sonra isteği üzerine oraya gömülmüştür. Türbede bulunan diğer iki mezardan birinin Ahî Musa ile aynı sülaleden “Esseyid Hasan”a, diğerinin “Seyyid Ahmed”e ait olduğu söylenmektedir. Ahî Musa ölünce mescidin bulunduğu yerdeki mezarının üstüne yakınlarınca türbe inşa ettirilmiştir.”¹¹⁵

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Din uğruna savaşmış, kahramanlık göstermiş Ahî Musa, yöre halkı tarafından ulu bir zat olarak görülmektedir. Ziyaretçi sayısı Cuma günleri artan türbeye daha çok kadınlar rağbet etmektedir. Sıkıntılarında kurtulma, iş, eş, çocuk, mal-mülk sahibi olma gibi taleplerle gelenler mezar başında “Allah’ım, Ahî Musa’nın yüzü suyu hürmetine dualarımızı kabul eyle” diye dua etmekte ve türbenin yanındaki mescitte namaz kılmaktadırlar.(KK 33)

8. ANKUZU BABA

Türbesi

“Ankuzu veya Eykuzu adıyla anılan ziyaretgâh, Harput’a 7-8 km. mesafede ve Harput’un kuzeydoğusunda Buzluk Kayalıkları, Gâvur Taşı ve Ankuzu Taşı denilen üç muazzam ve yüksek kayalıkların en sonuncusu olan Ankuzu Kayalığı’nın tam zirvesinde, tek türbe içindedir.

Önceden türbenin yanında Zerterinçli Rıza Bey’in babası Saray-ı Mustafa Ağa tarafından yapılan bir zaviye vardı; ancak zamanla zaviye yıkılmıştır.”¹¹⁶ Harput’u ziyaret eden Evliya Çelebi de Seyahatnâmesi’nde “Enkuz Baba Tekkesi fukaranın misafir olduğu yerdir.”¹¹⁷ diyerek buradan bahsetmiştir.

Kimliği ve Menkabeleri

Ankuzu Baba “Anadolu’nun fethinde bulunan gazi dervişlerden olup, nerede doğduğu ve nereden geldiği bilinmemektedir.”¹¹⁸ “Ankuzu Baba’nın da Abdülvehhab Gazi gibi bir mücahit olduğundan ve “Aynu’l-guzat” (gazilerin gözü) diye

¹¹⁵ Sunguroğlu, a.g.e., s. 316.

¹¹⁶ Sunguroğlu, a.g.e., s. 322.

¹¹⁷ Evliya Çelebi, a.g.e., s. 106.

¹¹⁸ “Ankuzu Baba”, Türkiye Gazetesi Rehber Ansiklopedisi, c. 3, İstanbul 1992, s. 220.

anıldığından Gâvur Taşı'nda düşmanlarla cenk ederken, yaralanıp, kanları sıza sıza tepeye çıkıp, orada ölüp, gömüldüğünden bahs edilir.”¹¹⁹

“Efsaneye göre; beş kardeşlermiş, hepsi de şehit olmuş.Kardeşlerden biri Eyüp Sultan İstanbul'da, biri Fatih Ahmet Baba, biri Üryan Baba, diğeri Maraş'ta; ancak ismi bilinmemekte, en küçükleri ise Ankuzu Baba'dır. Ankuzu Baba en küçük kardeş olduğundan ağabeyleri onu “en küçük kuzu” diyerek seviyorlarmış. Böyle söyleyip sevdiklerinden, söylene söylene “ankuzu” haline gelmiştir. Söylentiye göre Ankuzu Baba bin gâvur ile çarpışmış ve onları yenmiştir.”¹²⁰

Ankuzu Baba'nın türbesinin hemen yan tarafında kayalıklara doğru, insana ve bir at ayağına benzer izler bulunmaktadır. Bu izlere dayanılarak halk arasında bu zatın, bir İslâm mücahidi olduğu ve burada şehit düştüğü söylenmektedir.(KK 30) Bu rivayetle ilgili menkabe şöyledir: “Harput Kalesi, uzun yıllar düşman elinde kalmıştır.Kaleyi kurtarmak için memleketin dört bir tarafından gelen Türk-İslâm mücahitleri, kalenin önünde toplanırlar. Aralarında Ankuzu Baba da vardır.Taarruz aylarca sürer, savaşta olağanüstü yararlılıklar gösteren Ankuzu Baba'yı küffar pusuya düşürmek ister. Savaşın şiddetli bir anında Ankuzu Baba bir daire içine alınır ve sıkıştırılır. Ankuzu Baba, büyük bir ustalıkla bu daireden sıyrılmayı başarır ve atını Buzluk Kayalıkları'na doğru sürer.Düşman Ankuzu baba'nın peşini bırakmaz. Hazret, Gâvur taşı denilen yere gelir. Önündeki kayalık oldukça sarp ve yüksektir.Allah'ın inayetiyle Ankuzu Baba, atıyla beraber adeta uçarak kayalığın zirvesine çıkar; fakat burada ok yağmuruna tutularak şehit edilir.”¹²¹

Bir diğerk menkabeye göreyse; “Ankuzu Baba civarda yaşayan yeniçerilerin zulmüne uğrayarak firar eder ve kayalıklara sığınmak isterken arkasından gelen yeniçeriler tarafından burada feci suretle öldürülür ve buraya defnedilir.”¹²²

Ankuzu Baba Türbesi'nin inşa edilmesi ve bir ziyaretgâh haline gelişine dair rivâyet şu şekildedir: “Ankuzu Baba, Harput'ta bir hayır sahibinin üç gece üst üste rüyasına girer ve şöyle seslenir: “Ey hayır sahibi! Uyuyacağına kalk, benim türbemi yaptır.” Adam, sabah namazını kıldıktan sonra rüyasında gördüğü yeri araştırmaya başlar. Nihayet Ankuzu Baba'nın şehit düştüğü yere gelir. Buradaki kayalıklara

¹¹⁹ Yaşar Nuri Öztürk, “Ankuzu Baba”, Yeni Fırat Dergisi, Elazığ Haziran 1965, s.25, s. 9.

¹²⁰ Gülistan Balcı, Harput'ta Ziyaret ve Ziyaret Yerleri Üzerine Bir Din Sosyolojisi İncelemesi, Basılmamış Lisans Tezi, Elazığ 2002, s. 15.

¹²¹ Araz, a.g.t., s. 21.

¹²² Sunguroğlu, a.g.e., s. 323.

dökülmüş kanları görür. Araştırır, bu sefer keskin kayalara gömülmüş insan ve at ayağının izlerini bulur. Rüyasında kendisine ayan olunan yeri kazar ve Ankuzu Baba'yı, çürümemiş bedeni, kılıcı, oku ve yayıyla görür. Hemen oraya katır sırtında günlerce malzeme taşıyarak Ankuzu Baba'nın türbesini yaptırır. O günden sonra burası ziyaret yeri haline gelir.”¹²³

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Vatan için savaşıp, şehit düştüğü rivâyet edilen Ankuzu Baba, şehitlik mertebesi ile halkın gözünde bir ululuk, kutsiyet kazanmıştır. Allah katında sevilen bir kul olduğu düşünölmüş ve onun aracılığı ile Allah'a dualarda bulunanların isteklerinin, kabul edileceğine inanılmıştır.(KK 30)

Eskiden pek çok ziyaretçisi olan bu türbeye gelenler, muhtelif istekleri için dua edip, adakta bulunurlardı. Duaları kabul olursa, Ankuzu Baba'yı tekrar ziyaret eder, adaklarını burada keser, fakirlere dağıtırlardı.(KK 30) Sunguroğlu da bu ziyaretleri “ Yaz günleri, bu türbeye kurban adayanlar ve türbeyi ziyarete gelenler, kabileler halinde bu kayalığa tırmanır; kurbanlarını keser, fakir fukaraya dağıtır, bu müstesna yerde oturur; yemeklerini yerler, dinlenir ve sonra türbeyi ziyaret ederek dönerlerdi.”¹²⁴ şeklinde anlatmıştır.

Türbeye şifa ve dilek için gidenler mum yakarlar, türbenin yanındaki ağaca bez bağlarlar. Özellikle ruhî rahatsızlığına çare aramak için burayı ziyaret edenler türbenin içinde uyurlar. Uykuları esnasında Ankuzu Baba'nın veya atının sesini duyarlarsa iyileşeceklerine inanırlar.(KK 30) Ayrıca “ziyarete gelenler “lânet olsun” diyerek “lânet taşına” taş atıp Ankuzu Baba'yı yâd ederler. Ankuzu Baba'nın vefat ettiği yer “lânet taşı”dır. Ankuzu Baba, düşmanla savaşırken, onlara taşla karşılık vermeye çalışmış; ancak taşlar yetmemiştir. Bunun üzerine “lânet olsun” demiş ve ölmüştür.Öldüğü kayalıklar “lânet taşı” adını almıştır.¹²⁵

¹²³ Araz, a.g.t., s. 322.

¹²⁴ Sunguroğlu, a.g.e., s. 322.

¹²⁵ Meftune Güler, Harput Efsaneleri, Elazığ 2000, s. 152.

8. ARAP BABA

Türbesi

“Alaca Mescit” adı da verilen türbe, Harput merkezinde, Kurşunlu Camii’nin yüz metre kadar doğusunda, belediye otoparkının sağ tarafında inşa edilen mescidin zemin katındadır.

Arap Baba, türbesi kitabesine göre Hicrî 678, Miladî 1279 tarihinde Selçuklu Hükümdarı IV. Kılıçaslan’ın oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Yusuf bin Arap Şah tarafından yapılmıştır. Bahsi geçen kitabenin mânâsı şöyledir: “Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe inanan, namazlarını kılan, zekâtlarını veren ve Allah’tan başkasından korkmayan kimseler yapar ve iman ederler; umarım ki bunlar doğru yolu bulmuş ve hidâyete ermiş kimselerdir. Bu metin ve âlî bina, Selçuk sultanlarından din ve dünyası ma’mur ve âbâdan olan büyük Sultan Kılıç Aslan’ın oğlu Keyhüsrev’in zamanında ve onun istek ve emriyle, Şaban’ın torunu ve Arabî Şah’ın oğlu Sahibü’l-Ata’ya ve ihsan olan Cenab-ı Hakk’ın rahmetini rica eden Yusuf tarafından hicretin 678’inci yılında yapılmıştır.

126

Kare planlı, tek kubbeli olan mescit, kesme taşlardan inşa edilmiştir. İki katlı yapının üst katı mescit, alt katı türbedir. Mihrabı mavî ve lacivert renkte çinilerle süslenmiştir.

Arap Baba’nın sandukası alt kattadır. Önceleri ceset sadece tahta sanduka içinde iken sonraları camekân içine alınmış ve üstü yeşil bir örtüyle örtülmüştür. Sandukanın etrafında çerçeve içinde çeşitli dinî resimler ve dua kitapları yer almaktadır.

Kimliği ve Menkabeleri

Arap Baba’nın tarihî kimliği hakkında yeterli bilgi yoktur. Halk arasında bu kadar büyük bir ilgi görmesinin nedeni cesedinin çürümeden durması ve cesedinin yanındaki kesik başıdır. Sunguroğlu’na göre “Bu başın cesetle bir alâkası yoktur; baş oraya sonradan konmuştur.”¹²⁷

Kerâmet sahibi olarak bilinen Arap Baba, kimilerine göre türbeyi yaptıran Yusuf bin Arabî Şah, kimilerine göre çobanlık yapan, ahlakî vasıflarının

¹²⁶ Sunguroğlu, a.g.e., s. 313.

¹²⁷ Sunguroğlu, a.g.e., s. 314.

üstünlüğüyle sevgi ve saygı kazanmış biri, kimilerine göreyse Arabistan'dan gelip Harput'un fethinde kahramanlık gösteren, ünlü bir komutandır.(KK12,KK31) "Harput'un aşağı mahallesine yerleşmiş, yoksul bir hayat sürmüştür. Beraberinde getirdiği torunu acıktığı zaman, ağzına fatihayı okuyup üfler ve karnını doyurmuş." ¹²⁸ Bu rivayetlerin yanında Sunguroğlu "Türbedeki cesedin "körhane" ye atılan ve gömülmesine fırsat bulunamayıp bedeni çürümeyen biri yahut o civarda oturan bir fakire ait olduğunu" ¹²⁹ söylemektedir. Diğer bir efsaneye göre; "Arap Baba Arabistan'dan Harput'a gelmiş, burada çalışıyormuş; bir müddet sonra Arabistan'daki yakınları onu, geri götürmek için gelmişler; ancak götürememişler, Harput'ta kalmış. Savaşmış, epeyce düşmanları öldürmüş ve şehit olmuş. Türbesini yapmışlar." ¹³⁰

Arap Baba'nın cesedinin neden çürümediği açıklanamamaktadır. Sunguroğlu cesedin " O devrin fen usullerine göre mumyalanmış veya gömüldüğü mezar topraklarında bulunan herhangi bir maddenin tesiriyle çürümemiştir; yahut manevî bir kudrete sahiptir." ¹³¹ demektedir. Oysa başka bir kaynağa göre "Halk arasında mumyalandığına dair herhangi bir rivâyet olmadığı gibi mummyacılık konusunda da uzman bir kişinin görüşü yoktur." ¹³² diye ifade edilmektedir. Kaynak kişilerle olan mülakatlarımızda elde ettiğimiz bilgilere göre; ceset kerâmet sahibi birine ait olduğu için çürümemiştir; bazıları ise çevrelerinden duyduklarına dayanarak cesedin mumyalandığını söylemişlerdir.(KK 12,KK 31) Prof. Dr. Hakkı Önkal ise "Mumyalama geleneğinin Beylikler Devri ile Osmanlılar'ın ilk döneminde sürdüğünü, Manisa beyi Saruhan'ın ölen oğlunun, II. Kılıçaslan'ın, Kosova'da şehit düşen I. Murat Hüdavendigâr'ın, Sultan Çelebi Mehmet'in hatta Fatih Sultan Mehmet'in cesetlerinin "tahnit edilmek" suretiyle gömüldüğünü belirtir. Bunlara dayanarak, Arap Baba gibi mummyası günümüze ulaştırılmış Selçuklu türbelerinin mevcudiyeti, bu dönemde, geleneğin sürdürüldüğünün bir

¹²⁸ Araz, a.g.t., s. 17.

¹²⁹ Sunguroğlu, a.g.e., s. 314.

¹³⁰ Balcı, a.g.t., s. 14.

¹³¹ Sunguroğlu, a.g.e., s. 314.

¹³² Aydoğmuş, a.g.e., s. 76.

kanıtı olduğu kadar, mumyalama tekniğinin kalitesi hakkında da fikir edinmemize imkân vermektedir.”¹³³ diyerek konuya bilimsel bir açıklama getirmektedir.

Halk arasında Arap Baba'nın menkabeti şu şekilde anlatılmaktadır: Vaktin birinde öyle bir kuraklık olmuş ki Harputlular ne yapacaklarını bilmez hale gelmişler. Halk çaresizlik içinde kıvrılırken, bir kadın rüyasında Arap Baba'nın başını kesip suya atarsa yağmurun yağacağını görmüş. Rüyasını konu komşuya anlatmış. Yağmur yağmayınca çevresindekiler kadına baskı yapmışlar. Kadın dayanamayıp Arap Baba'nın cesedinin başını kesip akarsuya atmış. Ardından gök gürleyip, yağmur sel olmuş. Günlerce dinmeyen yağmur felâketlere sebep olunca, halk, kadının evini taşlamış. Kadın korkuya kapılmış; gece rüyasında Arap Baba'yı görmüş. Arap Baba “Kestiğin başını yerine koy yoksa yağmur devam edecek.” demiş. Kadın, başı attığı su kenarına gitmiş ve kesik başı bulup cesedin yanına koymuş ve yağmur dinmiş. Arap Baba'nın kerâmetini duyan halk, o günden sonra Arap Baba'nın, Allah'ın sevgili kullarından olduğunu düşünüp onu, ziyaret etmeğe başlamış.(KK 12, KK 31)

Kaynaklara göre rivâyetteki kadının ismi “ Selvî ”¹³⁴dir. Kimine göre Arap Baba'nın başını kesip suya atan Ermenî bir büyücünün sözünü dinleyen zengin bir ailenin kızıdır. Kız, başı yerine koyduktan sonra hastalanmış; Arap Baba'nın ölü bedenine azap çektiği için o da ölürken çok ızdırap çekmiştir.¹³⁵ Bir başka kaynağa göre Arap Baba'yı rüyasında gören kadın Ermenî'dir.¹³⁶

Arap Baba'nın cesedinin çürümeden durduğuna inanmayıp, bir mumya olduğunu iddia edenlerin gazaba uğramalarıyla ilgili rivâyetler vardır:

“Belediye başkanının birisi, inanmayarak nâşı müzeye kaldırır. Halk buna manî olmaya çalışır; ancak başkan:“Hayır! Bu ceset mumyalıdır. Bunu âlemde görmeli. Müzeliktir bu ceset!” cevabını verir. Ertesi sabah cesedin, müzeye kaldırıldığı yerde olmadığını görür. Belediye başkanı bunu birilerinin yaptığını zanneder ve tekrar müzeye koydurur. Aynı hadise birkaç defa tekrar eder. Belediye

¹³³ Hakkı Önkal, “Arap Baba Türbesi ve Türklerde Mumyalama Geleneği”, Dünü ve Bugünüyle Harput, c. 2, Elazığ 1999, s. 299.

¹³⁴ Sunguroğlu, a.g.e., s. 315; Aydoğmuş, a.g.e., s. 77; Güler, a.g.e., s. 13; Erdem Yücel, “Harput'ta Arap Baba Mescidi ve Efsanesi”, Türk Folklor Araştırmaları, Ankara 1968, no. 230, c.11, s. 5053.

¹³⁵ “Arap Baba”, Türkiye Gazetesi Evliyalara Ansiklopedisi, c.3, İstanbul 1992, s. 222

¹³⁶ Rıfat Araz, Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, Ankara 1992, s. 149.

başkanı isteğinde çok ısrar eder; fakat sonunda felç olur.”¹³⁷ “Ayrıca sinema sanatçılarından Türkân Şoray’ın, Elazığ’daki film çalışmaları sırasında, Arap Baba’yı ziyaret ettikten sonra bunun bir mumya olduğunu söylemesi ve ertesi gün attan düşerek boynunu kırması, Arap Baba’nın gazabı olarak yorumlanmıştır.”¹³⁸

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

“Açık mezarında mest Arap Baba
Cesedi çürümez neden acaba ?
Onu kullananlar varmış azaba,
Sevenler el açıp geldi gazaba.

Asıl adı: Yusuf bin Arabî Şah
Onu mumya sanma, o manevî şah
Her sır çözülmez demeyin ah vah
Başını kesmişler insanlar eyvah!”¹³⁹

Arap Baba, Harput için öylesine ulu bir kişi olarak kabul edilmektedir ki, görüldüğü üzere şiirlere bile konu olmuştur. Çürümemiş cesedi ve kesik başıyla kerâmet sahibi kabul edilen Arap Baba, hem yöre halkı hem de yöre dışından pek çok kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

Hayırlı gün kabul edildiği için Cuma günleri ziyaretçi sayısı çoğalan türbeye, özellikle kadınlar gelmektedir. Kimileri çocuklarını da yanlarında getirirler, aile olarak gelip dua edenler de vardır.

Türbenin ününü duyup gelenler, bu velînin kerâmetini bilmiyorlarsa öğrenmek için öncelikle türbenin dış duvarında asılı bilgileri okurlar. Sonra türbenin küçük kapısının önünde ayakkabılarını çıkararak içeri girerler. Ya sandukanın önünde ayakta durarak ya da oturarak, kerâmetine ve manevî gücüne inandıkları Arap Baba’nın, Allah’la kendileri arasında aracılık yapacağını düşünüp: “Arap Baba’nın yüzü suyu hürmetine” diyerek dua ederler. Arap Baba’nın çürümemiş

¹³⁷ “Arap Baba”, a.g.e., s. 222.

¹³⁸ Aydoğmuş, a.g.e., s. 77.

¹³⁹ Orhan Gökçe, Şiirlerle Harput’ta Tasavvuf Dünyası, Elazığ 2000, s. 60.

cesedini ve kesik başını merak edenlerse yeşil örtüyü kaldırarak cesedi görürler. “Cesede, erkeklerin bakmasına izin verilirken, kadınların bakması hoş karşılanmıyor.”¹⁴⁰

“Kitaplık” dergisinde, “Turne Mektupları” başlığı altında, gezi notlarını neşreden Ahmet Erol, yeşil örtüyü kaldırıp Arap baba’nın gizemiyle karşılaşmasını şöyle anlatmaktadır:

“Son derece dar, mağara gibi inişli bir delikten Arap Baba Türbesi’ne gidiyoruz. Defterdarlık şoförümüz, Arap Baba’nın cesedinin çürümeden ve bozulmadan aynen durduğunu söyledi. Bu gerek Mahmut’u gerekse beni çok ürküttü. Arap Baba’nın cesedinin bulunduğu cam kabinin üzeri yeşil bir örtü ile örtülü ve örtünün üzerinde çok sayıda pide var. Buraya gelenler dilek diliyor ve pide bırakıyorlar. Örtüyü kaldırıp çürümeden kalan cesedi görmek istiyoruz. Sonuçta bu görev kıdemli olarak bana düşüyor. Yeşil örtüyü ucundan ürkerek kaldırıyorum. O da ne? Bir örtü daha, ardından bir örtü daha!... Sanırım beş veya altı örtüden sonra Arap Baba’nın mumyalı gibi görünen başsız cesedini görebildik. Cam sanduka içine konulmuş, kısa boylu bir adammış. Ceset başsız, kafası kopuk yanda duruyor.”¹⁴¹

Ziyarete gelenler çocuk sahibi olmak, dermanı bulunmayan hastalıklarına çare aramak, sıkıntılarından kurtulmak, iş bulmak, kısmeti bağlı olanların bahtlarını açmak için dua edip, dilekte bulunurlar.(KK 12, KK 31)

“Eskiden ziyaretçiler türbenin tam üstündeki, içi kilim ve hasırlarla serili hücreye girer, burada diz çöker, Hazret ruhuna Kur’an okurdu, şimdi hücre yoktur.”¹⁴² Günümüzde Kur’an okumak isteyenler, yanlarında getirdikleri Kur’an-ı Kerim’i ya da türbe içinde sandukanın yanında bulunanlardan okuyarak, dualarını tamamlar, adakta bulunurlar. Dilekleri gerçekleşenler veya şifa bulanlar adaklarını yerine getirirler.(KK 12)

¹⁴⁰ Suna Bulut, Harput ve Çevresinde Bulunan Adak Yerleri, Basılmamış Lisans Tezi, Elazığ 1999, s. 21.

¹⁴¹ Ahmet Erol, “Turne Mektupları”, Kitaplık Dergisi, y. 10, s. 60, İstanbul Nisan 2003, s. 116.

¹⁴² Sunguroğlu, a.g.e., s. 310.

9. BEŞİKLİ BABA

Türbesi

Harput merkezde, Anadolu Mahallesi'nde , Balak Gazi Heykeli'nin yanında olan türbe kayalıkların üstüne inşa edilmiştir. Mimarî bakımdan gösterişsiz olan yapı, kesme taşlarla örülmüştür.

Çok ziyaretçisi olmasına rağmen bakımsız olan türbenin zemini, toprak olup, kilimlerle örtülmüştür. Sanduka köşeye yerleştirilmiştir, önünde üstü yeşil kapatılmış bir beşik ve kilitli bir yardım kutusu bulunmaktadır.

Kimliği ve Menkabeleri

“Beşik Baba'nın, Harput'un fethine gelen İslâm ordularıyla bölgeye geldiği, şehit olunca da bugün türbesinin bulunduğu yere defnedildiği sanılmaktadır.”¹⁴³ Yöre halkı tarafından da Beşikli Baba'nın İslâm uğruna şehit düşen velîlerden olduğu söylenmektedir.(KK 4, KK 18)

“Menkabeye göre Türbenin bulunduğu yerde Arap ordularının Harput'un fethi sırasında bir aile şehit düşmüştür. Bunlardan biri Beşik Baba ismi verilen zat, diğeri oğlu ve halayığıdır. Türbeye adını veren beşiğin de ölen zatin çocuğu olduğu belirtilmektedir.”¹⁴⁴ “Rivâyetlerce Harput'ta 80 bin hane varmış. Araplarla olan savaşlarda bu 80 bin hane üç kez yakılmış, yıkılmış ve her defasında yeniden yapılmış. Bu savaşlar sırasında Beşik Baba şehit düşmüş ve buraya defnedilmiş; türbesi ise sonradan yapılmıştır.”¹⁴⁵

Beşikli baba'nın kerâmetlerine inanmayanların gazaba uğrayışları şöyle anlatılmaktadır: “Kırk beş yaşlarında bir adam, türbenin yanında ağlamaktayken türbedar, neden ağladığını sormuş. Adam, türbenin yanından geçerken ziyaretçileri görünce “Nasıl inanırlar böyle şeylere, bunlar saçmalık” diye söylenmiş ve sonra Harput'tan ayrılırken arabasıyla kötü bir kaza yapmıştır. Adamı dinleyen türbedar ona; “Kim inançsız gelirse cezasını bulur” demiş.(KK 18)

Bir başka gün, Beşikli Baba Türbesi'nin inşa edildiği kayalıklara çıkan iki genç, içki içiyorlarmış. Oradan geçen biri gençlere böyle ulu bir mekânda içmeyin, çarpılırsınız, demiş. Gençler bu uyarıyı dinlememişler; bir, iki dakika sonra

¹⁴³ “Beşik Baba”, Türkiye Gazetesi Evliyâlar Ansiklopedisi, c.4, İstanbul 1992, s. 66.

¹⁴⁴ Sunguroğlu, a.g.e., s. 324.

¹⁴⁵ Balcı, a.g.t., s. 16.

dengelerini kaybedip kayalıklardan aşağı yuvarlanmışlar. Biri bacağını, öteki kaburgalarını kırmış.(KK 4, KK 18)

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Beşikli Baba Türbesi, Harput'taki türbeler içinde ziyaretçisi çok olanlardandır. Hem yöre halkı hem de yöre dışından pek çok kişi haftanın her günü türbeye gelmektedirler. Ziyaretçiler arasında kadınların sayısı fazladır.

Türbeye özellikle çocuğu olmayan kadınlar rağbet göstermektedirler. Ziyaretçiler dua ettikten sonra sandukanın önündeki beşiğe, bezden yaptıkları küçük bebeği koyarak beşiği 3 kez sallarlar. Böylece çocuklarının olacağına inanırlar.

Hamile bayanlar da, sık sık bu türbeyi ziyaret etmekte, çocuklarının sağlıklı dünyaya gelmesi için dua etmektedirler.(KK 32) “Yörede çocuğu yaşamayan kadınlar da çocuklarının yaşamasını sağlamak için çöp ve bezlerden yapılan sembolik bir bebeği, sandukanın üzerinde sökerek dağıtırlar. Böylece yeni doğacak çocuğun yaşayacağına inanılır.”¹⁴⁶ Hastalığı bulunan çocukların, türbe içinde bir süre bırakmakla da şifa bulunacağına inanılmaktadır.(KK 18, KK 32)

10. FATİH AHMET BABA

Türbesi

Halk arasında “Feti Ahmed”, “Feth-i Ahmed” ya da “Fatih Ahmed” diye anılan türbe Harput'un doğusunda, Harput'a 1-1,5 kilometre mesafede bir tepededir. Etrafı bağlık, bahçelik olan türbenin hangi tarihte, kim tarafından yapıldığına dair kesin bir bilgi yoktur.

Türbe dikdörtgen yapıda olup, dışa açılan penceresi bulunmamaktadır. Türbe mescit bölümüne bitişik durumdadır. Önceleri viran olan türbenin daha sonra bir hayırsever tarafından onarıldığı söylenmektedir.(KK 6)

Bahçesinde çeşmesi, akarsuyu ve çınar ağaçları olan türbeyi ziyarete gelenler aynı zamanda piknik yapma ve adak kurbanlarını burada kesme imkânı da bulurlar.

¹⁴⁶ Araz, a.g.e., s. 99.

Kimliği ve Menkabeleri

Harput'ta bulunan ulu kişiler içinde, en çok ziyaret edilen velîlerden olan Fatih Ahmet Baba'nın "Peygamberimizin soyundan gelip, on üçüncü asrın ilk çeyreğinde, Türkistan'ın Belh şehrinde doğduğu" ¹⁴⁷ belirtilmektedir.

"Fatih Ahmet Baba, Harput ve çevresi Ermeniler'in elinde bulunduğu vakitte, onlara karşı duran İslâm mücahitlerinden biri olarak, muharebe esnasında şehit düşmüştür." ¹⁴⁸ Türbeye gelen ziyaretçiler de aynı bilgiyi vermektedirler. (KK 11, KK 26)

Fatih Ahmet Baba'nın hayatı ve kerâmetleri hakkında bazı menkabeler anlatılmaktadır. Bunlardan ilki Fatih Ahmet Baba'nın hayattayken gösterdiği bir kerâmetle ilgilidir:

"Harput'a bir ejderha musallat olur; geceleri şehre yaklaşırken büyük gürültüler, korkunç homurtular çıkarır. Halk bundan son derece korkar; ama yapacakları bir şey yoktur. Ejderhanın bu gelişleri bir müddet devam eder. Şehir halkı da her gelişinde aynı korkuyu duyar. Ejderhanın gene korkunç gürültüler çıkararak geldiği bir gece, bazı kimseler, devrin büyük âlimi Fetamet Baba (Fatih Ahmet Baba)'ya koşarlar. Durumu birkaç cümle ile ona anlatırlar. Fetamet Baba, halka korkmamalarını, ejderhanın onlara bir şey yapamayacağını söyler. Gecenin karanlığında neye uğradığını anlamayan şehir halkı evlerinden çıkıp, canlarını kurtarmakla meşgulken, Fetamet Baba, ejderhanın gelmekte olduğu istikâmete doğru gider. Herkes kaçtığı için yalnız kalan Baba, avuçlarını Allah'a açarak dua etmeye başlar. Duasını bitirip ellerini yüzüne süreceği sırada, üstüne gelmekte olan ejderha da taş kesilir. Anlatıldığına göre ejderhanın şekli bugün bile canlılığını muhafaza etmekteymiş." ¹⁴⁹

Fatih Ahmet Baba'nın türbesinin nasıl inşa edildiğini anlatan menkabe şöyledir:

"Sivas dolaylarında oturan bir zat, bir süre Fatih Ahmet Baba'yı rüyasında görmeye başlar. Fatih Ahmet Baba, ona cesedin Harput'ta olduğunu; zamanla üzerinin dere yatağından gelen kum ve toprakla dolduğunu, şimdi dere

¹⁴⁷ "Fatih Ahmed Baba", Türkiye Gazetesi Evliyâlar Ansiklopedisi, c.6, İstanbul 1992, s. 148.

¹⁴⁸ Sunguroğlu, a.g.e., s. 326.

¹⁴⁹ Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, Ankara 1989, s. 12.

yatağından gelen suyun kendini rahatsız ettiğini, mutlaka buradan çıkarılması gerektiğini ikaz edip duruyormuş. Bu Sivaslı vatandaş bir gün, dayanamayarak Sivas'tan kalkıp Harput'a gelmiş. Rüyasında gördüğü yeri kısa zamanda bularak, durumu bazı Harputlularla paylaşmış. Konu ile ilgilenenler, bu Sivaslının gösterdiği yeri kazınca Fatih Ahmet Baba'nın çürümemiş cesediyle karşılaşmışlardır. Bu olayın üzerine dere yatağında bulunan ceset, buradan kaldırılarak biraz yukarıya, bayıra defnedilmiş. Sonra da bir türbe yapıp ziyarete açılmış.”¹⁵⁰

Günerkan Aydoğmuş, ayrıca 1970'li yıllarda türbeyi ziyarete gittiğinde, asfalt çalışmalarında görevli olan işçilerin kendisine anlattığı ilginç bir olayı şöyle nakletmektedir: “Kara yollarının iş makineleri, Fatih Ahmet Baba Türbesi'nin hemen üstünden geçmeye çalıştıkları yola gelince, makine sürücüleri burada hastalanmışlar. Bunun üzerine kazma ve kürekle o bölge kazılmaya başlanmış. Bir süre sonra toprak altından çürümemiş cesetler çıkınca şaşırıp kalmışlar. O bölge briket bir duvarla çevrilerek yol biraz daha üst kısımdan geçirilmiştir. İşte bugün Fatih Ahmet Baba Türbesi'nin üst kısmında bulunan briketle çevrili bölüm, sanıyoruz Fatih Ahmet Baba'yla birlikte şehit düşen on askere aittir.”¹⁵¹

İshak Sunguroğlu “Hazrete dil uzatanların” diye nitelendirdiği menkabeyi, şu şekilde ifade etmiştir: “Harput'un ilk kaymakamı Şevki Bey, akşamcıydı ve ehl-i keyf bir zattı. Bir yıl yazı geçirmek üzere Fatih Ahmet civarındaki Hacı Haliloğulları'nın bahçelerinden bir bahçeyi kiralamıştı. Cuma günleri dostlarından bazıları ile bahçeye gider; orada demlenir ve eğlenirdi. Gene böyle bir günde, biraz demlendikten sonra sık ağaçlarla kapalı olan havuz başı manzarası, Şevki Bey'in alkol ile neşelenen ruhunu sıkmış olacak ki, ayağa kalkmış ve etrafta dolaşmağa başlamış. Karşıda türbenin tam alt tarafında, derenin kenarında, yeşil bir düzlük görünce, kilimlerin, şiltelerin ve rakı sofrasının buraya naklini emretmişti. Fakat misafirlerden birisi türbeyi göstererek, oraya pek yaklaşmayalım demişse de Şevki Bey buna aldırmamış ve müstehzi bir şekilde emrini tekrarlamıştı. Bu emir üzerine tam Fatih Ahmet Türbesi'nin önündeki kayaların altında sofraya kurulmuş ve sohbet başlamıştı. Yemişler, içmişler, eğlenmişler ve geç vakit dağılmışlardı. Ertesi sabah, Şevki Bey yatağından kalktığı zaman çenesinin eğilmiş olduğunu ve bir kelime dahi konuşmadığını hissedince

¹⁵⁰ Aydoğmuş, a.g.e., s. 273-274.

¹⁵¹ Aydoğmuş, a.g.e., s. 272.

bundan çok müteessir olmuş. Kasabada ve Elazığ'da bulunan bütün doktorlara muayene edilmiş ise de yapılan tedavilerin hiçbirisi semere vermeyince, bu darbenin nereden geldiğini hemen anlamışlar. Birkaç gün evinden çıkmamış ve sonra Fatih Ahmet'e giderek türbeyi ziyaret etmiş ve af dilemiş. Türbeyi ve yanındaki mescidi tamir ettirmiş; önündeki sahayı tesviye ettirerek türbenin önüne bir çeşme yaptırmış. Su getirtmiş ve ağaçlandırmıştır. Bu hizmetinin mükâfatını da az zaman sonra çenesinin düzelmesiyle görmüştür.”¹⁵²

Fatih Ahmet Baba'ya saygısızlık yapan başka birinin, Baba'nın kerâmeti neticesinde nasıl cezalandırıldığını anlatan menkabe şöyledir:

“Bir zamanlar Harput Belediyesi'nde çalışan bir muhasip varmış. Çok içki içermiş. Türbenin yakınında güzel bahçeler olduğu için orada içki sofrası kurar, arkadaşları ile sürekli eğlenirmiş. Bir akşam çok sarhoş olmuş olacak ki, türbeye dönerek: “Sen Fet-Ahmet isen, ben de Kara Ahmet'im!” diyerek saygısızlık yapar. O anda yüzüne bir alev vurur. Arkadaşları hayretle Kara Ahmet'in yüzünün kapkara olduğunu görürler. Doktor doktor gezer, iyileşmez bir türlü; ama artık türbeye saygısızlık yapmaz. Hatta hizmet etmeye başlar. Bir kış günü fakir düşer. “Gidip mübareğin türbesinin karını temizleyeyim, hiç değilse sevap kazanırım” niyeti ile türbenin önüne gelir. Orada iyi giyimli atlı bir adamın durmakta olduğunu görür. Adam, Karta Ahmet'i görünce “Hadi içeri girip Kur'an okuyalım” der. Birlikte içeri girerler. Yasin-i Şerif okuyup çıkarlar. Adam, elini Kara Ahmet'in cebine sokar. Ahmet, cebine ne koyduğunu görmek için baktığında, bir mecidiye bulur. Bu darlıkta ne iyi oldu, diye düşünür. Teşekkür etmek için döndüğünde etrafta ne at ne de adam vardır.”¹⁵³

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

“Evliyâ, ermiş, velî ve benzeri adlar altında ziyaret edilen ata mezarları, türbeler, çaresiz kalmış insanlarımızın bir ümit kapısı gibi eski fonksiyonunu korumaktadır. Doğu Anadolu yöresinde, bu türden sayısız ziyaret yeri mevcuttur. Elazığ'da Fethi Ahmet Baba bunlardan birisidir.”¹⁵⁴

¹⁵² Sunguroğlu, a.g.e., s. 330.

¹⁵³ Güler, a.g.e., s. 29.

¹⁵⁴ Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara 1990, s. 60.

Etrafında oluşan menkabelerin çeşitliliğiyle de dikkat çeken Fatih Ahmet Baba, Harput halkı tarafından ulu bir zat olarak kabul görmekte ve haftanın her günü hem yöre dışından pek çok kişi tarafından ziyaret edilmektedir.

“Fetamed (Fatih Ahmet) Baba, felçlilerin, dili tutulmuşların, delilerin, çocuğu olmayanların, sinir, büyü ve nazara uğramışlar ile muhtelif niyet ve talep sahiplerinin ziyaretgâhı olarak bilinir.”¹⁵⁵ Bu isteklerde bulunanlar Fatih Ahmet’in, Allah’la Kendileri arasında aracılık yapacağı düşüncesiyle “Fatih Ahmet’in yüzü suyu hürmetine” diyerek dua ederler, adakta bulunurlar ve bazı işlemlere başvurulur.

Fatih Ahmet Baba’nın çocuk sahibi olmak isteyenlerce nasıl umut kapısı olduğu şu rivayetle anlatılır:

“Kocasını çok seven, yuvasına bağlı bir kadın vardı. Allah’ın emrettiklerini yapıp, yasakladıklarından şiddetle sakınan bu kadının, hiç çocuğu yoktu. Bu durum ailenin saadetine gölge düşürdüğünden, kadın hep üzülür, geceleri için için ağlardı. Hanım bir gece yine uzun uzun ağlayıp sızlarken uyumuş. Rüyasında; Fatih Ahmet Baba’ya gitmesi, türbeyi ziyaret ederek adak adaması kendisine telkin edilmiş. Kadın sabah kalkıp büyük bir şevkle Fatih Ahmet Baba’nın türbesine gider, adağını verdikten sonra şöyle duada bulunur: “Güzel Allah’ım, yeryüzünde medfun bulunan cümle velîyullahların ve şuracıktaki kulun yüzü suyu hürmetine, yaptığım bu duayı kabul buyur ve bana bir oğul ver.” Kadın bundan sonraki zamanlarında da bu türbeyi sık sık ziyaret eder ve duada bulunur. Aradan zaman geçer, kadının nur topu gibi bir oğlu olur; adını da “Fetahmet” koyarlar. O günden sonra bunu duyan, bilen çocuksuz aileler, Fatih Ahmet Baba Türbesi’ne giderek dua ederler. Niyetlerine kavuşurlar. Bugün Elazığ havalisinde “Fatih Ahmet” ve “Fethiye” isimlerine çokça rastlanır.”¹⁵⁶

Annem de Fatih Ahmet Baba’yı ziyarete gidenlerdendir. Üçüncü ablama hamileyken türbeyi ziyaret etmiş; bu seferki erkek olsun diye dua etmiş ve erkek olursa adını “Fatih Ahmet” koyacağını söylemiş; ancak çocuk kız olunca annem de adını “Fethiye” koymuştur..(KK 26)

¹⁵⁵ Araz, a.g.e., s. 183.

¹⁵⁶ Araz, a.g.t., s. 25-26.

Önceki çocukları doğduktan sonra hastalanan bir kadın da, Fatih Ahmet Baba Türbesi'ne giderek, dua etmiş. Dünyaya getirdiği ikizlerinden birine "Fatih" ötekine "Ahmet" adını vermiştir.(KK 21)

Elazığ'da uygulanan bir başka inanışa göre de, çocuğu olmayan aileler, çocuk sahibi olmak için; "Kırmızı renkte olan "Hazar elmasını" alıp hocaya götürerek, üzerine dua yazdırırlar. Daha sonra karı-koca bu elmayı bölüşüp yer. Fakat işlem elmayı yemekle bitmez. Önce Harput'ta bulunan Fetahmet Baba Türbesi ziyaret edilip, orada kurban kesilir. Daha sonra, Tunceli'deki Sultan Hıdır ziyaret edilir. Bu ziyaret üç defa tekrarlanır. Eğer çocuk olacaka gece rüyada görülürmüş. Ayrıca, Sultan Hıdır'ın biraz ilerisinde bulunan taş beşiğin içerisine bir bez bebek konulup sallanır. Düşmezse çocuğun olacağına inanılır."¹⁵⁷

Fatih Ahmet Baba'nın kabri başında Kur'an okuyanların, mum yakanların, bahçedeki ağaca bez bağlayanların da çocuk sahibi olacağı söylenir.(KK11, KK 21, KK26) Bu nedenle "türbenin yanındaki ağaçlardan bazılarının dalları bağlanan parçalardan görülmez."¹⁵⁸ Ayrıca "ulu mekânda koluna demir bir bilezik geçirip ömrünce bunu çıkarmayanların çoluk çocuk sahibi olacaklarına inanılmaktadır."¹⁵⁹

"Kısmeti bağlı olanlar ise ya kendileri ya da yakınları kurşun kalemle mescidin mihrabına dileklerini yazarlar. "Allah'ım Sultan Remziye'nin kaderini aç", "Allah'ım bacıma hayırlı kader aç", "Allah'ım beni iyi, dürüst, dindar bir erkeğe nasip et" gibi yazılı ifadeler, kişide kısmetin bağlanmasına ait duygu, düşünce, inanç ve tasavvurlardan kaynaklanan psikolojik tezahürlerinin sonucudur."¹⁶⁰

Delilerin, ruhî rahatsızlıkları olanların Fatih Ahmet Baba Türbesi'nde gece yatmaları neticesinde iyileşecekleri düşünülmektedir.(KK 30) ziyarete gelenler zaman zaman adakta bulunurlar. Muradı kabul olanlar, türbeyi ziyaret ederler ve adaklarını türbenin bahçesinde keserler; çevrede bulunan insanlara, fakirlere dağıtırlar.(KK 21, KK 31)

¹⁵⁷ Esmâ Şimşek, "Türk Folklor ve Halk Edebiyatında Elma", Türk Dünyası Araştırmaları, s. 105, Ankara 1996, s. 208.

¹⁵⁸ Ahmet Burhan, "Fırat Havzasında Eski Türk Gelenek ve Göreneği", Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu 24-27 Ekim 1985, Elazığ 1992, s. 42.

¹⁵⁹ Araz, a.g.e., s. 183.

¹⁶⁰ Araz, a.g.e., s. 10.

11. HAFIZ OSMAN BEDRETTİN (İMAM EFENDİ)

Türbesi

Harput Meteris Mezarlığı'ndaki türbe, kare planlı olup üstü kubbelidir. İmam Efendi'nin yakınlarınca yaptırılan türbenin giriş kapısında "El Hac Hafız Osman Bedrettin Erzurumî 1340" ibaresi kayıtlıdır.

Türbenin makam bölümü demir parmaklıklarla ayrılmış, sanduka yeşil örtülerle kapatılmıştır. Mezar taşı kitabesinde şu beyitler yazılıdır:

Erzurumî Şeyh Bedrettin Efendi kim bu zat
Saha-i irşatda bir pir-i pür temkin idi.
Etti vakta ki uful ol pir-i peygamber zemin
Rumî üç yüz kırkdı tarih evvel teşrin idi

Türbenin dışında Şeyh Osman Bedrettin'in hayattayken görevlendirdiği üç halifenin kabirleri vardır. Bunlardan ilki Gülüşkür Köprüsü'nde şehit olan Şeyh Sâminî Hazretleri'nin torunu Hacı Saadettin, ikincisi okur yazarlığı olmasa da Kur'an-ı Kerim'i ezberleyen Perili Mustafa Naci, üçüncüsü Ağınlı Müderris Efendi'dir.

Kimliği ve Menkabeleri

"Selman Subuti'nin oğlu Hafız Osman Bedrettin, Erzurum'da, 1858'de dünyaya gelmiştir. Doğumunda dahi bir olağan üstülük olduğu, annesinin hiç acı duymadığı, odada yeşil bir ışık dolaştığı, adı konulurken kulağına okunan ezan boyunca elini havada tuttuğu rivayet edilir."¹⁶¹

"Küçük yaşta babasından eğitim almış, beş yaşında Kur'an'ı okumaya başlamış; dokuz yaşında tamamını ezberlemiştir. Arkadaşları ve yakınları ona bu nedenle "Hafız Osman" demeye başlamışlardır."¹⁶²

"Mehmet Tahir'den sonra Ahmet Meramî'den dersler almıştır. Ahmet Meramî'yi ziyarete giderken soğuk, karlı bir kış gününde yolda kalmış. Kendisine bir atlı yardım etmiştir. Olanları anlatınca o atlının Hızır olduğu anlaşılmıştır.

¹⁶¹ Araz, a.g.e., s. 115.

¹⁶² Cemalettin Emiroğlu, İmam Efendi Sohbetnâme, c.2, Ankara 1984, s. 11

1877'de Osmanlı-Rus Savaşı'na katılmış, okuduğu ezanla herkesi etkileyince tabur imamı olmuştur. "İmam Efendi" adını da o zaman almıştır. Bu dönemde, bir asker arkadaşıyla Palu'daki Şeyh Sâminî Hazretleri'ne giderek, ona intisap etmiş; 18 günlük çileden sonra icâzet almıştır.

Erzurum'dan, Çemişgezek'e geçtiğinde Nuzhet Dede'yle arkadaşlık etmiş, şeyhine onu da götürmüştür. Şeyhi vefat edince 1909'da emekli olup Harput'a yerleşmiş, 1911'de hac görevini yerine getirmiş, 1924'deyse vefat etmiştir."¹⁶³ Ölümünden birkaç gün önce şu vasiyeti bırakmıştır:

"Ey benim evlâd, birâder ve akrabalarım! İslâmiyet'te ve doğru yolda bulunan kardeşlerim! Benim Ehl-i sünnet vel-Cemâat mezhebi üzere bir Müslüman olduğuma cenâb-ı Hak şahidimdir.

Lütuf ve ihsânına karşı Allahü Teâlâ'nın emri üzerine âhirete göçüp, ilâhî rahmete nâil olursam, son ömrümde düşmanımız olan nefis ve şeytan tarafından şaşırtılmak istenirsem, inşaallah ben onları dilemem. Ancak, İslâm dininde olduğumu şimdiden işitip, kıyâmet gününde Müslümanlığuma şahitlik etmenizi istiyorum.

Allahü Teâlâ'nın birliğine inanıyorum, elhamdülillah, Allahü Teâlâ'dan başka ilâh yoktur. Muhammed aleyhisselam O'nun kulu ve resulüdür. Yalnız Allahü Teâlâ vardır. O'nun ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsustur. O, her şeye kâdirdir.

Sizden Allahü Teâlâ'nın birliğine olan bu imanına şahid olmanızı istirham ediyorum. Ben âciz ve günahkâr bir kulum. "Allahü Teâlâ'nın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allahü Teâlâ (şirkten tövbe ve iman etmek suretiyle) bütün günahları affeder." (Zümer sûresi:53) meâlindeki âyet-i kerîmesini kendime delil edinip tövbe ederek, Rabbimin rahmetine sığınıyor, Peygamber efendimizin şefâatına kavuşmayı ümid ederek gidiyorum. Evliyâullahın, Allahü Teâlâ'nın sevdiği kullarının ve Nakşibendiyye büyüklerinin bu günahkâr kula manevî yardımlarını ümid ederim. Bilhassa Şeyh Abdülkadir-i Geylânî, Muhammed Behâeddin Buhârî, pirim Mevlânâ Hâlid, Şeyh Ali Sebti, hocam Mahmud Sâminî ve babamın manevî yardımlarını ve Allahü Teâlâ'nın katında bu fakire şefaatçı

¹⁶³ Aydoğmuş, a.g.e., s. 129-140.

olmalarını ihsân ve ikrâmlarından ümid ederim. Vefat ettiğimde üzerime Kur'ân-ı Kerim okuyunuz. Allahü Teâlâ bu âcize ve bütün din kardeşlerime imân ve hüsn-i hafîme nasîb eylesin! Âmin.”¹⁶⁴

“Osman Bedrettin, birçok öğrenci yetiştirmesi yanında, eserler de vermiştir. “Gülizar-ı Saminî” ismiyle mektubat 5 ciltten ibaret “Sohbetnâme”si, “Gülbin-i İrşad ve Mecalisi Saminîye” adındaki kasidesi önemlidir.”¹⁶⁵

Halk arasında “Dokuzuncu Kutup” olarak anılan Osman Bedrettin’in, pek çok kerâmetinin olduğu söylenmekte ve bunlara dair menkabeler anlatılmaktadır:

“İmam Efendi’nin Olup Bitenleri Önceden Bilmesi

Malatya’ya gidecek kervan sahiplerine, o gün değil de pazartesi günü yola çıkmalarını söylemiştir. Şeyhin sözünü dinleyen kervancılar, pazartesi yola çıkmışlar ve kendilerinden önceki kervanın soyulduğunu, sahiplerinin de başlarının kesildiğini görmüşlerdir. Harput’a döner dönmez hayatlarını kurtaran şeyhe gidip, intisap etmişlerdir.

Şeyh Osman, yatsı namazında hanımından su isteyip abdest alır ve hanımına Şeyh Saminî Hazretleri’nin oğlu Macit’in öldüğünü söyler. Bu sözleri hizmetkârları Recep de duyar. Sabah olunca Recep gerçekten Palu’da yaşayan Macit Efendi’nin, şeyhinin dediği vakitte öldüğünü öğrenir.

İmam Efendi’nin Hastalıkları İyileştirmesi

Elazığ müftüsü Kemal Bey, doktorların çare bulamadığı bir göz hastalığına yakalanır ve kör olmak üzeredir. Hastanede yatan Kemal Bey, rüyasında İmam Efendi’yi görür. İmam Efendi ona, kahve ikram eder ve kahve bitince telvesini gözüne sürmesini söyler, o da dediğini yapar. Uyanınca hiçbir ağrısının kalmadığını, iyileştiğini anlar; doktorlar bu olaya hayret ederler. Harput’a gien müftü, kendisini sağlığına kavuşturan şeyhe intisap eder.

¹⁶⁴ Emiroğlu, a.g.e., s. 14.

¹⁶⁵ Araz, a.g.t., s. 117.

İmam Efendi'nin Gittiği Yerleri Bereketlendirmesi

Hacı Osman Keleştimur'un konağına gelen İmam Efendi'nin her ziyaretinde, konaktakilere yemek verilmektedir. O, konağa adım atar atmaz bağlar üzüm verir, boş olan un çuvalları dolar taşardı.”¹⁶⁶

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

“Harput'ta bulunan ve halk arasında İmam Efendi olarak bilinen Hafız Osman Bedrettin Hazretleri Türbesi'ne, işten eşe, her isteklerini dile getiren ziyaretçiler gelmekte, dua etmektedirler.”¹⁶⁷ Duaları tamamlanınca Kur'an okumakta, iki rekât namaz kılıp, tesbih çekmektedirler. “Ayrıca sınava girecek gençler, sınav öncesi bu türbeye gelip, dua edip, tesbih çekiyorlar ve türbeye kalem bırakıyorlar, daha sonra bu kalemi alıp, aynı kalemle sınava giriyorlar.”¹⁶⁸

Ziyaretçiler İmam Efendi'den sonra Hoca Saadettin Efendi'nin kabrini ve Musa Kâzım'ın mezarını ziyaret eder. Böylece bu üç ulu zatın manevî birliktelikleriyle dileklerinin daha çabuk olacağına inanırlar. Muratları kabul olanlar, türbeyi tekrar ziyaret eder, adakları olan kurbanı keserler.(KK 9)

Hafız Osman Bedrettin'in “Sohbetnâme” Adlı Eserindeki Şiirlerinden Örnekler

Yarab senin ışkın bulan
Devran eder ya hû deyu

Yarin verip vuslat alan
Cevlân eder ya hû deyu

Bakmaz bu yolda canına
Eyler feda can canana.

Girer hakikat kanına
Seyrân eyler ya hû deyu.

¹⁶⁶ Araz, a.g.t., s. 99-110.

¹⁶⁷ Erhan Doğan, “Anadolu'nun Umut Kapıları”, Sabah Gazetesi Günaydın Eki, İstanbul 6 Şubat 2004, s. 5

¹⁶⁸ Balcı, a.g.t., s. 20.

Aç ile karadan geçer
Dosttan yana kanat açar

Tâ menzile deyin uçar
Meydan eder ya hû deyu

Can ve cihâna bir nefes
Edüp nazar kılmaz heves

Zikr olur Allahı pes
Her an eder ya hû deyu.

Bedri kulun ışk ihtiyar
Edüp yoluna baş koyar.

Valsın içün cana kıyar
Kurban eder ya hû deyu.

Döndüm sana ya Mustafa
Doğru kapuna gelmişem

Aman lutfeyle aman
Doğru kapuna gelmişim

Ben etmişem hadsiz günah
Yok senden özge bir penah

Müznîd, fakir bîçâreyem
Bâbından bir avareyem

Yarab kime yalvarayım
Doğru kapuna gelmişim

Ben eyledim cürmü hata
Sana yarar et vu ata

Rahmeyle bu fanî zata
Doğru kapuna gelmişim

Bir bendeyim gayet zelil
Rüyam siyah vü hem hecil

Şah-ı Nakşibendimdir delil
Doğru kapuna gelmişim

Gerçi ol cürmüm bi-hesap
Defterimde yok bir sevap

Sensin hakim etme itap
Doğru kapuna gelmişim

Oldu isim cümle kusur
Etmemişim ben hiç fütur

Yarabbi ismin ki Gafur
Doğru kapuna gelmiřim¹⁶⁹

¹⁶⁹ Emiroğlu, a.g.e., s. 20-23.

12. İBRAHİM BABA

Türbesi

Harput Meteris Mezarlığı'nda bulunan türbe, Beyzade Efendi'nin mezarının üst kısmındadır. Dikdörtgen yapılı türbe kubbeli olup, bakımsız görünmektedir.

Kimliği ve Menkabeti

Türbede ne bir kitabe, ne de bir mezar taşır bulunamadığından, türbenin kimlere ait olduğu halk tarafından merak edilirdi. Halkın bu merakını hisseden ve anlayan Beyzade Hacı Ali Rıza Efendi, hayatta iken bir gün müritlerinden birkaçını yanına alarak bu türbeye gitmiş ve keşf-i ayanî ile türbenin kimlere ait olduğunu tespit etmiştir. Beyzade Efendi'nin keşfine göre; türbede yatanlar altı kişidir; üçü erkektir, bir baba ve iki oğuldur. Babalarının ismi İbrahim, oğullarının birinin adı İsmail, diğeri Ümran'dır. Diğer üçü de çocuktur. Bunlar İsa aleyhisselâm devrinde yaşamış ve İsa'nın milleti ve İsa'nın şeriatıyla amel ederlerdi.”¹⁷⁰

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Hikmet Tanyu, “eğer oradaki zatın Hıristiyan olduğu ifade edilirse, o zat saygı görmekle beraber umumiyetle bir ziyaretgâh olmaktan, daha doğrusu adak mahalli olmaktan çıkmaktadır.”¹⁷¹ demektedir. Ancak yaptığımız mülakatlarda mezarlıkta görevli olan bir kişi, türbeye ziyaretçilerin gelip gittiğini, kazadan, beladan, sıkıntıdan kurtulmak, hastalıklardan arınmak için, Allah rızası için dua ettiklerini, mezarlıkların ziyaretçilerinin dinî bayramlarda arttığından, ziyaretçi sayısının da arttığını söylemiştir.(KK 9)

13. MANSUR BABA

Türbesi

Türbe, Harput merkezde, Ulu Cami'nin kuzeydoğusunda, Nizamettin Caddesi'ndedir.

Mimarî özelliğiyle Harput'taki diğer türbelerden ayrılan yapı, sekizgen planlı ve çadır biçimli kubbelidir. Kesme taşlardan inşa edilen türbenin üst kısmı

¹⁷⁰ Sunguroğlu, a.g.e., s. 331.

¹⁷¹ Hikmet Tanyu, Ankara ve Çevresindeki Adak ve Adak Yerleri, Ankara 1967, s. 199.

mescittir. Alt kısmında ise 4 sanduka yer almaktadır. “Eskiden zaviyesi olan, bir ara tekke olarak kullanılan”¹⁷² türbenin mescidi, günümüzde kullanılmamaktadır. Bahsedilen bu mescit kısmı otuz sene önce çökmüş, sonra yeniden inşa edilmiştir. Yapının yıkılmasının nedeni, kabirlerde yatanların üstlerinin kapanmasını istememeleri olarak rivayet edilmektedir. (KK 2)

Kimliği ve Menkabeleri

Türbenin kitabesinde yer alan bilgiye göre, 1234 yılında yapılan türbede, 12. ve 13. yüzyılda Harput'ta saltanat süren Artukoğulları hükümdarları meftundur. Bunlardan biri, Artukoğlu Hükümdarı İmameddin Ebubekir, diğeri oğlu Nizameddin İbrahim'dir. Üçüncü kabirde “Nizamettin İbrahim'in torunlarından olan; fakat hükümete geçmemiş Hızır gömülüdür. Dördüncü kabirde gene hanedan üyelerinden birine ait olmalıdır.”¹⁷³

Rıfat Araz, türbeye “Mansur Baba” isminin verilmesini şöyle izah etmektedir: “Harput hükümdarları şüphesiz ki, o devrin adeti üzerine ünvanlar taşıyorlardı. “El-Melkü'l Mansur” o devrin pek çok hükümdarlarının kullandığı yaygın bir ünvanıdır. Dolayısıyla bugün Mansur Baba ismiyle anılmaktadır.”¹⁷⁴

Mansur Baba'nın kabrinin bulunması ve üstüne türbe yapılmasına dair menkabe şöyledir:

“Vaktiyle caminin önündeki mezarlığa bitişik evlerden birisinde oturan Şahende namında bir hanım, bir gece rüyasında: Ak sakallı, nuranî yüzlü bir ihtiyar evine girmiş ve kendisine hitaben: “Üzerime pis sular döküyorsunuz; ya dökmeyiniz ya da yerimi değiştiriniz” diye ihtarda bulunmuştur. Rüya bu, kadın aldırış etmemiş. İkinci ve üçüncü gece aynı rüya tekrarlamış. Fakat üçüncü gece, Şahende Hanım cevaben :“Ben zavallı bir kadını, bu işi nasıl yapabilirim?” demesi üzerine: “Öyleyse git Beyzadeye haber ver” diyerek gözden kaybolmuş. Kadın rüyasında uyanıp korku ve heyecan içerisinde sabahı bulmuş. Sabah olunca Beyzade'nin konağına gitmiş ve hadiseyi Beyzade'ye anlatınca, Beyzade, hemen Hacı Hamid Efendi'ye, müftüye ve evkaf dairesine haber göndererek öğle namazını Ulu Cami'de kılmak üzere bunları oraya davet etmiştir. Hacı Hamid Efendi oğulları, Hacı

¹⁷² Sunguroğlu, a.g.e., s. 322.

¹⁷³ Araz, a.g.t., s. 32.

¹⁷⁴ Araz, a.g.t., s. 32.

Mehmed Said ve Kemal Efendi'leri nezdine alarak Ulu Cami'ye gidip Beyzade'ye mülakâf olmuşlar ve diğerk zevatla birlikte namazdan sonra, evkaf dairesi odacısı Osman Ağa'nın getirdiğı iki ameleyle, Şahende Hanım'ın gösterdiği mahal kazdırılınca büyük bir lahid meydana çıkmış. Lahidin içinde bir erkek, bir kadın, iki de çocuk mezarının bulunduğu görülmüştür. Erkeğın mezarı açılınca, asırlarca evvel gömülmüş olan bir cesedin, dün ölmüş gibi hiçbir tarafının çürümediğı tespit edilerek doğrudan doğruya telgrafla Meşihata bildirilmiştir.

Beş, on gün sonra masraf-ı cib-i hümayundan verilmek suretiyle üzerine bir türbe ve yanına da bir zaviye yapılması hakkında irade-i seniyye çıkmış. Bunlar yapılınca, mezar taşına atfen isminin Mansur olduğuna göre, türbe ve zaviyeye de Mansuriye ismi verilmiş. Mansur Baba'nın cesedi ve yanındaki mezarlarda yatanların kemikleri bu türbeye alındığı, kadının Mansur Baba'nın karısı ve iki çocuğın da kendi çocukları olduğu tespit edilerek, o günden itibaren ziyaretgâh olmuştur.¹⁷⁵

Türbeyi ziyarete gelenler de Mansur Baba'nın kabrinin yanında karısının ve çocuklarının olduğunu söylemişlerdir.(KK 2)

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Mansur Baba Türbesi, daha çok tarihî bir eser olarak ziyaret edilmektedir. Harput'taki diğerk türbelere göre ziyaretçi sayısı azdır.(KK 2)

Gelenler "Allah'ım Mansur Baba'nın yüzü suyu hürmetine dileklerimizi kabul eyle" diye dua etmektedirler. İtikati tam olanların isteklerinin gerçekleşeceğine inanılmaktadır.(KK 2, KK 26) Özellikle felçli ve kör olanların yanında, diğerk rahatsızlıkları olan hastalar da şifa dilemek amacıyla gelmekte ve adağın adamaktadır. Hastalığına şifa bulan ve dilekleri gerçekleşenler, adaklarını yerine getirmektedirler. Bazıları kurban keserken, bazıları da türbe içinde bulunan, kilim, yeşil örtü, seccade ve benzeri şeyler getirmektedir.(KK 26)

¹⁷⁵ Sunguroğlu, a.g.e., s. 333.

14. MUHAMMED MAZHAR EFENDİ

Türbesi

Harput Meteris Mezarlığı'ndaki türbe, dikdörtgen planlı plup, bir büyük , bir küçük kubbesi vardır. Duvarlarla çevrili türbenin bahçesinde Muhammed Mazhar'ın yakınlarının mezarları bulunmaktadır, bir nevî aile mezarlığı şeklindedir.

Kimliği

Harput'ta doğduğu, burada vefat ettiği, etrafındakilerce çok sevilip, sayıldığı, ona hürmet edildiği, nasihatlerinin mutlaka uygulandığı ve bir din âlimi olduğu söylenmektedir.(KK 1)

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Halk tarafından âlim ve gönlü zengin bir şahsiyet olarak tasavvur edilen Muhammed Mahzar Efendi, vefat edince ona saygı ve bağlılık duyanlar türbesini inşa ettirmişlerdir.

Türbe özellikle dinî bayramlarda ve cuma günleri ziyaret edilmektedir. Gelenler “dertlerime deva ol” diye dua etmektedirler.(KK 7)

Çocuğu olmayan bir kadın, Harput'taki birçok türbeye gitmiş; çocuğunun olması için dualar etmiştir. Bir Ramazan Bayramı'nda, vefat eden babasının kabrini ziyarete gittiğinde, Muhammed Mazhar'ın türbesini görmüş, “Allah'ın bu sevgili kuluna dua edeyim” demiş ve kadın kısa bir süre sonra hamile kalmış. Gebe kalmasını hangi türbedeki evliyânın sağladığını sorduğumuzda, hepsinin dualarını Allah'a ilettiğini; ama son gittiği Allah'a içtenlikle yalvardığı türbe Muhammed mazhar'ınki olduğundan dünyaya gelen evladına “Mahzar” adını vermiştir.(KK 7)

15. MURAT BABA

Türbesi

Ziyaretgâh, Harput'un girişinde, Balak Gazi Parkı'na giderken, sağ tarafta bulunmaktadır. Altıgen şekilli, kubbeli, tek katlı türbe, kesme taştan yapılmıştır. Harap durumda olan türbe 1963'ten sonra restore edilmiştir. Türbenin kapısının üstündeki kitabe çok yıprandığından okunamamaktadır.

Kimliği ve Menkabeleri

Murat Baba'nın hangi tarihte doğduğu, Harput'a ne zaman geldiği, nasıl vefat ettiği hakkında herhangi bir bilgi yoktur. "Gerçek isminin Şemsettin olduğunu söyleyenler vardır."¹⁷⁶

Menkabeye göre; "Murat Baba, Allah'ın askeridir; yüzyıllar önce kılıcını çekip kâfirleri öldürmüştür. Ancak bu mücadelede, kendisi de şehit düştüştür; fakat ölmemiştir. Allah onun gözlerini kapamıştır, zamanı gelince gözlerini açacak, kâfirleri öldürecek, sahte Müslümanları vuracaktır."¹⁷⁷

"Yakın tarihlerde yapılan bir kazı neticesinde, türbenin sanat değeri yansıtan zemin katı ortaya çıkarılmıştır. Buradaki mezar açıldığında, Hazret'in üzerinde şalvar, ayağında kırmızı yemenîden ayakkabısı olduğu ve cesedinin hiç bozulmadığı bizzat görülmüştür."¹⁷⁸

Murat Baba Türbesi'nin türbedârı Mustafa Kunter, kendisinin yaşadığını söylediği bir olayı şöyle anlatmıştır: "Çanakkale Savaşı'nda 36 asker, düşmana karşı savaşırken köşeye sıkışmışlar ve ölümle burun buruna gelmişler. Türbedâr, silah arkadaşlarına "Korkmayın, gücümüz yetecek. On dakikaya kadar düşman vapuru denize gark olacak" demiş. Arkadaşları, inanmamışlar. "Askerimiz kalmadı ki, hepsi kırıldı" demişler. Tam bu sırada türbedâr bakmış ki Murat Baba, kendisine doğru geliyor. Türbedâra "Sırrımı kimseye söylemeyeceksin" demiş. Türbedâr da "Ben söyler miyim, deli miyim?" diyerek cevap vermiş. Kısa bir süre sonra çatışma, Türk askerlerince kazanılmış. Türbedârın arkadaşları "Harputlu'yu Allah mı söyletiyor, ne dese çıkıyor" demişler. Savaş bitip, türbedâr memleketi Harput'a gelince, Murat Baba'nın Türbesi'ne gidip onlara savaş alanında yardımcı olduğu için dualar etmiş ve ömrü yettiğince Murat Baba'ya hizmet edeceğine dair söz vermiş."(KK 20)

Türbedâr, Murat Baba'nın kerâmetlerinin ne derece büyük olduğunu anlatmak için bize, türbenin fotoğraflarını çekerken şöyle dedi: "Eğer fotoğrafları götürüp ayak altına atarsan, sana bir tokat çeker; yok götürüp evinin kible duvarına asarsan, Murat Baba her gün senin evinde olur; hayırlısı da bu." (KK 20)

¹⁷⁶ Araz, a.g.t., s. 41.

¹⁷⁷ Balcı, a.g.t., s. 21.

¹⁷⁸ Araz, a.g.t., s. 41.

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Murat Baba, adı gibi muradı olanların, umut kapısıdır. Allah'tan ne dilenirse, ne temenni edilirse ve bunlar kalpten, gönülden istenirse, Murat Baba'nın aracılığıyla bu duaların kabul edileceğine inanılmaktadır.(KK 26)

Ziyaretgâhın özellikle Cuma günleri, ziyaretçi sayısı artmaktadır. Üç Cuma üst üste gidildiği takdirde, dualar hemen kabul olur.(KK 20) Ayrıca "Murat Baba'ya Salı günü, sabah namazından sonra gidip dilek dilenir ve bu dilek, 7 Salı boyunca tekrarlanır, böylece dilek yerine gelir."¹⁷⁹

Dua edilirken "Derya izzetinde kabule ganî eyleye", "Murat Baba'nın yüzü suyu hürmetine" denildiğinde, dileklerin kabul edileceği söylenmektedir.(KK 20, KK 6)

Kadınların çoğunlukla ziyaret ettiği Murat Baba'dan, çocuk sahibi olma, hastalıklardan kurtulma, iş bulma, mal-mülk sahibi olma gibi taleplerde bulunmaktadır. (KK 20) Dilekleri kabul olanlar, türbeye Kur'an-ı Kerim, seccade, yeşil örtü getirmektedirler. Çocuğunun erkek olmasını isteyen kadınların duası kabul olursa, onlar doğan çocuğa "Murat" adını vermektedirler.(KK 26)

Murat Baba'nın, Türkiye çapında meşhur bir zat olduğu, Türkiye'nin çeşitli illerinden ziyaretçi geldiği belirtilmiştir. Ankara'dan üst düzey devlet adamlarının bile gelip, dualarda bulunduğu türbedâr tarafından anlatılmıştır.(KK 20)

16. NADİR BABA

Türbesi

Harput Merkez Mahallesi'nde, Nadir Baba Sokak'ında, Arap Baba Türbesi'nin doğu yönünün 50 metre mesafesinde bulunan, dikdörtgen planlı türbe, mescit dahil iki kısımdan oluşmaktadır. Yıkıldıktan sonra tekrar inşa edilen türbenin tavanı, tahta olup üstü saçla döşenmiştir.

Nadir Baba'nın sandukasının etrafı demir parmaklıklarla çevrilmiş ve üstüne yeşil örtüler serilmiştir.

¹⁷⁹ Balcı, a.g.t., s. 22.

Kimliği ve Menkabeleri

Nadir Baba'nın kim olduğu hakkında yeterli bilgi yoktur. Buna dair İshak Sunguroğlu "Bu türbeye ait tatmin edici hiçbir kayda rastlamadım."¹⁸⁰ demektedir.

Yöre halkı, Nadir Baba'nın Arabistan'dan geldiğine, burada şehit olduğuna, 10 asırdan beri Harput topraklarında yattığına, ve insanlara her türlü sıkıntılarının giderilmesinde yardım ettiğine inanılmaktadır.(KK 3)

Günerkan Aydoğmuş ise, yaptığı araştırmalar neticesinde "Nadir Baba'nın, Anadolu'nun fethinden sonra, Türkmen göçleriyle Harput'a geldiğini, 1200'lü yıllarda yaşadığını, Harput ve çevresinin Türkleşip, İslâmlaşmasında diğer Yesevî şeyhleri gibi onun da payının olduğunu"¹⁸¹ ifade etmiştir. Onun araştırma sonuçları "Nadir Baba" isimli şiiire şöyle yansımıştır:

Nadir Baba yolu hoş: Yesevî'dir

Aslı Türkmen, soyu taştan kavîdir.

İçmiştir aşk şerbeti, gökten beridir.

.....

Selçuk dönemi Türkmen göçünden,

Dergâhı Harput'a kurduğu günden,

Ermenî sohbeta razıdır dünden,

Müslüman olmuştur Nakşî töreden.

Yörede sevilir bu güzel Türkmen

Tayyar Baba'ya bir gece görünen,

Göllü Mustafa'ya çok kez görünen,

Onlar haberdardı, dünden, bugünden...¹⁸²

Şiiirde de dile getirildiği gibi Nadir Baba, Kadirî şeyhlerinden Tayyar Baba'nın rüyasına girmiştir. Menkabeye göre; "Tayyar Baba, Harput'ta oturduğu

¹⁸⁰ Sunguroğlu, a.g.e., s. 333.

¹⁸¹ Aydoğmuş, a.g.e., s. 89.

¹⁸² Gökçe, a.g.e., s. 62.

yıllarda Nadir Baba Türbesi'nde, bazı din alimleriyle sohbetler yaptıklarını, sohbetlerin olduğu akşamlarda türbede kaldığını söyler. Bir gece, sandukanın başına giderek "Nadir Baba, burada bu kadar kalıyorum, bana niçin görünmüyorsun? Üstelik rüyama bile girdiğin yok. Şayet bana görünmezsen mezarını kazacağım." der. Nadir Baba ona görünmeyince, Tayyar Baba kazma, kürek bulur ve mezarı kazmaya başlar. Tam kemiklerin görüldüğü sırada "Dur yapma!" diye bir ses duyar. Bu ses üzerine Tayyar Baba bayılır. Kendinden geçince, şeyhi Göllü Mustafa Baba'nın evini görür. O sırada şeyhi, çok hasta yatmaktadır. Tayyar baba, yaşlı ve sakallı bir zatın, parmağıyla şeyhinin ağzına zenzem suyu damlattığını görür. Oradakilere "Bu zat kimdir?" diye sorunca, onlar Nadir Baba olduğunu söylerler. Nadir Baba, Tayyar Baba'ya "Biz senin şeyhine hizmet ediyoruz, sen bizim kabrimizi kazıyorsun; bu nasıl iştir?" der; Tayyar baba kendine gelir. Ertesi gün doğru şeyhine gider ve şeyhini rüyada gördüğü gibi hasta bulur."¹⁸³

Nadir Baba'yı ziyaret eden bir şahıs da Baba'nın kerâmetine dair şunları anlatmıştır: "Nadir Baba'yı ziyarete gittiğimizde, türbenin önünde büyük izdiham vardı. Ben içeriye girmedim. Fakat içeriye girip çıkan arkadaşlar bana şöyle dediler: "İçeriye girip, üç İhlas ve üç Fatiha okuduk ve hepimiz de gördük ki, Nadir Baba'nın sandukasının ayak tarafında iri bir yılan dolanmış, yatıyor." Biz bunu eşe dosta anlattığımızda, bunun bir kerâmet olduğunu söylediler."¹⁸⁴

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Nadir Baba Türbesi'ni, Elazığ ve Harput'taki öteki türbelerden ayıran yanı, eskiden Ermeniler tarafından ziyaret edilmesidir. "Ermeniler, hasta çocuklarını türbenin içerisine yalnız olarak bırakır; kendileri dışarı çıkarlardı. Hasta çocuk beş on dakika, tek başına türbede kalır, sonra çocuğu alırlardı. Pazar günleri, gerek şehirden, gerekse civar köylerden gelip, türbenin önünde sıra bekleyen Ermenilerin haddi hesabı yoktu."¹⁸⁵

Günümüzdeyse, türbeyi özellikle, zamanı geçtiği halde çocuğu olmayanlar, düşük yapanlar, çocuğu doğduktan sonra ölenler, Cuma günleri, selâ vakti ziyaret etmektedirler.

¹⁸³ Aydoğmuş, a.g.e., s. 88.

¹⁸⁴ Araz, a.g.t., s. 39.

¹⁸⁵ Sunguroğlu, a.g.e., s. 33.

Türbeye gelen kadınlar, ellerindeki ipliğe düğüm atmak suretiyle dua etmektedirler. Rifat Araz bu inancı ve uygulamayı şöyle nakletmiştir: “Harput’ta bu inancın yaşadığını öğrendiğim zaman, bir Cuma günü, hanımı da alıp birlikte Nadir Baba Türbesi’ne gittim. Türbe kapısının önünde bulunan ağaç ve çalılıkların içine girdiğimizde, çocuğu olmayan bir kadın, yakınları tarafından Nadir Baba’yı ziyarete getirilmişti. Harput camilerinin minarelerinde selâ sesleri duyulmaya başlayınca, çocuğu olmayan kadın, sandukanın önünde durarak, elinde tuttuğu uzunca iplik parçasına 40 adet düğüm atıp, her bir düğüme ayrı ayrı 1 Fatıha, 3 İhlas süresini okudu. Ardından ipliği sandukanın üzerine koyup tekrar aldı. Öğrendiğimize göre, kadın tarafından bu uygulama, bundan sonra yine aynı gün ve saatte, yine aynı usul ve esaslarla iki defa daha tekrarlanacaktı. Bu işlemden sonra iplik, kadın hamile olana kadar saklanacak, hamile olunca bele bağlanacak, hamilelik süresince burada kalacak; doğumu müteakip ise bebeğin yatağının başına konulacaktı. Doğan çocuğun adı ise oğlan olursa Nadir, kız olursa Nadire konulacak, türbe tekrar ziyaret edilecek ve adanmış olan adaklar yerine getirilecekti.”¹⁸⁶

Doğan bebeğe türbede yatan zatın adının verilmesine dair, türbenin eski türbedârlarından biri şunu anlatmıştır: “Türbedârın annesi, bir gün rüyasında, Nadir Baba’yı görür. Baba ona, “Buraya gelip çocuk sahibi olanlar şayet kız olursa Nadire, erkek olursa Nadir ismini versinler” der.”¹⁸⁷

Çocukla ilgili taleplerin dışında türbeye ruh hastaları, körler, iş arayanlar da gelmektedirler.(KK 16, KK 3) Sandukanın önünde dua edip, mescitte iki rekât namaz kıldıktan sonra, dua edip adakta bulunurlar. Duaları kabul olursa, türbeye tekrar gelip adaklarını yerine getirirler.(KK 16, KK 3)

17. TAYYAR BABA

Türbesi

Türbe, Harput Meteris Mezarlığı’nda, Beyzade Kabristanlığı’nın güneyinde yer almaktadır. Kesme taş ve beton işçiliğiyle inşa edilen türbenin çatısı saçla kapatılmıştır.

¹⁸⁶ Araz, a.g.e., s. 105-106.

¹⁸⁷ Bulut, a.g.t., s. 47.

Türbenin ortasında bulunan sanduka, yeşil örtülerle kapatılmıştır. Zemin ziyaretçilerin rahatça dua edip, namaz kılabilmeleri için kilimlerle kaplanmıştır.

Kimliği ve Menkabeleri

“Aslen Harputlu olan Tayyar Baba, ilk öğrenimini aile içinde tamamlamış, küçük yaşta ağabeyinin vasıtasıyla Hacı Ömer Baba’yla tanışmıştır. Ömer Baba, Tayyar Baba’nın gelecekte önemli bir şahsiyet olacağını anlamıştır.

Ağabeyi ve babası vefat eden Tayyar Baba, bir süre çiftçilikle uğraşmış, sonra da dabbaklık yapmıştır. Bu arada dinî sohbetlere katılmış ve Hacı Ömer Hüdaî’nin halifelerinden Göllü Mustafa’ya intisap etmiştir.

Bir müddet sonra, dabbaklığı bırakmış; geçimini eski elbise ticaretiyle sürdürmüştür. Nadir Baba Dergâhı’na yerleşmiş¹⁸⁸ ve müritleriyle burada toplanmaya başlamıştır. Ardından İzzet Paşa Camii’nde bir hücreye, oradan satın aldığı Mustafa Paşa Mahallesi’ndeki evine taşınmıştır. Feride Hanım’la evlenip, Tahir ve Abdülkadir isminde iki evlât sahibi olmuş; 1973 yılında hastalanıp vefat etmiştir.¹⁸⁹

Tayyar Baba’nın türbesinin inşa edilmesine dair menkabe şöyledir: “Tayyar Baba, vefat etmeden önce, kendisinin Harput’a gömülmesini ve kendisi için türbe yapılmamasını istemiştir. Ancak ne zaman mezarının altından berrak bir su çıkar; bu su altı ay akar ve daha sonra kesilirse türbesinin o zaman yapılmasını söylemiştir. Bu işareten sonra oğulları türbeyi yaptırmışlardır.”¹⁹⁰

Türbe inşa edildikten sonra, bir türbedâra sahip olmuştur. Türbedâr Abdülkerim, Tayyar Baba hayattayken onunla tanışmış; sohbetlerde bulunmuştur. Ölümüne yakın türbedâra “Sakın üzülme. Ben ölmüyorum; yer değiştiriyorum. Dara düştüğünde yanına gel.” demiştir. Abdülkerim Efendi de yaşlanınca ve işsiz güçsüz kalınca, Tayyar Baba’nın sözlerini anımsamış ve türbesine giderek türbedârlığa başlamıştır.(KK 1)

Tayyar Baba’nın hayatına ve kerâmetlerine dair pek çok menkabe vardır; bunları sırayla vermek istiyoruz:

¹⁸⁸ Nadir Baba’yla arasında geçen olayla ilgili menkabe için bkz. s. 64.

¹⁸⁹ Aydoğmuş, a.g.e., s. 211-215.

¹⁹⁰ Bulut, a.g.t., s. 54.

Tayyar Baba'nın Hastaları İyileştirmesi

“Mide rahatsızlığı çeken ve hangi doktora gittiyse iyileşemeyen Tayyar Baba'nın eşi Feride Hanım, İstanbul'da ünlü bir doktor olduğunu ve oraya gitmek istediğini söyler.

Tayyar Baba, “Düşünelim, olmazsa gideriz.” der. Akşam olup karısı uyuyunca, rüyasında eşinin ona “Seni şeyhim Abdülkadir Hazretleri ile ameliyat edeceğiz, sakın korkma” dediğini ve nur yüzlü bir adamla, eşinin onu ameliyat ettiğini; canının hiç acımadığını görür. Sabah olunca, ağrısından eser kalmamıştır ve Tayyar Baba karısına “Hatun ameliyatın kolay oldu, Allah sıhhatini arttırsın” der.”¹⁹¹

“Elazığ'da askerlik yapan İbrahim, bir gün nöbet tutarken soğuktan ayaklarının donduğunu hisseder. Hemen hastaneye kaldırılan İbrahim'in, sağ bacağı, kangren olmuştur ve bacağı kesilecektir.

Durumuna çok üzülen asker, rüyasında Tayyar Baba'nın kendine “Bana gel, seni iyileştireceğim.” dediğini görür. Sabah rüyasını ailesine anlatır ve ailesi onu Tayyar Baba'ya götürür. Asker dergâhtan içeri girince, Tayyar Baba “Gel İbrahim, gel.” der. Dergâhta bir süre kalan İbrahim'in bacağı iyileşir ve İbrahim askerlik görevine devam eder.”¹⁹²

“Bir gece komşusu Ermeni Antan Usta, Tayyar Baba'yı ziyarete gelir ve babasının çok hasta olduğunu; “Tayyar Baba'ya git, onda İsa nefesi vardır, bu suya üflesin, al getir.” dediğini söyler. tayyar Baba suya üfler, ve Antan Usta'ya verir. Sabah da hastayı ziyarete gider.”¹⁹³

“Tayyar Baba'nın Gökyüzüne Yükselişi

“Tayyar Baba, müritleriyle yaptığı toplantıda, kendilerine yeni katılan müridine; “Senin haricinde herkes gözlerini kapasın” demiştir. Müritleri gözlerini kapayınca, yerden yükselmiş ve havada durmuştur. Onun bu kerametini gören genç mürit, Tayyar Baba'ya gönülden bağlanmış ve hep ona hizmet etmiştir.”

“Tayyar Baba, müritlerini alarak hastalanan Kâzım Efendi'yi ziyarete gider. Oda çok kalabalıktır ve müritleri içeriye nasıl gireriz diye düşünürlerken, bir

¹⁹¹ Araz, a.g.t., s. 174.

¹⁹² Araz, a.g.t., s. 177.

¹⁹³ Aydoğmuş, a.g.e., s. 215.

bakarlar ki yerinden kalkamayacak derece hasta olan Kâzım Efendi ile Tayyar Baba, yerden yükselmiş, odanın ortasında kucaklaşmaktadırlar.”

Tayyar Baba'nın Aynı Anda Farklı Yerlerde Olabilmesi

“Şehir dışında oturan bir müride, alışveriş için şehre gelince şeyhini ziyaret etmek için, şeyhinin evine gider. Şeyhini kapının eşiğinde otururken görür. Üstünü, başını düzeltmek için durur; kapıya vardığında kimsecikler yoktur. Şeyhinin içeri girdiğini düşünür.

Kapıyı çalar, şeyhinin eşi Feride Hanım kapıyı açınca, Tayyar Baba'nın rahatsızlığından ötürü, on beş gün önce, İstanbul'a götürüldüğünü öğrenir.”¹⁹⁴

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Menkabeleri ve kerâmetleriyle yöre halkının inanışlarında büyük yer tutan Tayyar Baba Türbesi, özellikle hafta sonlarında ziyaret edilmektedir. Tayyar Baba'nın hastalıkları iyileştirme kerametine inananlar, her türlü rahatsızlıkları için ona gelmekte, dua etmektedirler. Hattâ kimisi menkabede anlatıldığı gibi (şeyhiyle birlikte karısını rüyasında ameliyat etmesi) kendilerini de böyle ameliyat edeceğine inanmakta, bunun için türbede yatıp, uyumaktadır.(KK 1)

Tayyar Baba'nın manevîyatıyla, sıkıntularından kurtulacağına inanan ziyaretçiler, duaları kabul olursa türbeyi tekrar ziyaret etmekte, adakları olan seccadeyi, kilimi, Kur'an-ı Kerim'i ya da kurbanı getirmektedirler.(KK 1)

18. ÜRYAN BABA

Türbesi

Üryan Baba Türbesi, Harput'a çıkarken “Kayabaşı” ya da Tilki Kayalıkları” adı verilen, dik kayalıklara gelmeden 200 metre sağa doğru inşa edilmiştir. Yakınındaki eski mezarlığın içinden geçilerek gidilen türbe, taştan yapılmıştır. Sandukanın bulunduğu kısım, kayalıklar içindeki bir mağaranın türbeye dönüştürülmesiyle oluşturulmuştur.

¹⁹⁴ Araz, a.g.t., s. 175-180.

“Türbenin yanında bir mescit ve hücre vardı. Türbenin yan tarafında ufak bir çeşme olduğu zannedilirdi. Gerçek böyle değildi. Müslüman ve hayır sahibi bir saka “Ömer Dayı”, her sabah civarın en yakın pınarlarından sırtıyla 8-10 tulum su taşır, haziresini doldururdu. Bu çeşmede abdest alıp, bu mescitte iki rekât namaz kılanların ruhlarında öyle bir ferahlık ve gönül açıklığı husule gelirdi ki, buraya gelen bir daha gelmek ister ve bu suretle ziyaretçileri çoğalırdı.”¹⁹⁵

Kimliği ve Menkabeleri

“Üryan Baba ismi verilen zatın Selçuklular’ın Anadolu’yu fethi sırasında burada Bizanslılarla savaşırken şehit düştüğü ve aynı yere gömüldüğü ihtimali kuvvetlidir.”¹⁹⁶

Halk arasında çok fakir biri olduğu ve üstüne kıyafet alamadığından çıplak gezdiği, bu nedenle ona “Üryan” denildiği rivâyet edilmektedir.(KK 1)

Üryan Baba’nın cesedinin ortaya çıkışı ve mezarının olduğu yere türbe inşa edilmesine dair menkabe şöyledir:

Harput’un Alaca Mescit Mahallesi’nde bir evde oturan Hacı Ali namındaki zat; bir gece rüyasında, Üç Lüle Çeşmesi’nin önünde dururken, bir devecinin, devesinin yuları elinde kendine doğru geldiğini, yanına gelince devesini çökerttiğini ve Hacı Ali’yi üzerine bindirerek Üryan Baba’nın bulunduğu yere bıraktığını ve sonra gözden kaybolduğunu görür. Bu rüyanın birkaç gece aynıyle tekrarlaması, Hacı Ali’yi hayretler içinde bırakmış ise de korkusundan derdini kimseye açmamıştır. Nihayet bir arife günü, kazma, kürekle oğlu Süleyman’ı da yanına alarak Üryan Baba semtindeki aile mezarlığına giderler. Harap ve düzeltilmesi gereken mezarları yaptıktan sonra, Hacı Ali, oğluna: Evladım! Üç gecedir rüyamda bir deveci, beni Üç Lüle önünde devesine bindirerek tam şuracığa getirip indiriyor ve gözümün önünden kayboluyor. Gel kazalım, bakalım ne çıkacak? demesi üzerine Süleyman kazmaya sarılıyor; bir taraftan kazıyor; bir taraftan küreğiyle toprağı atıyor; çukur 1-1,5 metre kadar derinleşince bir delik açılıyor. Deliği genişletiyor, ortaya bir lahit çıkıyor; lahidin içerisinde bütün uzviyeti çürümemiş ve bozulmamış bir cesedin bulunduğunu, sapa sağlam kaldığını görüyorlar. Üzerini muvakkaten kapatarak şehre dönünce, hadiseyi müftüye ve

¹⁹⁵ Sunguroğlu, a.g.e., s. 337.

¹⁹⁶ Aydoğmuş, a.g.e., s. 279.

şehrin büyüklerine haber veriyorlar. Tahkikat neticesinde bu zatın, mücahit ve aynı zamanda mazanneden bir kimse olduğuna hükmedilerek halkın yardımıyla üzerine bir türbe, yanı başına bir mescit ve bir de sıbyan mektebi yaptırılıyor. Lahidin içinde, hüviyetine ait bir şey bulunamadığı için ismine de “Üryan Baba” deniliyor ve o günden beri de ziyaretgâh oluyor.”¹⁹⁷

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Harput'ta medfun ulu ve bilgi kişilerden biri olan Üryan Baba, halk arasında “Tesbihli Baba” adıyla da bilinmektedir. Rivâyete göre; hayatta iken çıplak dolaşmasına rağmen tesbihini yanında taşımaktadır.(KK 28)

Sunguroğlu, Üryan Baba'nın tespahiyle ilgili “Mescitte ceviz büyüklüğünde (binlik) bir tesbih vardı ki, murad ve şifa isteyenler bu tesbihin içinden geçerlerdi.”¹⁹⁸ demiştir. Benzer bir tespitte de Rifat Araz bulunmuş ve “Mescitte, tane sayısı 600'ün üzerinde ve her biri ceviz büyüklüğünde bir tesbih vardır. Ziyarete gelenler, muratlarının kabulü için bu tesbihin ortasından geçerler”¹⁹⁹ şeklinde ifade etmiştir. Sonraki bir çalışmasında “Harput'ta medfun bulunan Üryan Baba'nın, hayatta iken kullandığı rivâyet olunan, 999 adetten müteşekkil tesbihin taneleri, ziyaretçiler tarafından gizlice birer ikişer alınarak götürülmüştür. Bugün türbesinde bulunan ve sonradan ilâvelerin yapıldığı ifade edilen bu kutsal tesbihin içinden, yöre halkı üç defa şifa niyetiyle geçmektedir.”²⁰⁰ diyerek tesbihin önemini ve ziyaretçilerin bu tesbihin tanelerini kutsal saydıklarını belirtmiştir.

Üryan Baba'yı ziyarete gelenler, bahsedilen bu tesbihin içinden geçtikleri gibi, yanlarında getirdikleri tesbihleri, onun sandukası üzerine bırakırlar, öyle dua ederler. Tesbihlerin Üryan Baba'nın ruhu ile bütünleştiğine, ziyaretten sonra bu tesbihleri her kullandıklarında bir huzur, bir ferahlık duyacaklarına inanmaktadırlar.(KK 28, KK 1)

Hazreti ziyarete gelenler, Allah'tan sıkıntılarının sona ermesi, hastalıklarının şifa bulmasını ister, dua ederler.(KK 28)

¹⁹⁷ Sunguroğlu, a.g.e., s. 338.

¹⁹⁸ Sunguroğlu, a.g.e., s. 337.

¹⁹⁹ Araz, a.g.t., s. 35.

²⁰⁰ Araz, a.g.e., s. 81.

19.ZAHİRİ BABA

Türbesi

Türbe, Sara Hatun Camii ile Ulu Camii arasındadır. Beton yapılı, dikdörtgen planlı, çevresi ağaçlıklı olan türbe yakın zamanda inşa edilmiştir.

Türbede iki sanduka vardır. Sandukaların üstlerine yeşil örtüler serilmiştir. Bunlardan biri Zahirî Baba'ya, ötekisi türbenin inşası yapılırken ortaya çıkan Seyyid Ahmet'e aittir.

Kimliği ve Menkabeleri

Ne türbeye adını veren Zahirî Baba'nın ne de türbenin inşası sırasında ortaya çıkan Seyyid Ahmet'in kimliği hakkında hiçbir bilgi yoktur.

Zahirî Baba'nın mezarının ortaya çıkışı ve türbesinin yapılışına dair menkabe şöyledir: "İbrahim Aslan adında bir zat, 1961 senesinde, bir gece evine çok sarhoş bir vaziyette gelir ve hemen uyur. Rüyasında bir zat ona; "Ben Sara Hatun'la Harput Kalesi arasında gömülü bulunan ve Allah'ın sevgili kullarından Muhammed Zahirî'yim. Beni bulup çıkar." demiş. İbrahim Bey, sabah erkenden kalkıp, sabah namazından çıkan Harput'un yaşlılarına; "Burada bir evliyâ mezarı var mıdır?" diye sormuş, "Yok." cevabını almıştır.

Aynı rüyayı birkaç gece üst üste görmüştür. Bunun üzerine amele tutarak bahs olunan alanı kazdırmış; ancak mezarı bulamamıştır. Onun halini görenler onunla alay etmekteymiş. Rüyalari unutamayınca, Mahmut Kömürlü adlı bir hocayla o alana gitmişler ve yine bulamamışlardır. Bir zaman sonra, Turizm Bakanlığı'nın Harput'ta yaptığı düzenlemelerde, mezarın bulunduğu alana greyder gelince, greyderin motoru durmuş ve şoförü "Beni tepeleme!" diye bir ses duymuştur. Hadiseyi duyanlar alanı kazmışlar; başarılı olamayınca akıllarına bu işle çok uğraşan İbrahim Aslan gelmiş ve onu çağırmişlar. İbrahim Bey ve ona yardım edenler 25 günlük aradan sonra Kurban Bayramı arifesinde, mezarı bulmuşlardır. Mezar açıldığında İbrahim Bey, Zahirî Baba'yı nasıl gördüğünü hatırlamamaktadır. Yanındakilerden kimisi cesedinin çürümüş olduğunu; kimisi çürümediğini görmüştür. İbrahim bey, ulemaya neden böyle olduğunu sorunca "Zahirî Baba, herkese amelinin derecesine göre görünmüştür." yanıtını almıştır."²⁰¹

²⁰¹ Araz, a.g.t., s. 37-38.

Başka bir menkabe deyse “Türbenin olduğu yerde bir çeşme varmış ve çeşmenin suyu mezarın olduğu alana akıyordu. İbrahim Aslan’a, rüyasında, Zahirî Baba; “Beni bu sudan kurtar” demiş. Üç gece üst üste bu rüyayı gören İbrahim Bey, dozerle bu alana gelip kazı yaptı. Baba’nın ve Seyyid Ahmet’in mezarlarını bulmuş; daha sonra da üstlerine türbe inşa ettirmiştir.”²⁰²

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Zahirî Baba’yı ve Seyyid Ahmet’i hastalıklarından kurtulup şifa bulmak isteyenler; çocuk sahibi olmayı arzulayanlar, sıkıntı içindekiler, iş arayanlar, kısmeti bağlı olanlar, özellikle Cuma günleri ziyaret etmektedirler.

Dualarını tamamlayınca, adakta bulunup, mum yakmaktadırlar. Adaklarının gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini anlamak için, türbenin çatısına taş atmakta, attıkları taş çatıda kalırsa, dileklerinin kabul olacağına inanmaktadırlar. Muradları kabul olursa, türbeye tekrar gelip, adakları olan seccade, Kur’an-ı Kerim ve yeşil örtüleri bırakmaktadırlar.(KK 29)

20. BEYZÂDE EFENDİ

Yatırı

Harput Meteris Mezarlığı’ndaki kabrinin üstüne, vasiyeti nedeniyle türbe inşa edilmemiştir.

Aile kabristanlığı şeklindeki kabir, mermer blok üstüne yerleştirilmiş ve mezar kitabeleri yeşile boyanmıştır. Beyzade Hazretleri’nin mezar taşının ön tarafında şu şiir yazılıdır:

Ey zâiri zül ihtirâm

İhlas ile oku müdâm

Üstad-ı kûl kutb-ı cihân

Oldu darûd-ı kûdisyân

²⁰² Bulut, a.g.t., s. 50.

Elhak velidir bîmenend

Ali Rıza-yı fazlmend

Beyzâde-i Şuhretşîâr

Yârâb bîcâh-ı çâr-ı yâr.

Adâb ile gel ver selâm

Veğfir lehu yevmel kıyam

Fahr-i sunuf-ı arifân

Veğfir lehu yevmel kıyam

Ser amedân-ı nakşibend

Veğfir lehu yevmel kıyam

Rûkn-i tarik-i yâr-ı gâr

Veğfir lehu yevmel kıyam

Ağlayarak yazdı kalem

Veğfir lehu yevmel kıyam

Mezar taşının arka yüzünde ise şu şiir yazılıdır:

Cenâb-ı Riyâz-ı Nakşibendi

Gürûh-ı hâcegânın serbülendi

Ol idi Mehbit-i Feyz-i Hüdâ'nın

Fuyûzâ-tı per attı şehri kendi

Edip irşâd erîştirdi Hûda'ya

Nice dermadegâ'nın derd-i mendi.

Zamanın evhadı ol pir-i âzâm
Cihânın kutb-u Beyzâde Efendi.

Teveccüh eyleyüp Hak'ka sivâdan
Hüviyet buldu o bambam-ı hindi

Koyup aher fenâyı Hak'ka gitti
Maarif Mısrı'nin aynıyla kendi.

Hesap et mahlisi-i mücamle Bedri
Olur tarih Riyâz-i Nakşibendi.

Kimliği ve Menkabeleri

“1810’da Harput’ta dünyaya gelen Beyzâde Hacı Ali Rıza Efendi’nin ailesinin kökü Türkistan’a dayanmaktadır. Napolyon Mısır’ı işgal edince, dedeleri göç etmiş. Beyzâde Efendi’nin babası da bu göçler esnasında Harput’a yerleşmiştir.

Beyzâde Efendi, küçük yaştan itibaren, Harputlu büyük âlimlerden dersler almıştır. Öncelikle Şeyhül Ulema Hacı Ali efendi’den, sonra Dağıstanlı Hoca’dan ilim öğrenmiştir. Dağıstanlı Hoca kendisinden sonra, Beyzâde Efendi’nin müderris olması için, hanımına vasiyette bulunmuştur. Ölürken, Beyzâde Efendi’ye icâzet vermediğinden, Beyzâde Efendi, icâzetnâmesini meşhur Küçük Ali Efendi’den almış, müderrisliğe başlamıştır.

Beyzâde Efendi, iki evlilik yapmıştır. İlk eşi vefat edince, ikinci hanımıyla evlenmiştir. Her iki hanımından birer erkek evlâdı olmuştur ve hanımlarından kendisine kalan geniş arazileri, hayır işlerinde kullanmıştır.

1877’de, Osmanlı- Rus Harbi’ne, Harputlular’la birlikte katılmış; Erzurum’u müdafaa etmişlerdir. 1883’te Mamûratü’l-Aziz Evkaf Komisyonu reisliğinde bulunmuştur. Ardından Mekke Mollası olarak Hicaz’a gitmiştir.

Ruhanîyetiyle Üryan Baba’nın mezarını bulup çıkaran, Fatih Ahmet Baba’nın da kimliği hakkında bilgi veren Beyzâde Efendi, yaşamının her döneminde halkına hizmet etmiş; pek çok âlime de icâzet vermiştir. Bunlar arasında; büyük

oğlu Hacı Mehmet Nuri, Köse Sefer Hacı Raşid, Müsevvid Ahmet, Kadızâde Sadık, Hekimhan Müftüsü Karagözzâde Mahmud, Gergerizâde Hacı Ali, Uzun Emirzâde Alay Müftüsü Said, Abdüsselâmzâde Hakkı yer almaktadır.

Büyük âlim ve evliyâ olarak görülen Beyzâde Efendi, 110 yaşında vefat etmiş; cenazesi çok büyük bir kalabalıkla kaldırılmıştır. Bu derece yüce bir zat sayılan Beyzâde Efendi'ye ait kerâmetleri anlatan pek çok menkabe vardır²⁰³ :

“Beyzade Efendi, hacca gidecekmış ve önceden yol için para biriktirmiş. Bu arada eşi hamileymiş; kızarmış et kokusu duyuş, aşermiş. “Efendi, şu et kimde pişiyorsa, git bana ondan getir.” demiş. Eşi “İsteddiğin et olsun, gider alırım.” deyince, “Yok illaki o etten isterim.” diye ısrar etmiş.

Çaresiz kalan Beyzâde Efendi, etin piştiği evi bulmuş. Evin hanımına pişirdiği etten vermesini rica etmiş. Kadın büyük hürmet gösterdiği Efendi'ye “Olmaz, o size lâıyk değil, veremem.” demiş. Beyzâde üsteleyince gerçeği anlatmış. “Efendim! Üç gündür açız, çocukların feryadına dayanamayınca yoldan geçen bir köpeği kesip, pişirdim. Kızaran et odur.” demiş. Beyzâde “Olsun, sen yine de biraz ver.” deyip eti almış; hanımına da olanları anlatmış. Hanımı eti yemiş.

Kadının anlattıklarından üzülen Beyzâde, hacca gitmekten vazgeçip, ayırdığı parayı bu kadınla birlikte fakire, fukaraya dağıtır. Hacca gitme günü gelince, arkadaşlarına gidemeyeceğini söyler. Arkadaşları onu bırakıp giderler; Kâbe'yi tavaf edecekleri sırada bir bakarlar ki Beyzâde Efendi, sıranın en önünde, Arafat'a çıkarken yine orada. Memlekete döndüklerinde işin esasını Beyzâde'ye sorarlar, o da arkadaşlarına olanları anlatır ve hayır-hasenatla bu makama eriştiğini söyler.”²⁰⁴

“Bir vakitten sonra, ilk defada planladığı gibi hacca gider ve yanında oğullarını ve Ahmet adındaki yardımcısını da götürür. Yola çıkınca fakirlere dağıtmak için, sadaka ayırırlar ve yolda Beyzâde'nin arzusuna göre kimine iki, kimine üç kuruş verirler. Gençten biri gelip sadaka isteyince, Beyzâde yirmi kuruş vermelerini söylemiştir. Oğlu duruma şaşırınca “Bu adam genç, yaşlılara daha az para verdik.” deyince, Beyzade: “Evlâdım, o kırklardandı; aldığı paraları fukaralara dağıtacak.” demiştir. Bu yolculuktan sonra nihayet Kâbe'ye varmışlardır. Kâbe'deki

²⁰³ Aydoğmuş, a.g.e., s. 179-181; Araz, a.g.t., s. 140-144.

²⁰⁴ Nevzat Gözaydın, “Harput'tan Bir Efsane”, Türk Folklor Araştırmaları, s. 354, Ankara Ocak 1979, s. 8558.

ziyaretlerini tamamladıktan sonra, Peygamber Efendimizin kabr-i şerifini ziyarete gitmişlerdir. Vakit geç olduğundan, askerler içeri girmelerine müsaade etmeyince Beyzâde “Ya Resulullah, geldik bizi kabul etmeyecek misin?” deyince kapı, kendiliğinden açılmıştır ve Beyzâde içeriye girmiştir. Durumu paşaya haber veren askerler çok şaşırılmışlar, zatın büyük biri olduğunu anlamışlardır. Paşa da Beyzâde Efendi’yle görüşmüş; onu konuk etmiştir.

Maneviyatıyla Üryan Baba’nın mezarını buluşu ve Fatih Ahmet Baba’nın hayatına dair bilgiler veriş; Palu’daki bir cami duvarını, sağ elini Palu’ya doğru kaldırarak yıkılmasını engellemesi; Kendine düzenlenen suikastta ruhanî muhafızlar tarafından korunması; öldükten sonra oğlunun “Ben babama lâıyk bir evlât mıydım?” düşüncesine, ayak parmaklarını hareket ettirerek “evet” işareti vermesi; mezarının başında uygunsuz davranışlar yapan bir adamı çarpıp, felç etmesi ve ceza olması amacıyla yeri sarsması; Elazığ depreminin sebebinin bu olaya bağlanması”²⁰⁵ Beyzâde Hacı Ali Efendi’nin diğer kerâmetleri olarak gösterilmektedir.

Yatır Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Beyzâde Efendi’nin kabrini ziyaret edenlerin sayısı oldukça fazladır. Her türlü sıkıntıdan, onun sayesinde kurtulacaklarına inananların çoğu kadınlardır.

Dilek ve şifa için gelenler, çocuk sahibi, mal-mülk, iş sahibi olmak, kısmeti bağı olanların kısmetlerinin açılması, hastalıkların iyileşmesi, karı-koca geçimsizliklerinin sona ermesi gibi taleplerde bulunmaktadır. Gelenler üç ya da yedi Cuma üst üste, selâ vakti, ellerine aldıkları bir çile yünü sökerler. Evlerine dönerken de bu yünü sararlar dualarını tamamlarlar. Kısmeti kapalı, nasipsiz kızlarsa bir makarayı açarlar ve “Beyzade Efendi, benim de kısmetimi böyle aç.” diye dua ederler. Hastalıkları bulunanlar, mezarın toprağından alır yutarlar, suya karıştırıp içerler ya da bu suyla yıkanır. Çocuk sahibi olmayı arzulayanlar dua ederken mezara buğday taneleri atarlar Buğday berekettir, bizim de evimizi bir çocukla bereketlendir” derler. Tüm bu işlemleri aynı sırayla, istenilen süreyle tekrar ederler. Muratları kabul olursa adaklarını yerine getirirler; kabri tekrar ziyaret ederler.(KK 24, KK 25, KK 26)

²⁰⁵ Araz, a.g.t., s. 132-139.

21. HACI HULÛSİ EFENDİ

Yatırı

Harput Meteris Mezarlığı'ndaki kabir, aile kabristanlığı içindedir. Etrafı parmaklıklarla çevrili kabir üstüne, mermer blok oturtulmuştur.

Kimliği

“1895'te Harput'ta doğan Hacı Hulûsi, subaydır. Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas ve Çanakkale Cepheleri'nde bulunmuştur.

Subaylığı sırasında Said-i Nursî ile tanışmış, onunla altı defa görüşmüştür. Onun ilk talebesidir. Askerlikten emekli olunca, kendini tasavvufa vermiş; dergâhında öğrenciler yetiştirmiş, şiirler yazmıştır. 1986'da vefat etmiştir.”

206

Yatır Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Yakınları ve talebeleri tarafından çok hürmet gösterilen bu zatın etrafında toplananların sayısı oldukça fazladır. Alim bir insan olduğuna inanıldığından, ölümünden sonra kabri ziyaret edilmeye başlanmıştır. Ziyarete gelenler “Allah'ım Hacı Hulûsi Efendi'nin yüzü suyu hürmetine muratlarımızı kabul eyle.” diye dua ederler ve mezarı başında Kur'an-ı Kerim okurlar. (KK 9)

22. HACI SAADETTİN EFENDİ

Yatırı

Kabri, Harput Meteris Mezarlığı'nda, İmam Efendi Türbesi'nin bitişiğindedir. Öldükten sonra şeyhinin yanına gömülmeyi vasiyet ettiğinden, buraya defin edilmiştir. Ayak ucundaki taşta “İrfan oğlu Hacı Saadettin” yazmaktadır.

Kimliği ve Menkabeti

“Hacı İrfan'ın oğlu Hacı saadettin efendi, Harput'ta doğmuştur. Harput medreselerinde eğitim aldıktan sonra İmam Efendi'ye intisap etmiş ve icâzet

²⁰⁶ Aydoğmuş, a.g.e., s. 237.

almıştır. Evlenmiş, Tilezit Köyü'nde 36 sene imamlık yapmıştır. Pek çok talebe yetiştirmiştir, 1968'de vefat etmiştir.

Talebelerinden Hacı Halit Çakmak, askerdeyken komutanı önemsiz bir mesele yüzünden onu azarlar. Buna çok üzülen Hacı Halit, yatakhaneye gider ve uyur. Rüyasında şeyhini görür. Şeyhi ona 70 günlük izin almıştır. Uyanınca arkadaşlarına izin alacağını söyler. Arkadaşları komutanın çok kızgın olduğunu, kendisine bir gün dahi izin vermeyeceğini söylerler. Sabah içtimasında Hacı Halit'in 70 gün izin aldığı öğrenilir ve Hacı Halit Elazığ'a gelir. Böylece Hoca Saadettin zor durumda kalan müridine yardım etmiştir.”²⁰⁷

Yatır etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

İmam efendi'yi ziyaret edenler, Hoca Saadettin'i, ardından Musa Kâzım'ı ziyaret ederler. Dilek tutup, dualarda bulunurlar. Dualarını tamamlayınca mezarın üstündeki kayısı ağacının yapraklarından bir tane kopararak, bunu gece yatarlarken yastıklarının altına koyarlar. Sıkıntı içindeki müridi gibi kendilerinin de Hacı Saadettin'i rüyalarında göreceklerine ve onun sıkıntıda olanlara yardım eli uzatacağına inanırlar.(KK 9)

23. MUSA KÂZİM EFENDİ

Yatırı

Harput Meteris Mezarlığı'ndaki yatır, altı ana sütun üzerine oturtulmuş bir kubbenin altındadır. Kubbemsi yeşil demir parmaklıklarla çevrilerek, kabir muhafaza altına alınmıştır.

Kabrin bulunduğu alan aile kabristanlığı şeklindedir. Etrafı duvarlarla çevrili, ağaçlık ve çiçekli alanda oğlunun ve torununun da mezarları bulunmaktadır.

Kimliği

“Kâzım Efendi, 1894'te Harput'ta doğmuştur. Tahsiline burada devam etmiş, Fransızca öğrenimi almıştır. Bir müddet sonra İmam Efendi'ye intisap etmiş, ondan icâzet almıştır. Ardından Şeyh Saminî Hazretleri'nin müridi olmuştur. İki

²⁰⁷ Aydoğmuş, a.g.e., s. 164-165.

büyük şeyh vefat edince, onların etrafındakiler Kâzım Efendi'nin çevresinde toplanmışlardır.

Yakınlarınca son derece hoşgörülü, yardımsever biri olarak tanınan Musa Kâzım Efendi, 1967' de vefat etmiştir.”²⁰⁸

Yatır Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Kadınlar tarafından Cuma günleri ziyaret edilen kabrin, kenarına oturanlar , dertlerinin sona ermesi, hastalıklarının şifa bulması, iş sahibi olma gibi dileklerle dua ederler, yatıra buğday serperler.(KK 14, KK 30)

24. ŞEYH ÇAPAKÇURİ

Yatırı

Şeyh Çapakçurî Hazretleri'nin kabri, Harput'ta Ulu Camii bahçesindedir. Zatin daha önce türbesi vardı. “Ulu Camiin medhalinde ve caminin büyük taş kemerli kapısının üst tarafındadır. Ölümünden sonra bu türbe yârânı tarafından yapılmıştır; ziyaretgâhtır.”²⁰⁹ Türbe yıkıldıktan sonra mezarı Ulu Camiin arka bahçesine nakl edilmiştir. Mezar kesme mermer taşlardan bir kaide üzerine oturtulmuş; etrafı demir parmaklıklarla çevrilmiştir.

Kimliği ve Menkabeleri

Bingöl'ün Kür ilçesinde 1827' de doğmuştur. Kür ilçesinde doğduğundan Seyyid Ahmet Kürî adıyla da anıldığı olmuştur.

Çocukluğunda çobanlık yapmıştır. Bir gün koyun otlatırken, Hızır aleyhisselâm yanına gelmiş, ona Şeyh Ali Sebdi Hazretleri'ne gitmesini söylemiştir. Çapakçurî, olayı babasına anlatınca, babası onu şeyhin yanına götürmüştür. Şeyhin hizmetinde uzun yıllar kalan Çapakçurî, ondan icâzet almıştır. Şeyhi öldükten sonra Palu'dan Harput'a gelmiş, geçimini Kur'an yazarak sağlamıştır. Evlenmiş, çocukları olmuştur. Bir ara Harput'tan, Urfa'nın Siverek ve Viranşehir ilçelerine gitmiş; sonra yine Harput'a dönmüştür. Yoksulluk içinde geçen hayatı mide ülserine yakalanınca son bulmuştur.(KK 17)

²⁰⁸ Aydoğmuş, a.g.e., s. 157-159.

²⁰⁹ Sunguroğlu, a.g.e., s. 323.

Hayatta iken “özellikle Bitlis, Bingöl, Diyarbakır, Kastamonu, Siirt, Elazığ, Ankara ve İstanbul vilayetlerinde kendisine intisap eden pek çok müridi vardır.”²¹⁰ Müritleriyle beraber şöhreti ve kerâmetlerini anlatan menkabeleri de yayılıyordu:

Şeyh Çapakçurî'nin Hastaları İyileştirmesi

“Hacı Muhammet Tevfik'in damadı, amansız bir hastalığa yakalanmıştır. Zamanın ünlü doktoru hastanın 24 saatlik ömrü kaldığını söyler. Hacı Muhammet, durumu öğrenince şeyhine koşmuştur. Şeyh hastanın yanına gelmiş, şifa bulması için dua etmiştir. Şimdi iyileşeceğini; ancak yine de az vakti kaldığını söylemiştir. Hasta birkaç gün içinde iyileşmiş, ardından birkaç sene de yaşamıştır.”²¹¹

Parmağında “kemik yaran” hastalığı olan bir kıza, iyileşsin diye dua okuyan Şeyh Çapakçurî'nin duası iyi gelmiş, kızın acısı dinmiş, hastalığı geçmiştir.(KK 17).

Şeyh Çapakçurî'nin Olup Bitenleri Önceden Bilmesi

“Şevki Efendi'nin kardeşi, Malatya'dan dönerken katırıyla birlikte Murat Suyu'na düşmüştür. Bu haberi alan, Çapakçurî'ye koşmuştur. Adamı gören Şeyh; “Gönlünü ferah tut, kardeşin sağ; evine dönecek.” demiştir. Ertesi gün adamın kardeşi gelmiştir.”²¹²

“Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Şeyh Çapakçurî Urfa'dayken, Ruslar yörenin civarındaki bazı yerleri işgal etmiştir. Hacı Muharrem Tevfik bu durumu ve halkın telaşını mektupla şeyhine bildirmiştir. Şey Çapakçurî, Hacı Tevfik'e cevabında Rusların yöreyi işgal etmeyeceğini ve halkın göç etmemesini yazmıştır. Mektup Hacı Tevfik'e ulaştınca, adam bir haber daha almış, Ruslar'ın Bolşevik İhtilali ile geri çekildiklerini öğrenmiştir.”²¹³

Bir gün, bir genç telaşla Çapakçurî'ye gelmiş; Amerika'daki amcalarından haber aldığını; ama babasından haber alamadığını söylemiştir.

²¹⁰ Araz, a.g.t., s. 70.

²¹¹ Araz, a.g.t., s. 77.

²¹² Araz, a.g.t., s. 74.

²¹³ Aydoğmuş, a.g.e., s. 169.

Çapakçurî'ye gence bir iki güne kadar babasından mektup alacağını söylemiştir ve dediği gerçekleşmiştir.(KK 4)

Şeyh Çapakçurî'nin öldükten sonra da kerâmetlerinin devam ettiğine inanılır. Hastalığında, öldükten sonra çevresindekilere yardım etmeye devam edeceğini, kendi beyan etmiştir. "Kerkerizâde Hasan'a ölüm döşeğindeyken "Hasan, hiçbir yere gitmek yoktur. İcabında bana müracaat edecek ve benden istimdad eyleyeceksiniz. Bizim ölümümüz de dirimiz de birbirine eşittir. Her nerede olursanız olun, imdadınıza yetişirim. Yalnız Allah'ın ipine sımsıkı sarılız." ²¹⁴

Ölümünden sonra türbesinin inşasına başlanmıştır. Türbesi bitince yakınlarınca mezarı buraya nakledilmiştir. Mezar açılınca cesedinin çürümediği görülmüştür. Bu, onun manevî gücünün ne kadar kuvvetli olduğunu bir kez daha göstermiştir. Türbesi yıkıldıktan sonra mezarının yeri değiştirilecek olmuştur. Yakınlarından birine, rüyasında; "Beni buradan kaldırmayın." demiştir. Yakını ötekilere rüyayı anlatsa da onu dinlememişler, mezarın yerini değiştirmişlerdir ve işlemden sonra eve dönerken büyük bir kaza geçirip, yaralanmışlardır.(KK 17)

Yatır Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Hayattayken ün ve pek çok mürit kazanan Şeyh Çapakçurî, vefat edince türbesi ona inananlar, yakınları ve ondan yardım görenlerce ziyaret edilmeye başlanmıştır.

Türbesi yıkılıp mezar haline getirilse de, ziyaretler devam etmiştir. Ulu Cami'ye gelip ibadette bulunanların dışında dertlerine çözüm olacağına, hastalıklarının iyileşeceğine, kayıp yakınlarının bulunacağına, sıkıntılarından kurtulacağına inananlar yatır ziyaret etmekte, dualar okumaktadırlar. Özellikle hastalığı olanlar mezar toprağından alıp, bunu suyla karıştırıp içmekte ya da toprağı karıştırdıkları suyla banyo yapmaktadırlar.(KK 17, KK 1, KK 18)

²¹⁴ Araz, a.g.t., s. 80.

Günümüzde Olmayan ancak Eskiden Gidilen Ziyaret Yerleri

1. SALI BABA

Yatırı

Elazığ Sanayi Mahallesi'nde bulunan yatırı, daha sonraları ortadan kaldırılmıştır. Mezarın belediye tarafından mı yoksa mülk sahiplerince mi kaldırıldığı bilinmemektedir.

Salı Baba'nın kabrinin olduğu alan, altında altın gömülü düşüncesiyle kazılmış ve açılan çukurlar öylece bırakılmıştır.

Kimliği ve Menkabeti

Salı Baba, Salı Baba ya da Altunlu Baba adı verilen zat hakkında yeterli bilgi yoktur. Çevresindekilerce sevilen, sayılan biri olduğu ve etrafındakilere maddî, manevî yardım ettiği söylenen Salı Baba'nın nerede doğduğu, nerede ikâmet ettiği, nasıl öldüğü hakkında elde mevcut bir bilgi yoktur.

Tek rivayet; öldüğü zaman sahibi olduğu altunlarla birlikte gömüldüğüdür. Altunlara sahip olmak isteyenler, mezarın olduğu yeri kazmışlar; altınları bulamadıkları gibi çarpılmışlar; yani ya hastalanmış ya da felç olmuşlardır.(KK 8)

Yatırı Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Mezar kaldırılmadan önce, özellikle kadınlarca Salı günleri ziyaret edilen yatırın etrafına iplik, çaput bağlanmaktaydı. Duasının kabul olmasını isteyenler "Salı Baba'nın yüzü suyu hürmetine" diyerek yüzük, kolye, küpe, bilezik vs. gibi bir eşyasını mezarın üstüne duaları bitinceye kadar bırakırlardı. Dilekleri oluncaya kadar da bu eşyayı takarlardı.(KK 8, KK 19)

Kısmeti bağlı olan kızlarsa kuyumcudan aldıkları, daha önce hiç kimse tarafından takılmamış bir çift alyansı, "Altunlu Baba kısmetimi aç." diyerek mezarın üstüne bırakırlardı. Muratları olur, evlenirlerse bu yüzükleri takarlardı.(KK 8, KK 19)

2. CELAL BABA VE ALTI NEFER ARKADAŞINA AİT TÜRBE

Celal Baba ve arkadaşlarına ait türbenin varlığından İshak Sunguroğlu bahsetmektedir.

“Harput’un çok eski büyüklerinden Celalı Şems, Esad, Adil, Tahir, Ömer ve Alâaddin nam yedi nefer zevatin türbeleri, şehrin kuzeyinde ve Meteris Mezarlığı’nda yolun sağ tarafındaki Kurra Hocalar’ın mezarlarının biraz aşağısındaydı. Bunların yedisi de dört ince ve zarif sütun üzerine yapılmış bir kubbe altında yatıyorlardı ve ziyaretgâhtı”²¹⁵

Eskiden ziyaretgâh olduğu anlaşılan bu türbe günümüze ulaşmadığından hakkında bilgi olmadığı gibi etrafında bir inanç yumağı da oluşmamıştır.

3. İĞNELİ BABA

Türbesi

Türbe Harput Caddesi’nin sağ tarafındaki mezarlığın yol kenarında ve dut ağaçları içinde yer almaktaydı. Günümüzde bu türbe olmamasına rağmen yakın zamandaki bir eren, ermiş inancını teşkil etmesi bakımından üzerinde duruyoruz.

Kimliği ve Menkabeti

“Asıl adı Hacı Ahmed olan İğneli Baba’nın annesi Hintli, babası Buharalı olup, annesinin ölümünden duyduğu acı ile Suriye, Bağdat, Mısır, Hicaz’ı dolaşmış ve Bağdat’ta iken Abdülkadir Geylanî’nin zaviyesinde, mücavir olarak yıllarca kalmış ve bu tarikatı kabullenmiştir. Bu çalışmalarını neticesinde bazı manevî mükâfata ulaştıktan sonra Diyarbakır’a, bir müddet sonra da Elazığ’a gelerek Nail Bey Mahallesi’ne yerleşmiş ve evlenmiştir.

Riyazet çeken, hiç et yemeyen, yalnız yoğurt ve ayranla beslenen bu zatın, ağzına aldığı bir kâğıdı, bir çöp parçasını iğne haline getirdiği rivayet edilir. Nitekim Sunguroğlu da bu olaya şahit olmuş; İğneli Baba ağzına aldığı iki ufak kâğıt parçasını ağzına atıp, birkaç dakika sonra iki adet madenî hilal şekline sokmuştur.

²¹⁵ Sunguroğlu, a.g.e., s. 324.

İğneli Baba 1914 tarihinde, 110 yaşında Elazığ'da vefat etmiş, Harput Mezarlığı'na defin edilmiştir. Kabri kerâmetinden ötürü ziyaret edilirdi.”²¹⁶

Türbe Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar

Hikmet Tanyu, İğneli Baba için; “İğneli Baba'ya bu kadar yer verişimizin sebebi, bir kerâmet halinin tasvirinden ziyade, XX. yüzyılda nadir görülen bir erenliği ifade etmektedir. Ankara ve çevresinde, hatta Anadolu'nun birçok yerlerinde yakın yıllarda evliyâ olmuş, hayatı apaçık belli bir kimseye rastlamak pek mümkün olmamaktadır.”²¹⁷ demektedir.

Harput'un yaşlıları İğneli Baba'yı hatırlamaktadırlar. Öldükten sonra mezarının ziyaret edildiğini, yaşadığı vakit kerâmetine tanık olanların ya da duyanların dertlerinden kurtulmak için ona gittiklerini anlatırlar. Türbeyi ziyarete giderken zatın adından olsa gerek iğne götürüp, mezarın çevresine serpiştirirlermiş.(KK 27, KK 15)

4. NAZIR BABA

“Sara Hatun Mahallesi'nde Kayabaşı'na giden yolun üzerinde bulunan türbenin yanında bir Kadirî Tekkesi vardı.

İshak Sunguroğlu da bu tekkeyi ziyaret edip, Cuma geceleri oradaki zikri izleyenlerdendir. Bu zikirlere Derviş Hafız ile Hafız Osman'ın da geldiğini belirtmektedir.

Türbe o günün şartları içinde ziyaretgâh olarak kabul görmekte ve ziyaret edilmekteydi.

5. ŞEYH ŞERAFEDDİN

Türbesi

“Taştan yapılmış, tavanı kubbeli, üstü toprak olan türbe Ahmet Bey Mahallesi'ndeydi. Yıllar sonra türbe ile cadde arasındaki sahaya bir ev yapıldı ve evin içinde türbeye bir kapı açıldı. Ziyaretçiler içeri buradan alındı. Ev sahibi ölünce türbe bakımsız kaldı. Ardından türbenin civarındaki konaklar satıldı ve yıkıldı.

²¹⁶ Sunguroğlu, a.g.e., s. 343.

²¹⁷ Tanyu, a.g.e., s. 201.

Türbe ortaya çıktı. Hacı Kerim Efendi adında bir zat türbeyi onardı; temizledi, evin içinden açılan kapıyı kapattırıp, yeni bir kapı açtırdı ve türbeye ziyaret başladı.

Kimliği

“Aslen Belhli olan Şeyh Şerafettin, Fatih Ahmet Baba'nın yakın akrabalarındandır. Harput Ermenilerin elindeyken, Fatih Ahmet emrindeki İslâm mücahitleri arasında yer almaktaydı. Fatih Ahmet, türbesinin olduğu yerde şehit düştüğünde, Şeyh Şerafettin de kalenin önünde şehit düşmüş; sonra cesedi Müslümanlarca Ahmet Bey Mahallesi'ndeki mezarlığa defin edilmiştir. Mezarın üzerine türbenin ne zaman, kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir.”²¹⁸

Kanaatimizce Şeyh Şerafettin Türbesi'nin ziyaret edilmesinin sebeplerinden biri; Fatih Ahmet Baba'nın akrabası olması ayrıca Harput'taki pek çok ulu zat gibi İslâm uğruna şehit düşmesidir.

²¹⁸ Sunguroğlu, a.g.e., 334- 336.

SONUÇ

Türbe ve yatırları kültür düzeyleri her dereceden insanlar ziyaret etmekte, bunlar içinde özellikle bayanlar önemli yer tutmaktadır. Mübarek diye nitelendirilen Cuma günleri, Arife günleri, kandiller ve dinî bayramlarda ziyaretçi sayısı artan bu ulu mekânları halkın ziyaret sebepleri şöyle sıralanabilir:

1. Hastalıkların şifa bulması. Özellikle günü geçtiği halde çocuk sahibi olmayanların çocuk talebinde bulunması ya da yaşamayan çocukların yaşamasını sağlama, veyahut doğumdan sonra geç konuşan, geç yürüyen, çok ağlayan çocukların iyileşmesini temenni etme. Bunların yanında felçlilerin, sakatların dermana kavuşmasını dileme.
2. Her türlü sıkıntı, kaza ve belâdan uzak olmayı isteme. Aile içi sıkıntıların sona ermesini dileme, karı-koca, kayınvalide-gelin/damat kavgalarının giderilmesini isteme. Alkolik, kumarbaz, eşini döven veya aldatan eşlerin; hayırsız evlâtların doğru yolu bulmaları için dualarda bulunma.
3. Mal-mülk sahibi olma, maddî sıkıntı içindekilerin para, evi olmayanların ev, araba isteyenlerin araba dilemeleri, işsiz olanların iş sahibi olmak için dua etmeleri.
4. Kısmeti bağlı olanların kismetlerinin açılması, hayırlı eşlerle evlenmeleri için dilekte bulunma.

Dinî turizm ögesi olarak da dikkat çeken, yöre içinden ve dışından pek çok ziyaretçinin geldiği türbe ve yatırlar, bu dileklerle ziyaret edilmektedirler.

Ziyaret ettikleri velîlerin hastalıkları iyileştirme, olup bitenleri önceden bilme, aynı anda farklı yerlerde bulunma, uzun mesafeleri kısa zamanda kat etme, gibi kerâmetlerinin olduğuna inanan ziyaretçiler bu velîlere dair menkabelere de inanmaktadırlar. Türbeler ve yatırlar ile ilgili menkabelerin dikkat çekici yönü, evliyâların mezarları açıldığı zaman cesetlerinin çürümemiş olduğunun rivâyet edilmesidir. (Arap Baba, Ankuzu Baba, Fatih Ahmet Baba, Haydar Baba, Mansur Baba, Murat Baba, Üryan Baba, Şeyh Çapakçurî, Zahiri Baba) Menkabelerdeki çürümeyen ceset motifinde Arap Baba'nın cam sanduka içindeki kesik başlı cesedinin etkisi olduğu kanaatindeyiz. Arap Baba'nın şahsiyeti etrafında teşekkül eden çürümemiş cesetle ilgili rivâyetler, yöredeki velîlerin vasıflarının ne kadar

güçlü olduğunu göstermek için, bahsi geçen diğer evliyâ menkabelerine de yansımıştır.

Kerâmetlerine ve menkabelerine gönülden inandıkları bu velîleri ziyaret edenler, duaların yanı sıra çeşitli uygulamalarda da bulunmaktadır; bunlar içinde şu uygulamalar çoğunluktadır:

1. Kur'an-ı Kerim okuma.
2. Türbenin etrafındaki ağaca veya yatrın çevresindeki parmaklıklara bez, çaput bağlama.
3. Mum yakma.
4. Belirli sayılarda tespih çekme.
5. Sandukaya el, yüz sürme, sandukayı öpme.
6. Türbe içinde kalma, uyuma.
7. Yatıra dileğin kabul olup olmayacağını anlamak için taş, para yapıştırma.
8. Yatır toprağını suya karıştırıp içme, bu suyla banyo yapma vs.

Uygulamalarla birlikte duaların kabulü için adaklar adanmakta ve dilek kabul olursa, bu adak yerine getirilmektedir. Bu adaklardan bazıları şunlardır:

1. Türbeyi, yatırı tekrar ziyarette bulunup, dua edip, namaz kılma.
2. Kurban adağında bulunulduysa, kurbanı türbe, yatır civarında kesip, fakire fukaraya dağıtma.
3. Yoksullara sadaka vermeyi adama.
4. Türbeye, seccade, tespih, veya Kur'an-ı Kerim getirmeyi adadılarsa bunları getirip oraya bırakma.
5. Evlât sahibi olmak için türbeye, yatıra gittilerse ve doğacak çocuklarına orada yatan velînin adını vermeyi adadılarsa, çocuk doğunca bu adaklarını yerine getirme vb.

Son yıllarda türbe ve yatırları ziyaret edenlerin sayılarının azaldığı görülmüştür. Bu azalmanın sebepleri şöyle sıralanabilir:

1. Sağlık kurumlarının yaygınlaşması ve pek çok hastalığın tedavisinin bulunması. Örneğin; çocuk sahibi olmak için "Tüp Bebek" gibi yöntemlerin mevcut olması ve insanların bu yeni tedavi usullerine yönelmeleri; ancak

unutmamak gerekir ki bu tedavi şekillerini uygulayanlar arasında, bunların sağlıklı sonuç vermeleri için yine türbe ziyaretlerinde bulunanlar vardır.

Eskiden tedavisi çok güç olan sarılık, verem, kanser gibi hastalıklara tutulanların, artık gelişmiş tıbbî tedaviler sayesinde sağlıklarına kavuşabilmeleri, alkol ve madde bağımlıları için kliniklerin bulunması, psikolojik rahatsızlıkları olanlara uygun servislerin, merkezlerin olması.

2. Toplumun eğitim düzeyinin eskiye göre çok çok yüksek olması. Günümüzde Elazığ'da, büyük bir üniversite bulunmakta, bununla birlikte Elazığlı gençler de yurdun dört köşesindeki eğitim kurumlarına gitmektedirler. Köylerdeki, kasabalardaki okul ve öğretmen sayıları da artmıştır. Bu eğitilmiş gençler sayesinde toplumdaki değer yargıları da zamanla değişmeye başlamıştır.

3. İş olanaklarının artması.

4. Ulaşım ve iletişim imkânlarının gelişmesi neticesinde her yere ulaşılabilmesi, dünyadaki her olaydan anında haberdar olunabilmesi. Artan kitap, gazete sayısı, televizyon, radyo ve son yıllarda internetin insan hayatını yoğun şekilde etkilemesi.

Sayıdığımız bu etkenlere karşın türbe, yadır ziyaretleri tamamen son bulmamış; sadece ziyaretçilerin sayısı azalmıştır. Yine de insanlar manevî huzura kavuşmak için bu mekânlara gelip, dua edip, dileklerde bulunmaktadırlar.

EKLER

1. KAYNAK KİŞİ DİZİNİ

1. Abdülkerim Sarıpolat, Elazığ doğumlu, 83 yaşında, okuma-yazma bilmiyor, TayyarBaba Türbesi'nin türbedarı, evli, Elazığ'da oturuyor.
2. Besime Yılmaz, Tunceli doğumlu, 64 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, evli, Harput'ta oturuyor.
3. Duriye Altındal, Elazığ doğumlu, 63 yaşında, lise mezunu, ev hanımı, evli, İstanbul'da oturuyor.
4. Erkan Sarmış, Elazığ doğumlu, 29 yaşında, lise mezunu, işsiz, bekâr, Elazığ'da oturuyor.
5. Fatma Yüksel, Elazığ doğumlu, 60 yaşında, okuma-yazma bilmiyor, Çarşamba Baba Türbesi'nin türbedarı, evli, Elazığ'da oturuyor.
6. Fethiye Önder, Elazığ doğumlu, 31 yaşında, yüksekokul mezunu, hemşire, evli, Tunceli'de oturuyor.
7. Gülizar Turan, Elazığ doğumlu, 54 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, evli, Harput'ta oturuyor.
8. Hakkı Sönmez, Elazığ doğumlu, 78 yaşında, okuma-yazma bilmiyor, nalbant, evli, Elazığ'da oturuyor.
9. Hıdır Çop, Elazığ doğumlu, 65 yaşında, ilkokul mezunu, Meteris Mezarlığı bekçisi, evli, Elazığ'da oturuyor.
10. Hilmi Efe, Elazığ doğumlu, 42 yaşında, ortaokul mezunu, şoför, evli, Elazığ'da oturuyor.
11. Hüsnü Esen, Elazığ doğumlu, 55 yaşında, lise mezunu, emekli, evli, Elazığ'da oturuyor.
12. Kadir Kılıçerkan, Elazığ doğumlu, 43 yaşında, ortaokul mezunu, Arap Baba Türbesi'nin türbedarı, evli, Elazığ'da oturuyor.
13. Kemal Bayar, Elazığ doğumlu, 41 yaşında, ilkokul mezunu, seyyar satıcı, Elazığ'da oturuyor.
14. Mehmet Aldemir, Malatya doğumlu, 50 yaşında, lise mezunu, emekli, evli, Malatya'da oturuyor.

15. Mustafa Kunter, Elazığ doğumlu, 75 yaşında, okuma-yazma bilmiyor, Murat Baba Türbesi'nin türbedarı, evli, Elazığ'da oturuyor.
16. Mustafa Yeşilay, Elazığ doğumlu, 75 yaşında, okuma-yazma bilmiyor, Nadir Baba Türbesi'nin türbedarı, bekâr, Elazığ'da oturuyor.
17. Muzaffer Yıldırım, Elazığ doğumlu, 58 yaşında, lise mezunu, Asrî Mezarlık bekçisi, evli, Elazığ'da oturuyor.
18. Mülayim Boztekme, Elazığ doğumlu, 70 yaşında, okuma-yazma bilmiyor, Beşikli Baba Türbesi'nin türbedarı, evli, Elazığ'da oturuyor.
19. Nurettin Kutlutemur, Bingöl doğumlu, 70 yaşında, okuma-yazma bilmiyor, emekli, evli, Elazığ'da oturuyor.
20. Nursel Karataş, Elazığ doğumlu, 45 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, evli, Elazığ'da oturuyor.
21. Sabiha Şener, Elazığ doğumlu, 51 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, evli, Elazığ'da oturuyor.
22. Saime Yetkin, Elazığ doğumlu, 62 yaşında, ilkokul mezunu, Abdalcabbar Türbesi'nin türbedarı, evli, Elazığ'da oturuyor.
23. Sultan, Tunceli doğumlu, 55 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, evli, Elazığ'da oturuyor.
24. Ümran Karaman, Elazığ doğumlu, 29 yaşında, yüksek okul mezunu, hemşire, evli, İstanbul'da oturuyor.
25. Vural Önder, Tunceli doğumlu, 33 yaşında, üniversite mezunu, çevre sağlık teknisyeni, evli, Tunceli'de oturuyor.
26. Yeter Yağlın, Elazığ doğumlu, 54 yaşında, okuma-yazma bilmiyor, ev hanımı, evli, Elazığ'da oturuyor.
27. Yusuf Bahadıroğlu, Elazığ doğumlu, 87 yaşında, okuma-yazma bilmiyor, çiftçi, bekâr, Elazığ'da oturuyor.
28., Elazığ doğumlu, 53 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, evli, Elazığ'da oturuyor.
29., Elazığ doğumlu, 41 yaşında, ortaokul mezunu, ev hanımı, evli, Elazığ'da oturuyor.
30., Elazığ doğumlu, 48 yaşında, okuma-yazma bilmiyor, ev hanımı, evli, Elazığ'da oturuyor.

31., Malatya doğumlu, 46 yaşında, ilkokul mezunu, ev hanımı, bekâr, Elazığ'da oturuyor.
32., Elazığ doğumlu, 38 yaşında, ortaokul mezunu, ev hanımı, evli, Elazığ'da oturuyor.
33., Elazığ doğumlu, 57 yaşında, ilkokul mezunu, emekli, evli, Elazığ'da oturuyor.

2. BİBLİYOGRAFYA

1. AKSİN, Ahmet, 19. Yüzyılda Harput, Ceren Ofset, Elazığ 1999.
2. ALPTEKİN, Ali Berat, Fırat Havzası Efsaneleri, Kültür Ofset, Antakya 1993.
3. "Ankuzu Baba", Evliyalardan Ansiklopedisi, c.3, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul 1992.
4. "Arap Baba", Evliyalardan Ansiklopedisi, c.3, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul 1992.
5. ARAZ, Nezihe, Anadolu Evliyâları, Atlas Kitapevi, İstanbul 1968.
6. ARAZ, Rıfat, Harput Evliyalardan (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara 1986.
7. ARAZ, Rıfat, Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992.
8. ARAZ, Rıfat "Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sûfliği ile Yatır ve Türbelerin Çevresinde Yaşayan Eski Türk İnançları", Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı 1, c.8, s.22, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
9. -----, "Harput'ta Kişioğlu İle İlgili Eski Türk İnanışlarının İzleri", Dünü ve Bugünüyle Harput II, Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ 1999.
10. ARDIÇOĞLU, Nureddin, Harput Hükümdarı Balak Gazi, Günışığı Yayınları, Elazığ 2003.
11. -----, Harput Tarihi, Eleskav Yayınları, Ankara 1997.
12. ARDIÇOĞLU, Nurettin, "Harput Kelimesinin Menşe'i Üzerinde", Altan Dergisi, s.6, Elazığ 1935.
13. AŞAN, M.Beşir, "Osmanlı Öncesi Harput ve Yöresinde Türk İskânının Tarihi Gelişimi", Dünü ve Bugünüyle Harput I, Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ 1999.
14. -----, "Tarihçe", Elazığ İl Yıllığı, Elazığ Valiliği Yayınları, Elazığ 1992.

15. AŞKAR, Mustafa, Tasavvuf Tarihi Literatürü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
16. AYDOĞMUŞ, Günerkan, Harput Kültüründe Din Alimleri, Eleskav Yayınları, Elazığ 1998.
17. BALCI, Gülistan, Harput'ta Ziyaret Yerleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Basılmamış Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Bölümü ve Din Bilimleri Sosyoloji Bilim Dalı, Elazığ 2002.
18. BALİ, Muhan, "Atatürk Üniversitesinde Fırat Havzası Folkloru İle İlgili Derleme ve Çalışmalar", Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu 24-27 Ekim 1985, Fırat Havzası Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ 1992.
19. BARLOK, İsmet, "Elazığ ve Folkloruna Kısa Bir Bakış", Türk Folklor Araştırmaları, c.12, s.249, Ankara 1970.
20. BAŞ, Seyhan, Elazığ Folkloru (Basılmamış Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum 1974.
21. BAŞAR, Zeki, İçtimai Adetlerimiz - İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1972.
22. BAŞAR, Zeki, "İnançla Gidilen Ziyaret Yerlerimiz", V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Gelenek, Görenek, İnançlar Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.
23. "Beşik Baba", Evliyalar Ansiklopedisi, c.4, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul 1992.
24. BORATAV, Pertev Naili, 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1999.
25. BULUT, Suna, Harput ve Çevresinde Bulunan Adak Yerleri (Basılmamış Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Elazığ 1999.
26. BURCHAROT, Titus, İslâm Tasavvuf Doktrinine Giriş, (Çev.) Fahreddin Aslan, Ribat Yayınları, İstanbul 1982.
27. BURHAN, Ahmet, "Fırat Havzasındaki Eski Türk Gelenek ve Görenekleri", Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu 24-27 Ekim 1985, Fırat Havzası Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ 1992.

28. CUMBUR, Müjgân, “Fırat Havzası Etnografyasında Anadolu Gazilerinin Yeri”, Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu 5-7 Kasım 1987, Fırat Havzası Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ 1989.
29. ÇAKAR, İsmail Lütfi, Hurafeler ve Batıl İnançlar, Marifet Yayınları, İstanbul 1981.
30. ÇAKMAK, Nusret, “Harput’un Bağrından”, Nurhak Gazetesi, y.13, s.3505, Elazığ 23 Haziran 1984.
31. DANIK, Ertuğrul, Ortaçağ’da Harput, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
32. DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitapevi, Ankara 1998.
33. DOĞAN, Erhan, “Anadolu’nun Umut Kapıları”, Sabah Gazetesi Günaydın Eki, İstanbul 6 Şubat 2004.
34. Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu 1-2, (Haz.) Fikret Karaman, Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ 1999.
35. EFLÂKÎ, Ahmet, Âriflerin Menkıbeleri, (Çev.) Tahsin Yazıcı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1964.
36. EMİROĞLU, Cemalettin, İmam Efendi Sohbetnâme, c.2, Elif Matbaası, Ankara 1984.
37. Elazığ Bibliyografyası, (Haz.) Orhan Kılıç, Eleskav Yayınları, Elazığ 2003.
38. Elazığ İl Yıllığı, Elazığ Valiliği Yayınları, Elazığ 1992.
39. EROL, Ahmet, “Turne Mektupları”, Kitaplık Dergisi, y.10, nr.60, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.
40. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, c.5, (Çev.) Zuhuri Danışman, Kardeş Matbaası, İstanbul 1970.
41. “Fatih Ahmet Baba”, Evliyalar Ansiklopedisi, c.6, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul 1992.
42. Fırat Havzası Folklor Ve Etnografya Sempozyumu 24-27 Ekim 1985, Fırat Havzası Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ 1992.
43. Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu 5-7 Kasım 1987, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ 1989.

44. GÖKÇE, Orhan, Şiirlerle Harput'ta Tasavvuf Dünyası, Örnek Ofset, Elazığ 2000.
45. GÖZAYDIN, Nevzat, "Harput'tan Bir Efsane", Türk Folklor Araştırmaları, nr.354, Ankara Ocak 1979.
46. GÜLENSOY, Tuncer; BURAN, Ahmet, Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
47. GÜLER, Meftune, Harput Efsaneleri, Eleskav Yayınları, Elazığ 2000.
48. GÜNAY, Ünver ve diğerleri, Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması-Kayseri Örneği-, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2001.
49. Hacı Muharrem Hilmi, Divân-ı Sırrı, Notlarla Neşreden Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1999.
50. HALAÇOĞLU, Ahmet, "Elazığ", İslâm Ansiklopedisi, c.10, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
51. HİNÇER, İhsan, "İnançlarımız Açısından Yatırlar ve Ziyaretlerin Müspet Yönleri", I. Uluslararası Folklor Kongresi Bildirileri, c.4, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1976.
52. Hucviri, Hakikat Bilgisi, (Haz.) Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982.
53. İz, Mahir, Tasavvuf Mahiyeti, Büyükleri ve Tarikatlar, (Haz.) Ertuğrul Düzdağ, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1990.
54. KALAFAT, Yaşar, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1990.
55. -----; MAKAS, Zeynelabidin, Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları, Azerbaycan- Doğu Anadolu, Eser Ofset, Samsun 1997.
56. KARA, Mustafa, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul 1999.
57. KAYA, Azat, "Balıkesir'de Yatırlar ve Çevresinde Oluşan İnanç ve Gelenekler", V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Gelenek, Görenek, İnançlar Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.
58. "Kerâmet", Türkiye Gazetesi Rehber Ansiklopedisi, c.10, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul 1984.

59. KÖKSAL, Hasan, "İzmir ve Çevresindeki Yatırlar", III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, c.4, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
60. -----, "Yatır İnanıcı ve Ödemiş-Tire Yöresindeki Yatırlar", Türk Kültüründe Tire, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1994.
61. KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
62. KROHN, Julius; KROHN, Kaarle, Halk Bilimi Yöntemi, (Çev.) Günsel İçöz, (Haz.) Fikret Türkmen, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
63. KUŞEYRÎ, Abdulkerim, Kuşeyrî Risalesi, (Haz.) Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1981.
64. KÜBRA, Necmüddin, Tasavvufî Hayat, (Haz.) Mustafa Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980.
65. OCAK, Ahmet Yaşar, Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.
66. -----, Türk Halk İnançlarında ve edebiyatında Evliyâ Menkabeleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.
67. ÖNDER, Mehmet, Efsane ve Hikâyeleriyle Anadolu Şehir Adları, Defne Yayınları, İstanbul 1967.
68. ÖNKAL, Hakkı, "Arap Baba Türbesi ve Türklerde Mumyalama Geleneği", Dünü ve Bugünüyle Harput II, Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ 1999.
69. ÖRNEK, Sedat Veyis, Geleneksel Kültürümüzde Çocuk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1979.
70. -----, Türk Halkbilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
71. ÖZTÜRK, Ali, "Fırat Havzası Anonim Edebiyatında Kudsiyet Kavramı ve Kutsal Tıp", Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu 24-27 Ekim 1985, Fırat Havzası Araştırma Merkezi, Elazığ 1992.
72. ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, "Ankuzu Baba", Yeni Fırat Dergisi, nr.25, Elazığ Haziran 1965.
73. RAYMAN, Hayrettin, "Bayburt Yöresi Ziyaret Yerleri", V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.

74. SAKAOĞLU, Saim, 101 Anadolu Efsanesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
75. SAKAOĞLU, Saim, "Derleme İle İlgili İlk Anketler, İlk Geziler ve Derleme Bibliyografyası", Türk Folklor Araştırmaları, 1985/1, Ankara 1985.
76. -----, "Şahsa Bağlı Menkıbenin Anonimleşmesi ve Bir Elazığ Menkıbesi", Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu 24-27 Ekim 1985, Fırat Havzası Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ 1996.
77. SCHIMMEL, Annemaire, Tasavvufun Boyutları, Adam Yayıncılık, İstanbul 1982.
78. SOYALDI, H. MEHMET, "Hurafeler ve İslâm'ın Hurafelere Bakışı", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c.8, nr.2, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ 1996
79. SUNGUROĞLU, İshak, Harput Yollarında, c.1, Eleskav Yayınları, İstanbul 1958.
80. SUNGUROĞLU, İshak, "Tarihi Harput Şehri", Elazığ Kültür Dergisi, nr.1, Elazığ Şubat 1960.
81. Sülemini ve Tasavvufî Tefsiri, (Yaz.) Süleyman Ateş, Sönmez Yayınları, İstanbul 1969.
82. ŞENER, Mehmet, "Harput Yöresindeki Eski Türk İnançlarından Bazılarının Dinî Yönden Değerlendirilmesi", Dünü ve Bugünüyle Harput II, Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ 1999.
83. ŞİMŞEK, Esmâ, "Türk Folklor ve Halk Edebiyatında Elma", Türk Dünyası Araştırmaları, nr. 105, Ankara 1996.
84. TAHIROĞLU, A. Tarık, "Adı Elazığ'a Dönüşmeden Önceki Son On Yılın Bütün Yönleri İle Elazığ Hatıraları (1929-1938)", Türk Kültüründen Derlemeler 1999, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
85. TANYU, Hikmet, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1967.
86. -----, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
87. TARAN, Ersen, Atlaslı İlimiz ve Bölgemiz Elazığ ve Doğu Anadolu Bölgesi 2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

88. TELLIOĞLU, İbrahim, “Harput’un Türkleşmesinde Artukoğulları’nın Rolü”, Dünü ve Bugünüyle Harput I, Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları, Elazığ 1999.
89. TUNCEL, Metin, “Bugünkü Elazığ”, İslâm Ansiklopedisi, c.2, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
90. “Türbe”, Türkiye Gazetesi Rehber Ansiklopedisi, c.17, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul 1984.
91. Türk Folklor Etnografya ve Bibliyografyası II, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1973.
92. Türk Halkbilgisi ve Halk Edebiyatı Üzerine Seçme Yayınlar Kaynakçası, (Haz.) Türker Açaroğlu; Fırat Ozan, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1972.
93. Türkçe Sözlük 1-2, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
94. YİNANÇ, Mükrimin Halil, “Belek”, İslâm Ansiklopedisi, c.2, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1961.
95. YÜCEL, Erdem, “Harput’ta Arap Baba Mescidi ve Efsanesi”, Türk Folklor Araştırmaları, c.11, nr.230, Ankara 1968.

3. SORU KÂĞIDI ÖRNEĞİ

Ziyaretçilere Yöneltilen Sorular

a. Kimlik Bilgileri

1. Adınız, soyadınız nedir?
2. Doğum yeriniz neresidir?
3. Kaç yaşındasınız?
4. Eğitim durumunuz nedir?
5. Mesleğiniz nedir?
6. Medeni haliniz nedir?
7. Nerede ikâmet ediyorsunuz?

b. Türbeyle ve Türbede Yatan Zatla İlgili Sorular

1. Türbe kime aittir?
2. Türbe kim tarafından, ne zaman yaptırılmıştır?
3. Türbede yatan zatın hayatına dair bildikleriniz nelerdir?
4. Türbede yatan zatın kerâmetlerine inanıyor musunuz, bunlar nelerdir, bunlarla ilgili neler anlatılmaktadır?

c. İnançlar ve Uygulamalarla İlgili Sorular

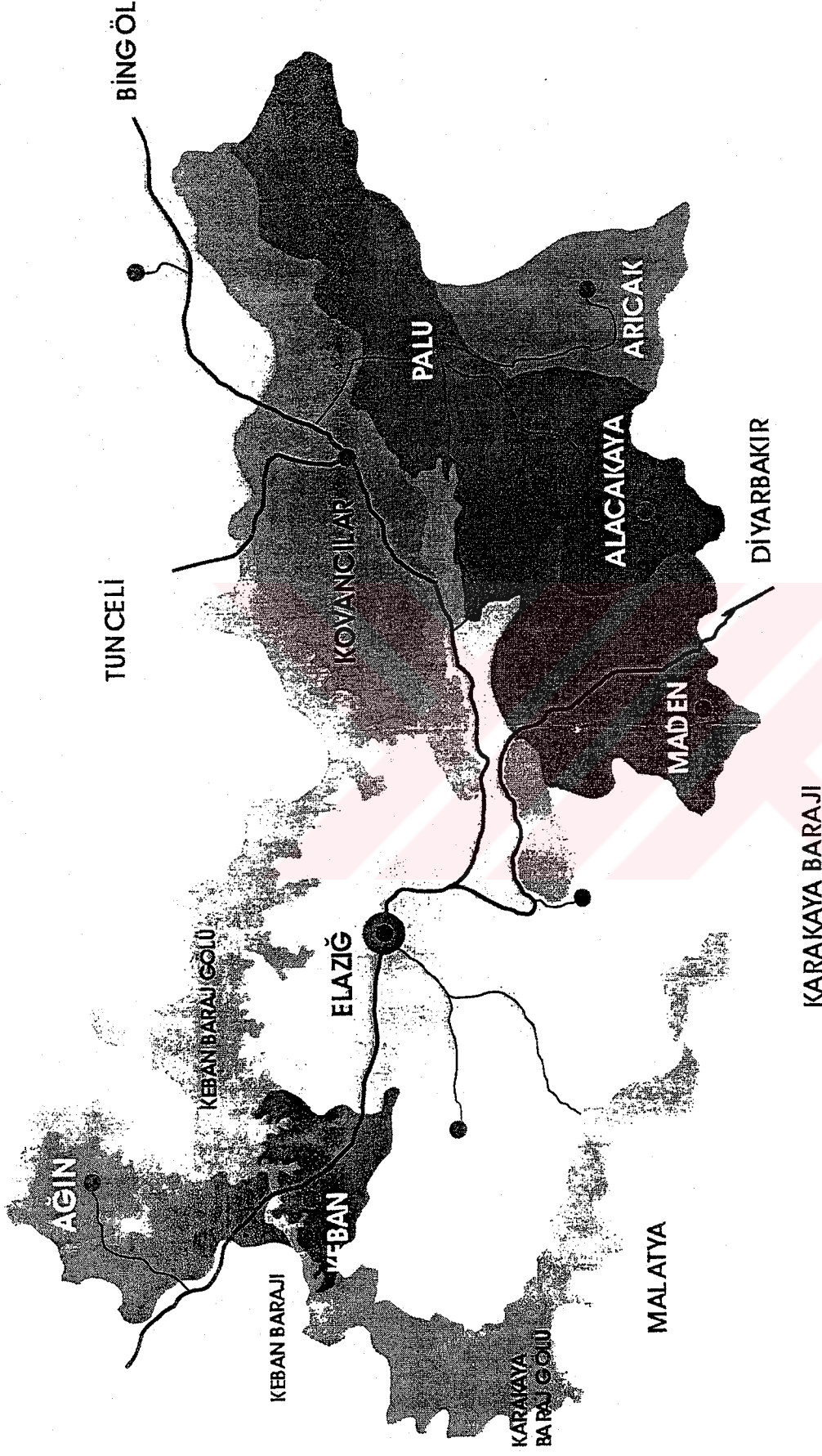
1. Ziyaret ederken neler yaptınız?(Kur'an mı okudunuz? Tesbih mi çektiniz? Türbe Etrafında mı döndünüz? Mum mu yaktınız? vs.)
2. Bu uygulamalar için özel bir zaman var mı?(Cuma günü salâ vakti gibi) Ve dileğin gerçekleşmesi için bu uygulamaları kaç defa yapmak yeterli?(Üst üste üç Cuma gelmek, türbe etrafında yedi defa dönmek gibi)
3. Dileğinizin gerçekleşeceğine inanıyor musunuz?
4. Bir adakta bulundunuz mu? Bu adağınız nedir?(Kurban kesmek, türbeye seccade, halı getirmek, fakirleri giydirmek gibi)
5. Dileğiniz gerçekleşirse adağınızı nasıl yerine getireceksiniz, türbeyi tekrar ziyaret edecek misiniz?
6. Bu türbe dışında başka türbelere gittiniz mi? Onlar hakkında neler biliyorsunuz? Gittiyseniz dileğinizin gerçekleşmesi için o türbelerde neler yaptınız?

d. Trbedarlara ve Mezarlık Görevlilerine Yöneltilen Sorular

ahısların kimlik bilgileri, türbe ve türbede yatan zatlar ile ilgili sorulara yanıt alındıktan sonra;

1. Ziyaretçiler türbeye hangi amaçla, dileklerle geliyorlar?
2. Türbenin ziyaretçi sayısı az mı, çok mu?
3. Hangi günlerde ziyaretçi sayısı artmakta? Daha çok kadınlar mı erkekler mi ziyaret ediyor?
4. Gelenler dileklerinin gerçekleşmesi için neler yapıyorlar? Adakta bulunuyorlar mı?
5. İstekleri kabul görürse adaklarını yerine getiriyorlar mı ve türbeyi tekrar ziyaret ediyorlar mı?

5.Fotoğraf Dizini ve Fotoğraflar

Fotoğraf 1. Abdülcabbar Hazretleri Türbesi'ne gitmeden önce şifalı sudan içenler

Fotoğraf 2. Şifalı suyun yararlarını gösteren tabela

Fotoğraf 3. Abdülcabbar Hazretleri'nin Türbesi

Fotoğraf 4. Abdülcabbar Hazretleri Türbesi'ni ziyarete gelenler

Fotoğraf 5. Abdülcabbar Hazretleri Türbesi'ndeki dilek direği etrafında dönenler ve direğe kısmeti bağlı kızların bahtlarının açılması için asılan bekâret kuşakları

Fotoğraf 6. Abdülcabbar Hazretleri Türbesi'nin dışındaki mum yakama yeri

Fotoğraf 7. Abdülcabbar Hazretleri Türbesi'nde dileklerinin kabulü için mum yakanlar

Fotoğraf 8. Abdülcabbar Hazretleri Türbesi'ndeki ziyaretçilerin muratlarının olması için bir parça yuttukları teberik ve çektikleri tespih

Fotoğraf 9. Abdülcabbar Hazretleri Türbesi'ni ziyarete gelenler

Fotoğraf 10. Abdülcabbar Hazretleri Türbesi'nde muradı olanların türbeyi tekrar ziyaret edip, adakları olan kurbanı kesmeleri

Fotoğraf 11. Çarşamba Baba Türbesi

Fotoğraf 12. Çarşamba Türbesi'nin iç görünümü

Fotoğraf 13. Haydar Baba Türbesi

Fotoğraf 14. Hacı Muharrem Hilmi Efendi Türbesi

Fotoğraf 15. Hacı Muharrem Hilmi Efendi Türbesi'nin iç görünümü

Fotoğraf 16. Sadık Hacı Demirci Mustafa Efendi Türbesi'nin girişi

Fotoğraf 17. Sadık Hacı Demirci Mustafa Efendi Türbesi

Fotoğraf 18. Sarı Saltuk Yatırı ve Ziyaretçiler

Fotoğraf 19. Sarı Saltuk Yatırı'nın bahçesinde şifalı suyun etrafında toplananlar

Fotoğraf 20. Sarı Saltuk Yatırı bahçesindeki mum yakma yeri

Fotoğraf 21. Sarı Saltuk Yatırı'nda duası kabul olanların kabri tekrar ziyaret edip, gömbe dağıtması

Fotoğraf 22. Ahi Musa Türbesi

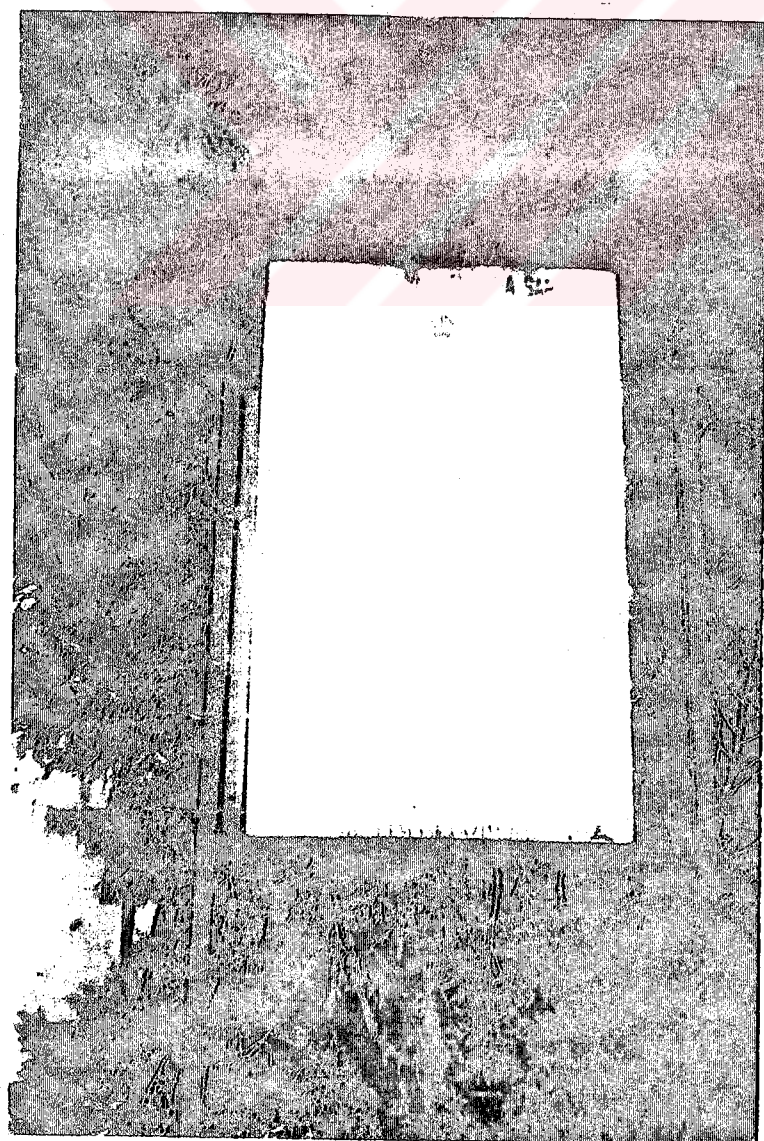
- Fotoğraf 23.** Ahi Musa Türbesi'nin iç görünümü
- Fotoğraf 24.** Arap Baba Türbesi
- Fotoğraf 25.** Arap Baba'nın Sandukası
- Fotoğraf 26.** Arap Baba'nın sandukası önüne oturmuş dua eden kadınlar
- Fotoğraf 27.** Arap Baba'nın sandukası önünde ayakta durarak dua eden erkekler
- Fotoğraf 28.** Beşikli Baba Türbesi
- Fotoğraf 29.** Beşikli Baba'nın sandukası ve ziyaretçilerin dileklerinin olması için sallanan veya içine bez bebek konan beşik
- Fotoğraf 30.** Fatih Ahmet Baba Türbesi
- Fotoğraf 31.** Fatih Ahmet Baba Türbesi'ni ziyarete gelenler
- Fotoğraf 32.** Fatih Ahmet Baba'nın sandukası önünde dua edenler
- Fotoğraf 33.** Fatih Ahmet Baba Türbesi'ne gelip dileği kabul olduktan sonra, türbeye tekrar gelip adağı olan kurbanı kesenler
- Fotoğraf 34.** Hafız Osman Bedrettin (İmam Efendi) Türbesi ve bahçesindeki diğer mezarlar
- Fotoğraf 35.** Hafız Osman Bedrettin'in sandukası önünde dua edenler
- Fotoğraf 36.** Mansur Baba Türbesi
- Fotoğraf 37.** Mansur Baba Türbesi'nin iç görünümü
- Fotoğraf 38.** Muhammed Mazhar Efendi Türbesi
- Fotoğraf 39.** Murat Baba Türbesi
- Fotoğraf 40.** Murat Baba Türbesi'ni ziyarete gelenler
- Fotoğraf 41.** Murat Baba'nın sandukası önünde dua edenler
- Fotoğraf 42.** Murat Baba'nın sandukası önünde çocuğunun iyileşmesi için dua eden kadın ve çocuğu
- Fotoğraf 43.** Nadir Baba Türbesi
- Fotoğraf 44.** Nadir Baba Türbesi'ni ziyaret eden bir kadın
- Fotoğraf 45.** Tayyar Baba Türbesi ve türbedarı
- Fotoğraf 46.** Üryan Baba Türbesi
- Fotoğraf 47.** Beyzade Efendi Yatırı
- Fotoğraf 48.** Hacı Hulusi Efendi Yatırı
- Fotoğraf 49.** Hacı Hulusi Efendi kabri önünde dua edenler

- Fotoğraf 50.** Hacı Saadettin Efendi Yatırı
- Fotoğraf 51.** Musa Kâzım Efendi Yatırı
- Fotoğraf 52.** Musa Kâzım Efendi kabri önünde dua edenler
- Fotoğraf 53.** Şeyh Çapakçurî Yatırı
- Fotoğraf 54.** Şeyh Çapakçurî Efendi kabri önünde dua eden biri
- Fotoğraf 55.** Salı Baba Yatırı'nın önceden bulunduğu alan
- Fotoğraf 56.** Kaynak kişi Kemal BAYAR
- Fotoğraf 57.** Kaynak kişi Sultan
- Fotoğraf 58.** Kaynak kişi Duriye ALTINDAL
- Fotoğraf 59.** Kaynak kişi Hıdır ÇOP
- Fotoğraf 60.** Kaynak kişi Nurettin KUTLUTEMUR

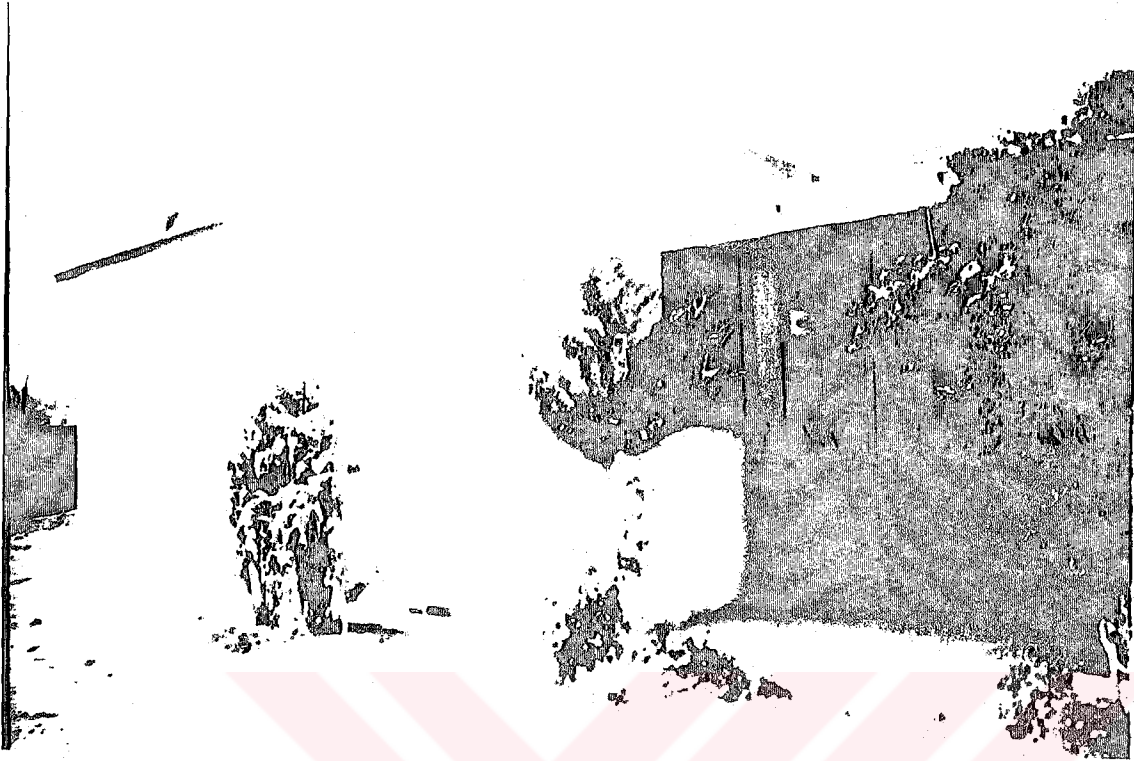

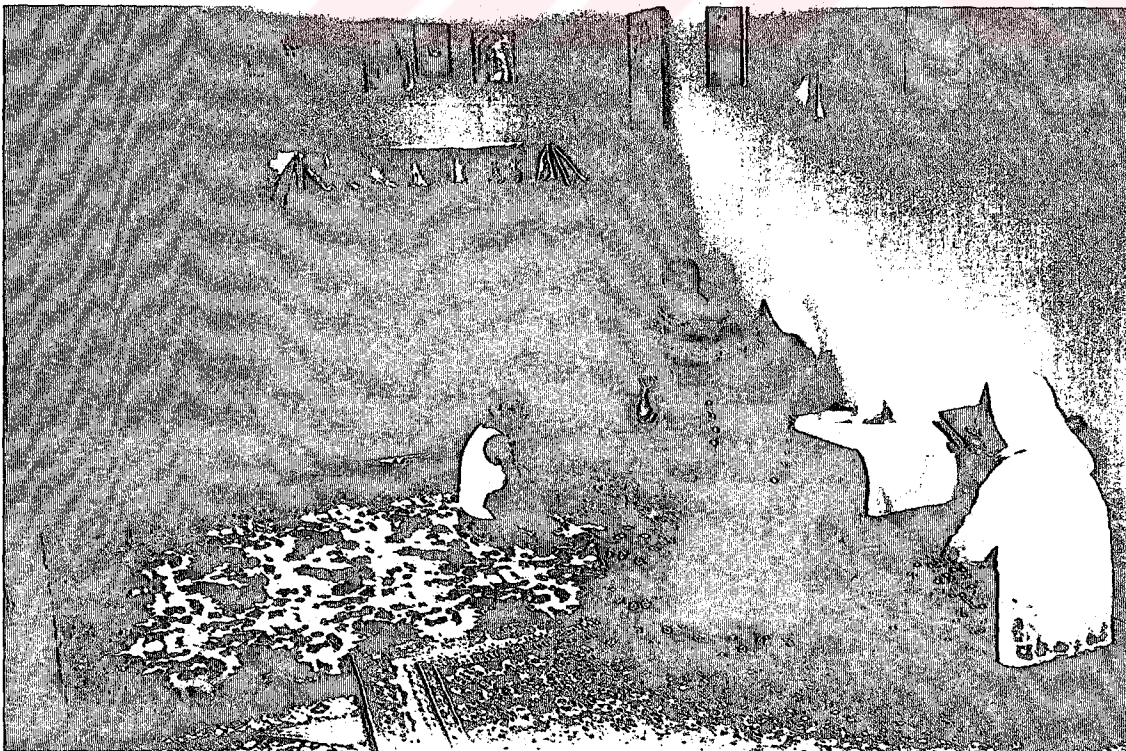
Fotoğraf 1

Fotoğraf 2

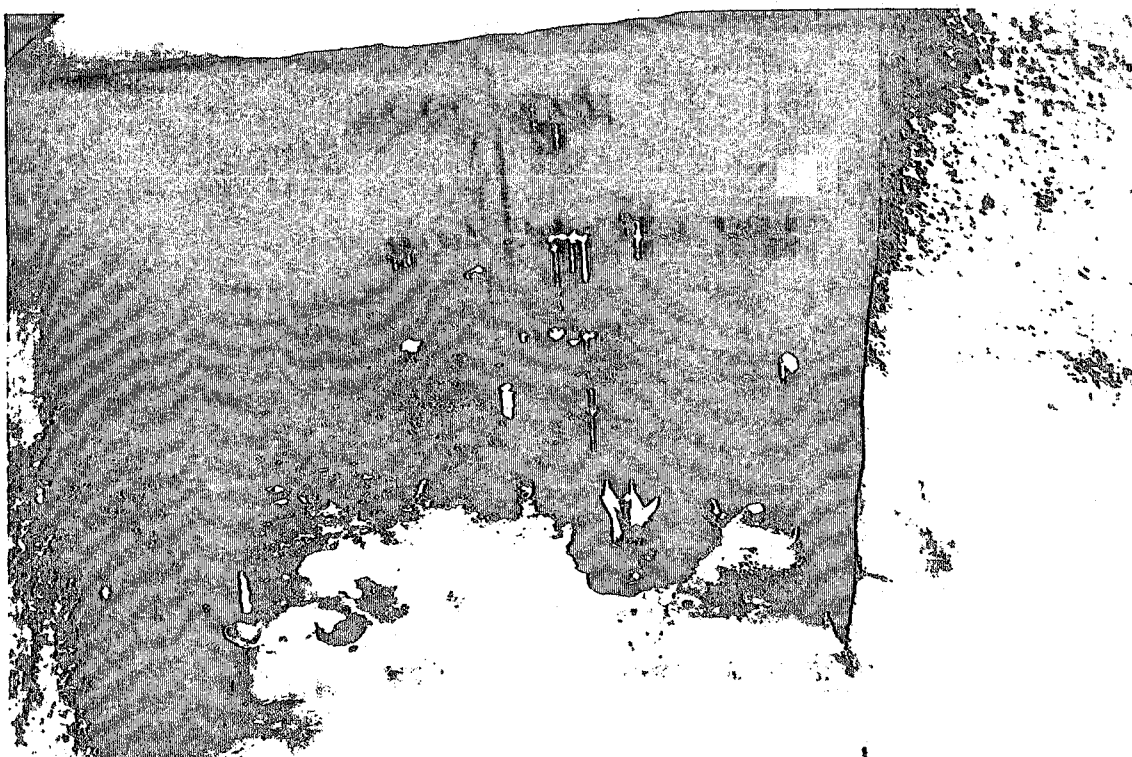
Fotoğraf 3

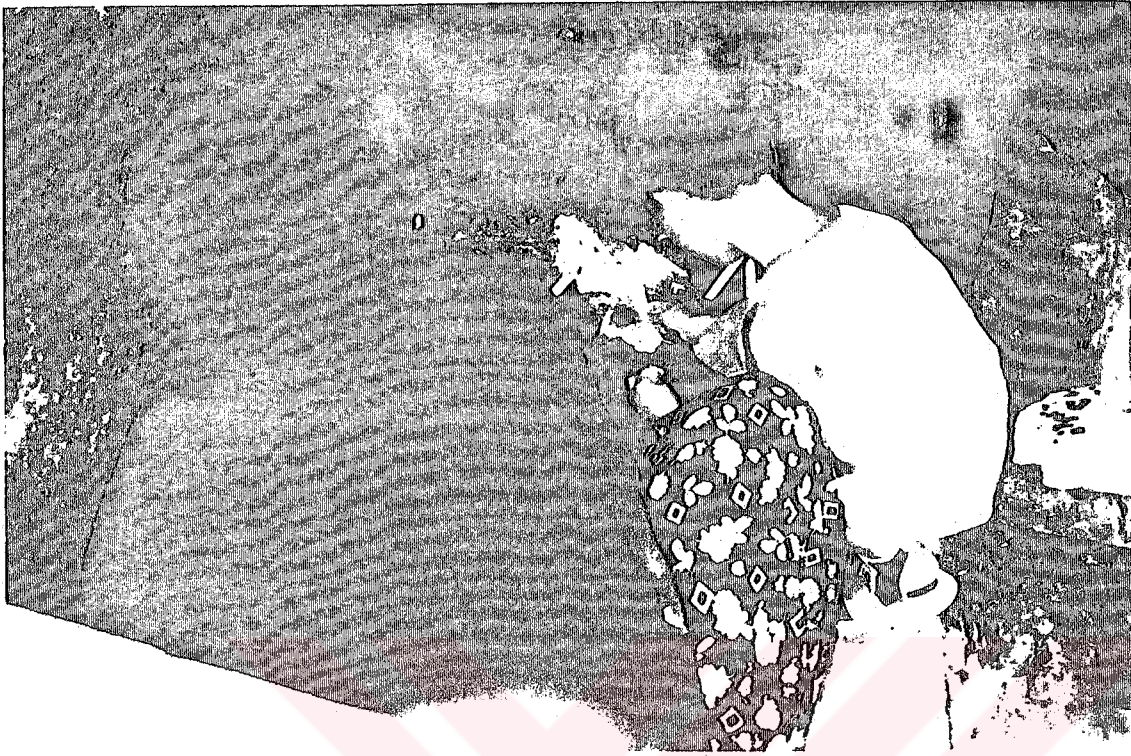
Fotoğraf 4

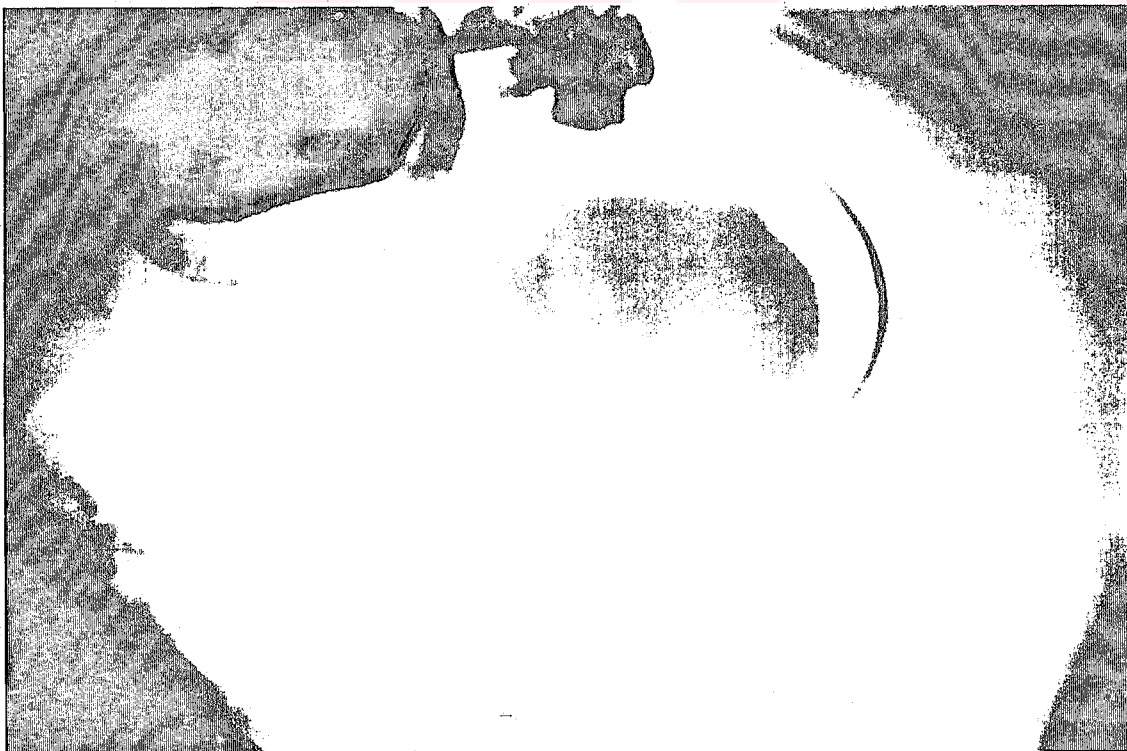
Fotoğraf 5

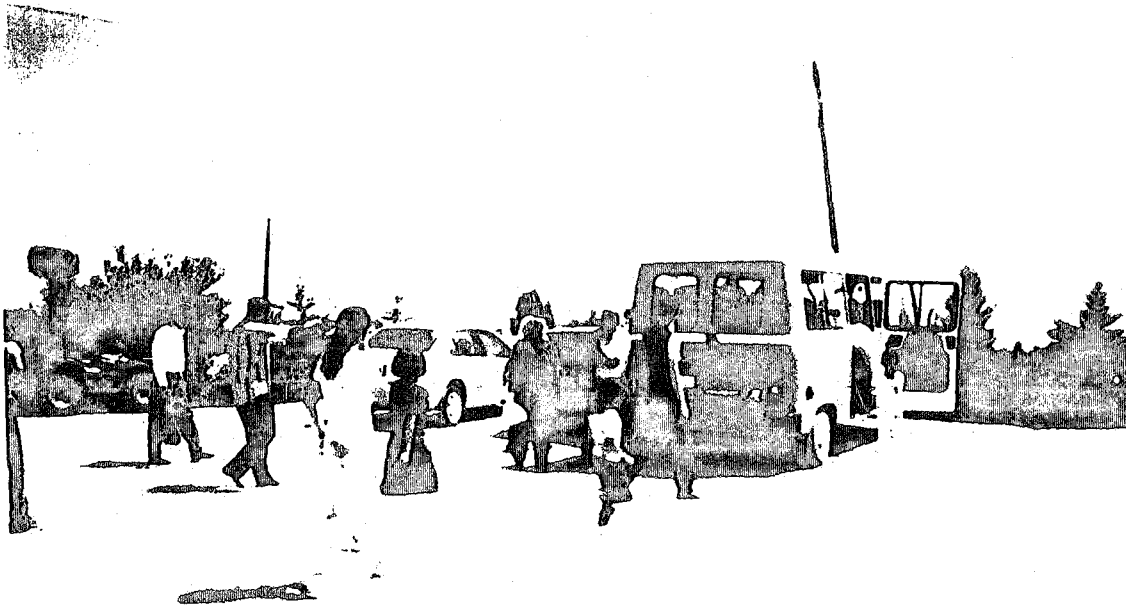
Fotoğraf 6

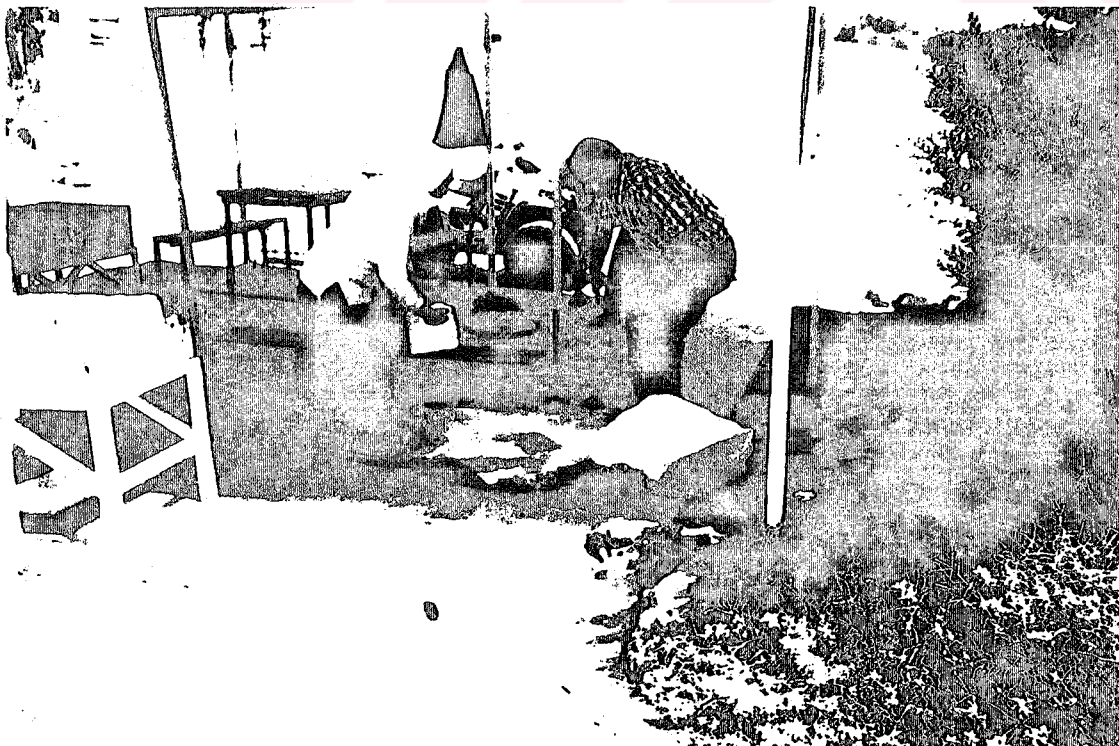
Fotoğraf 7

Fotoğraf 8

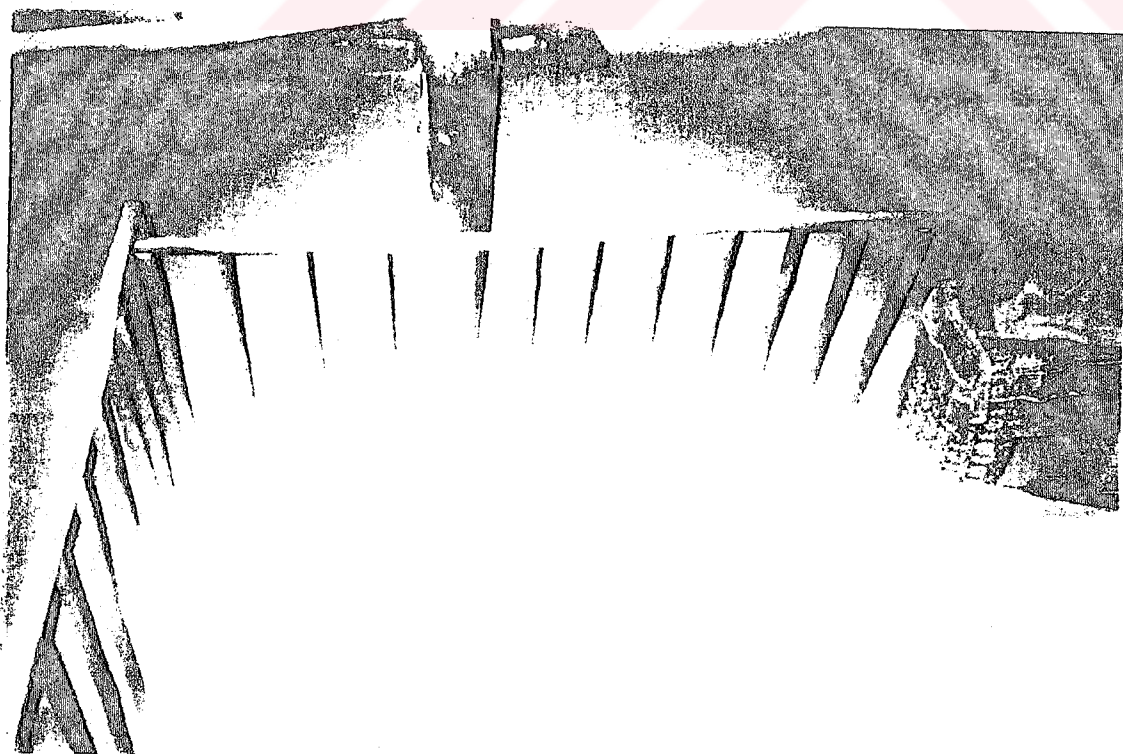
Fotoğraf 9

Fotoğraf 10

Fotoğraf 11

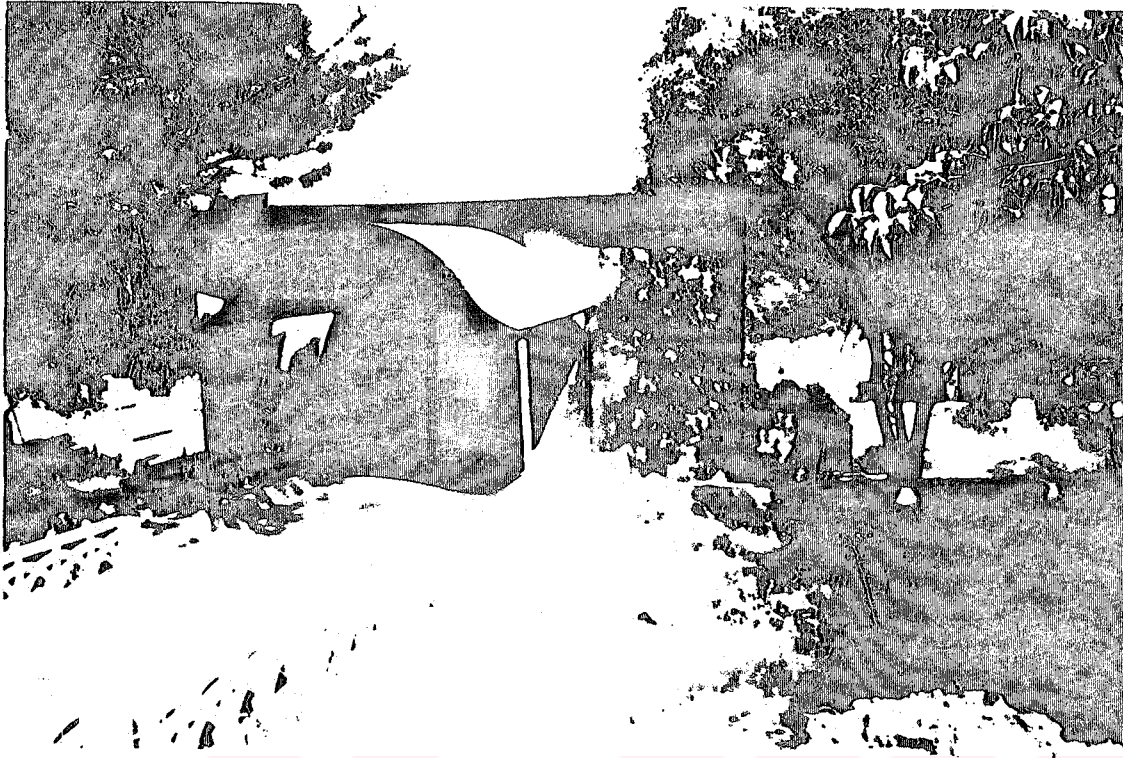

Fotoğraf 12

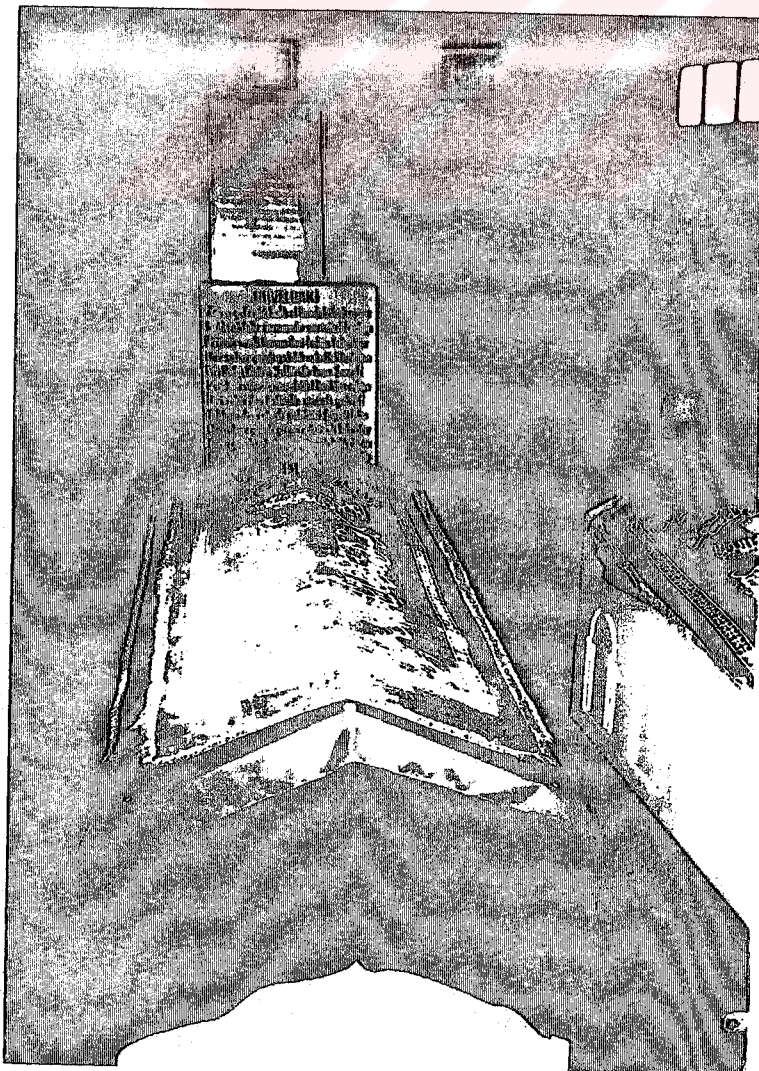

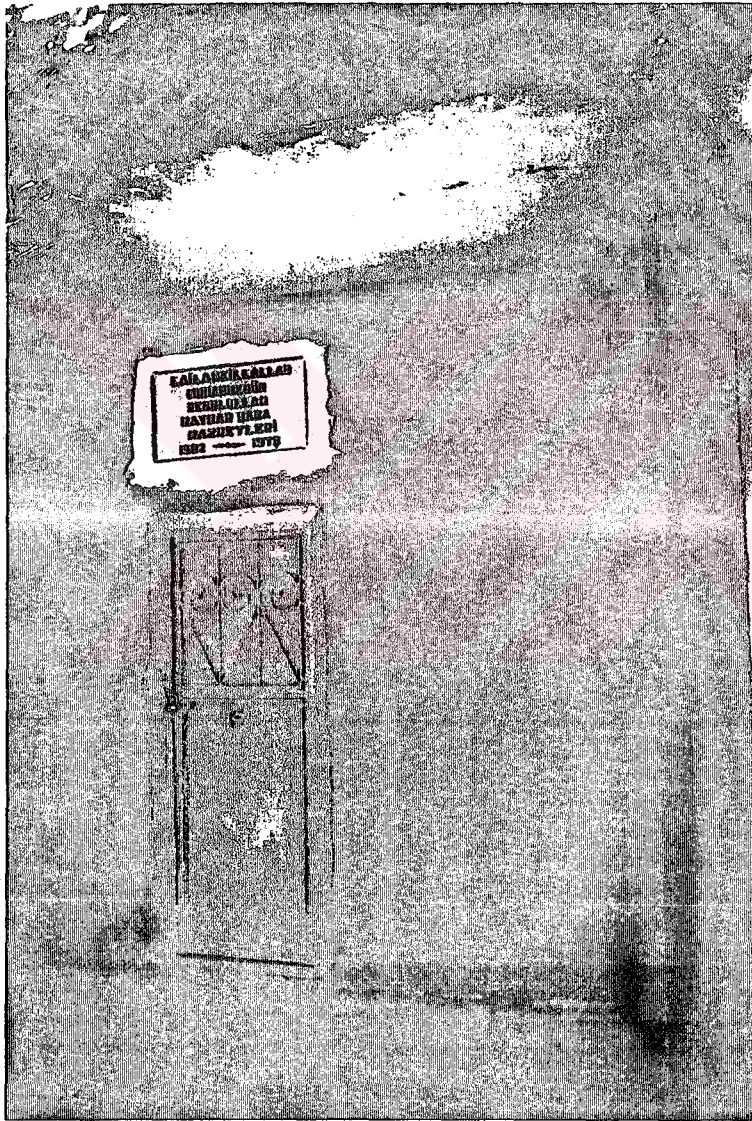
Fotoğraf 13

Fotoğraf 15

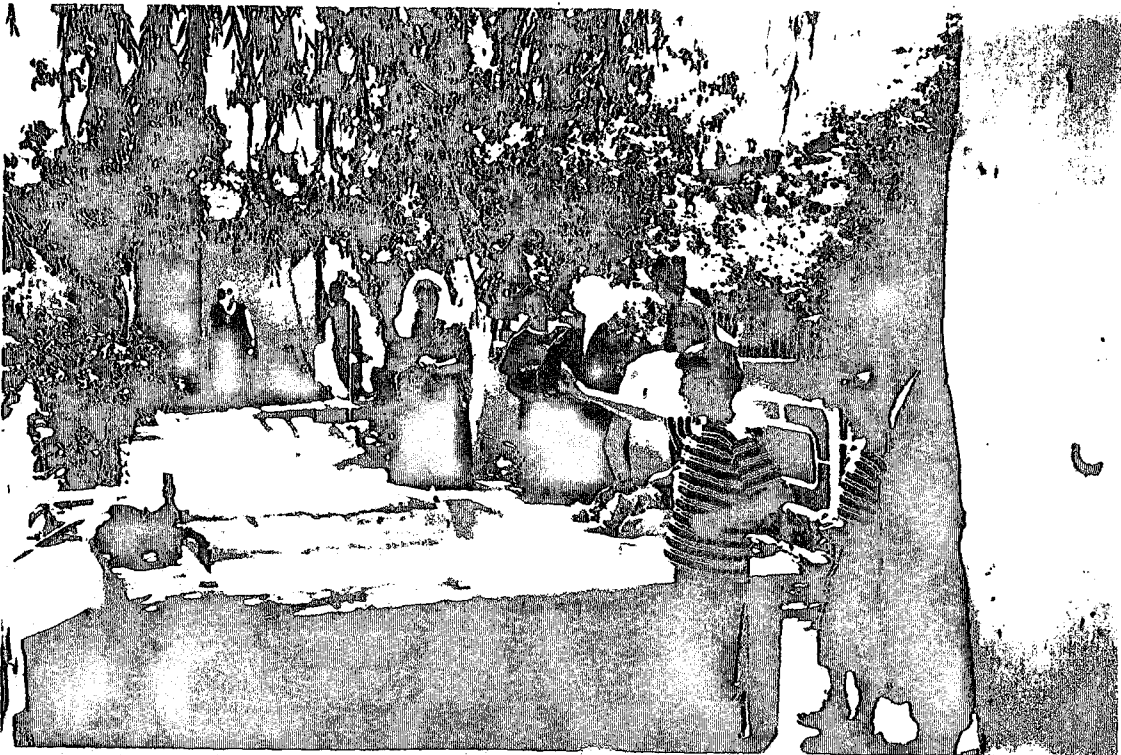

Fotoğraf 17

Fotoğraf 18

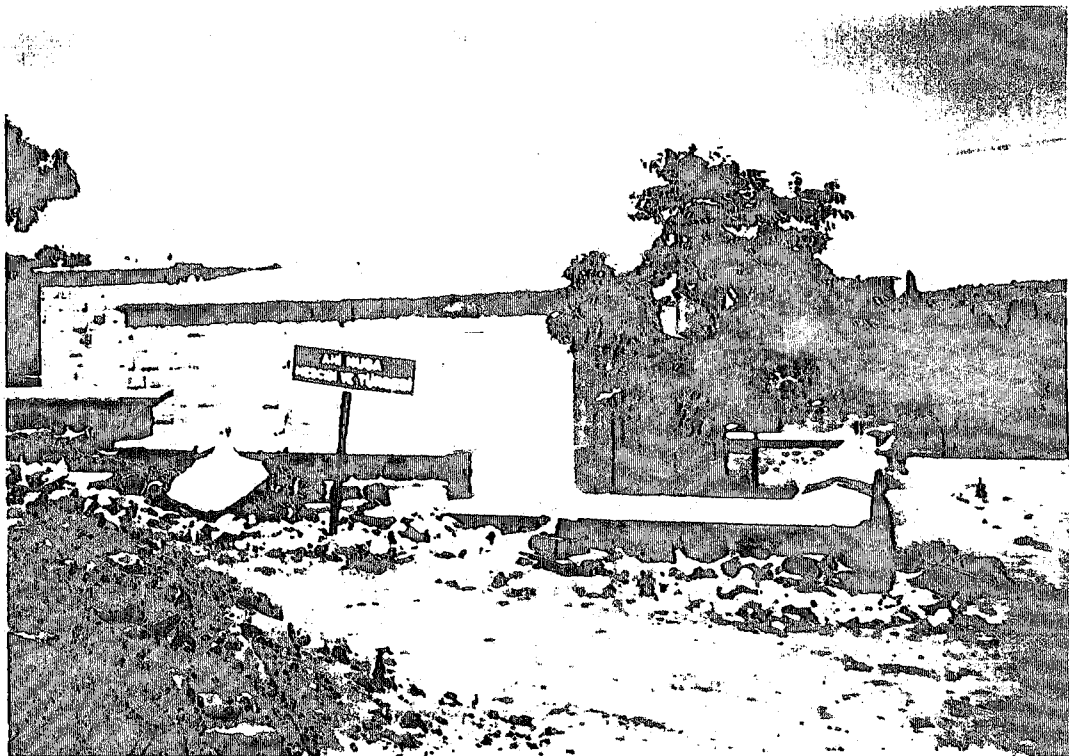
Fotoğraf 19

Fotoğraf 20

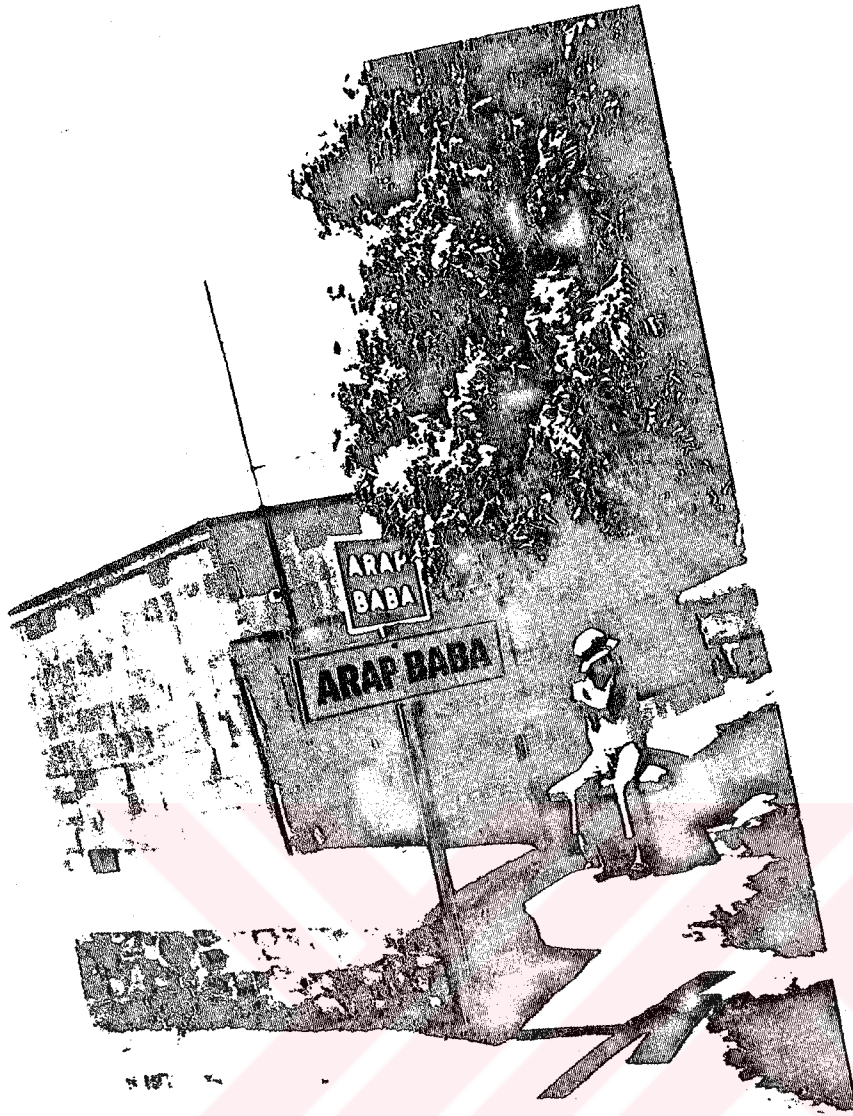
Fotoğraf 21

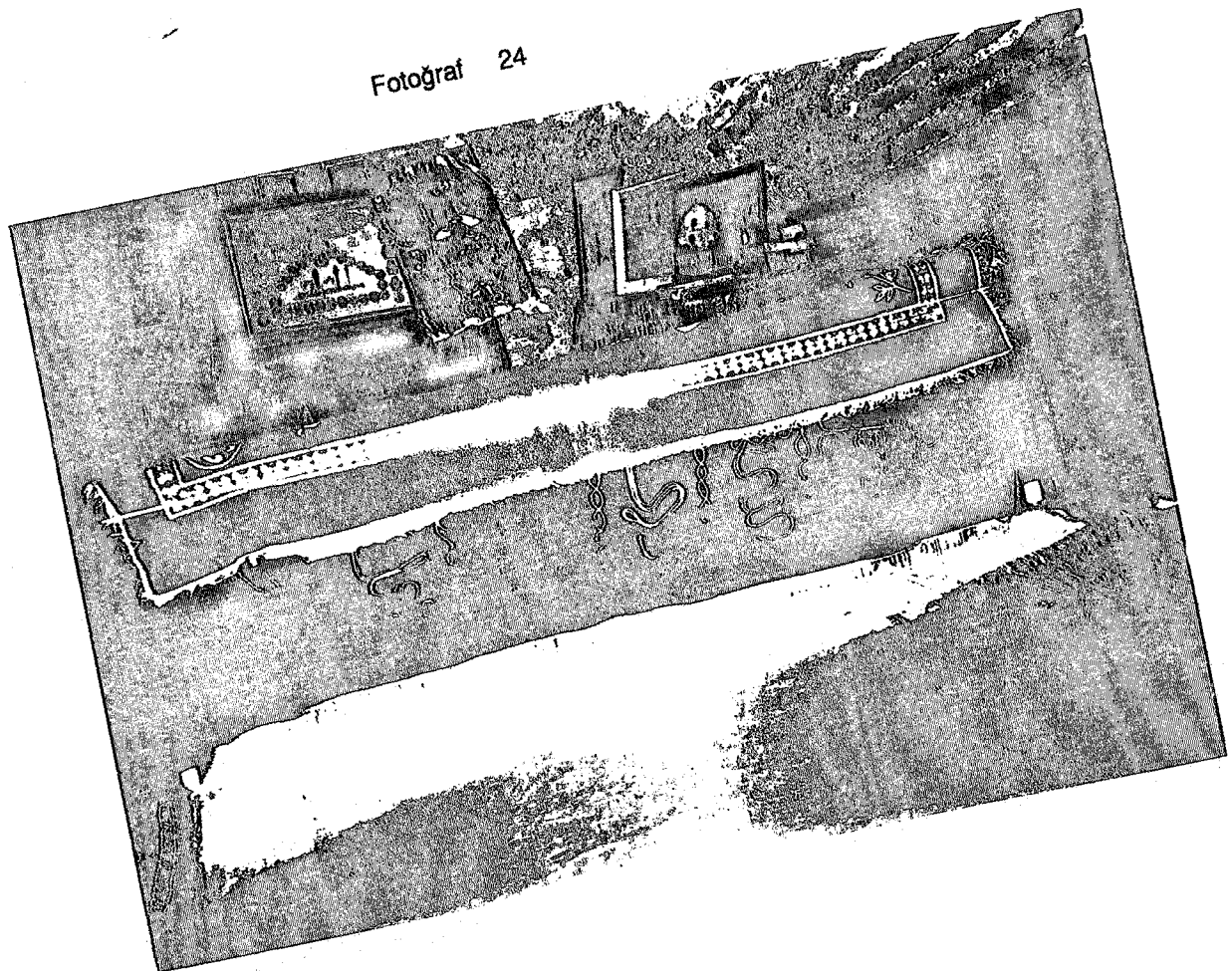
Fotoğraf 22

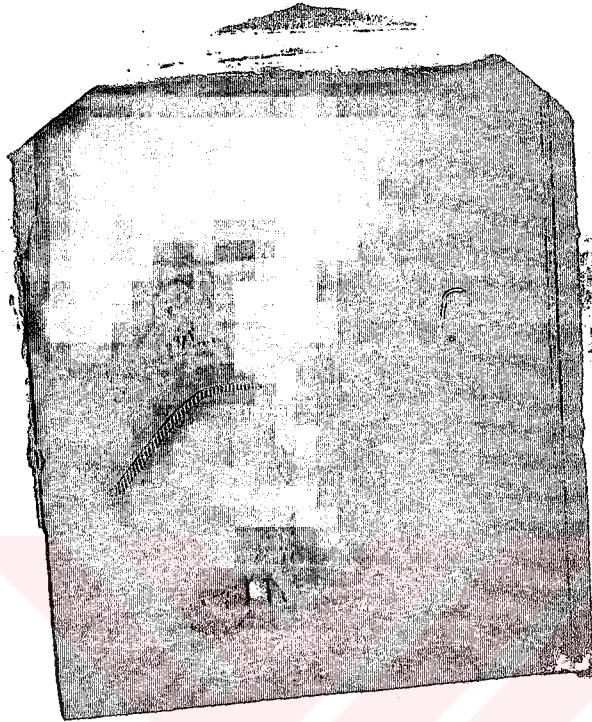

Fotoğraf 23

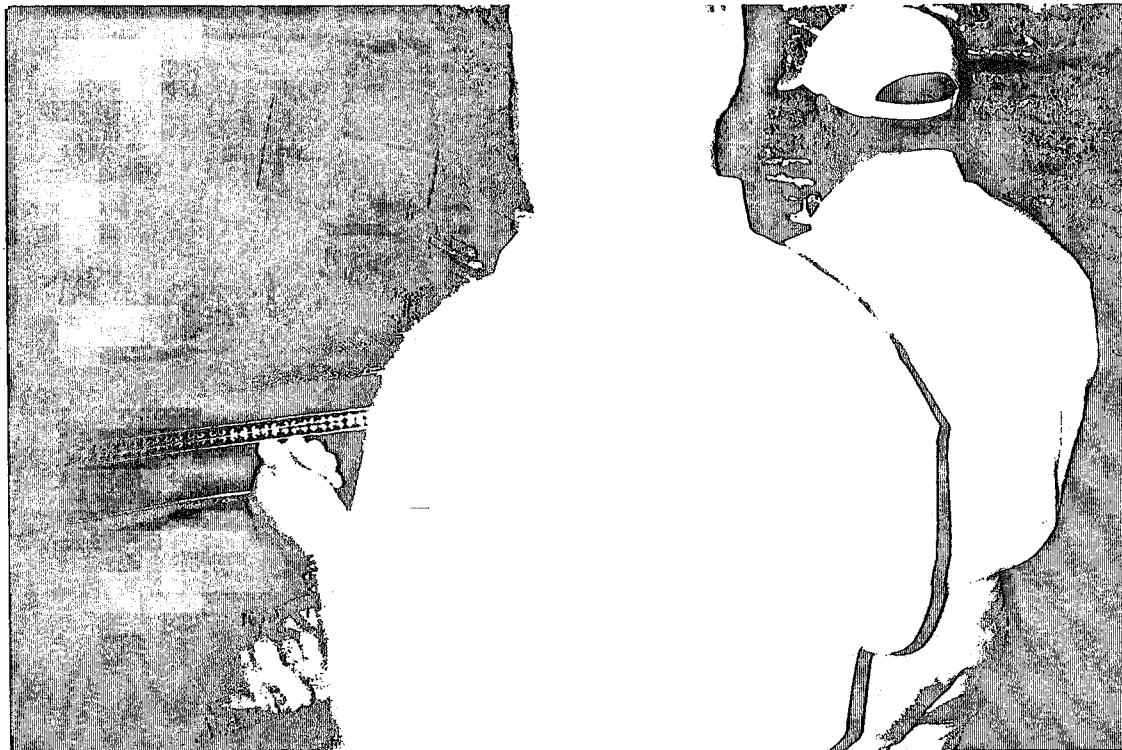

Fotoğraf 24

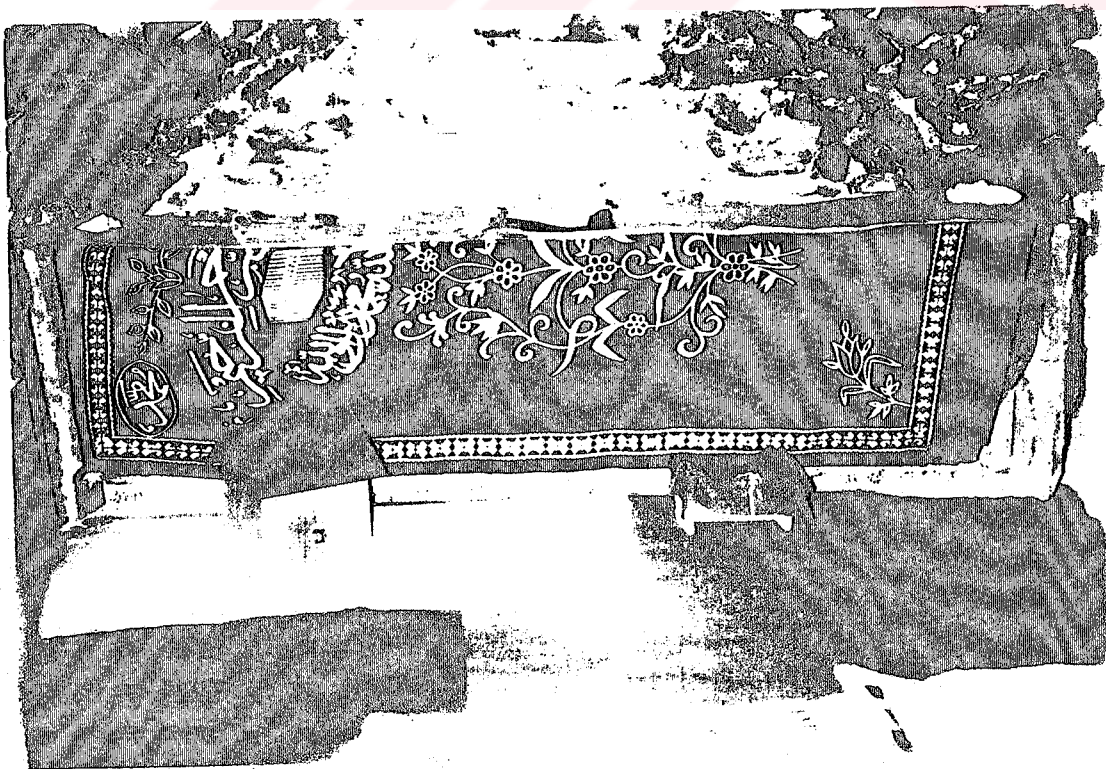
Fotoğraf 26

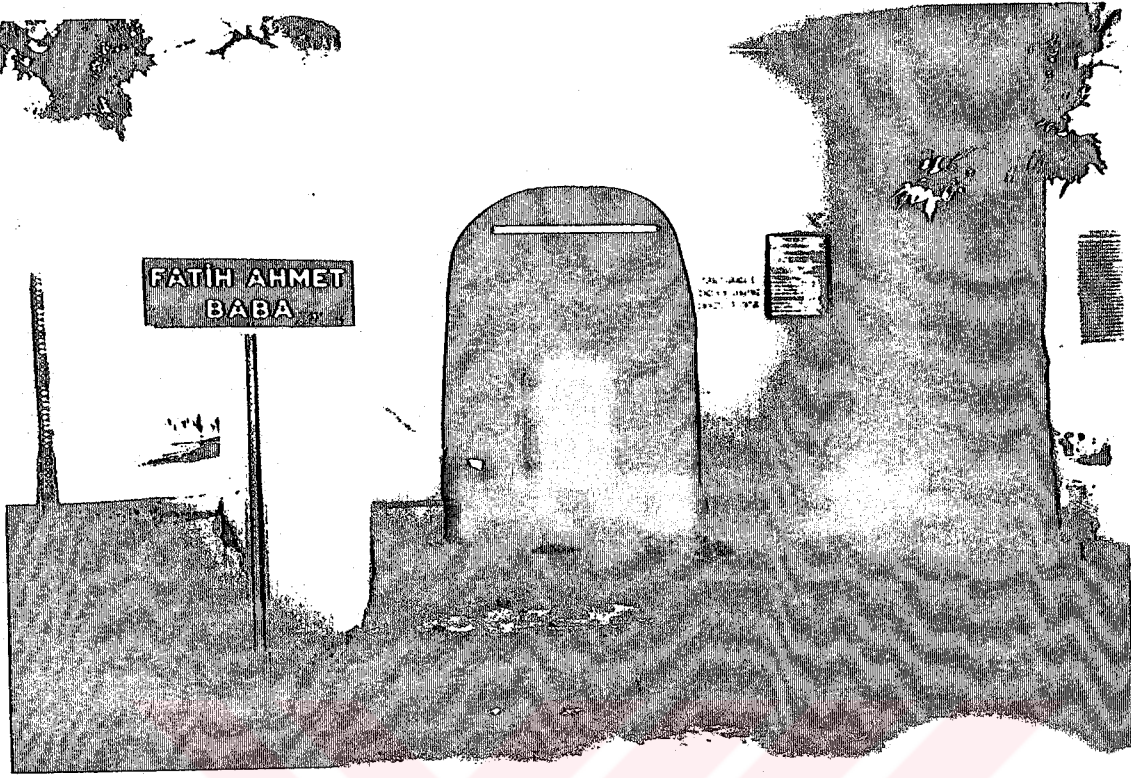
Fotoğraf 27

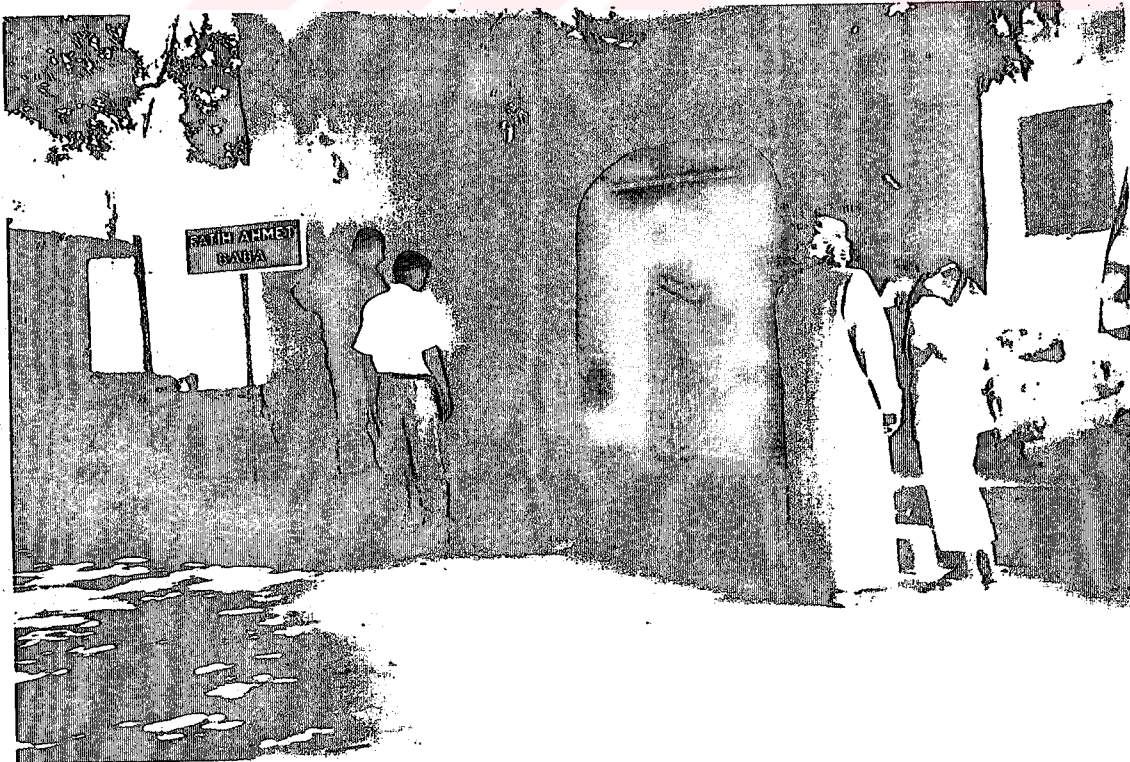
Fotoğraf 28

Fotoğraf 29

Fotoğraf 30

Fotoğraf 31

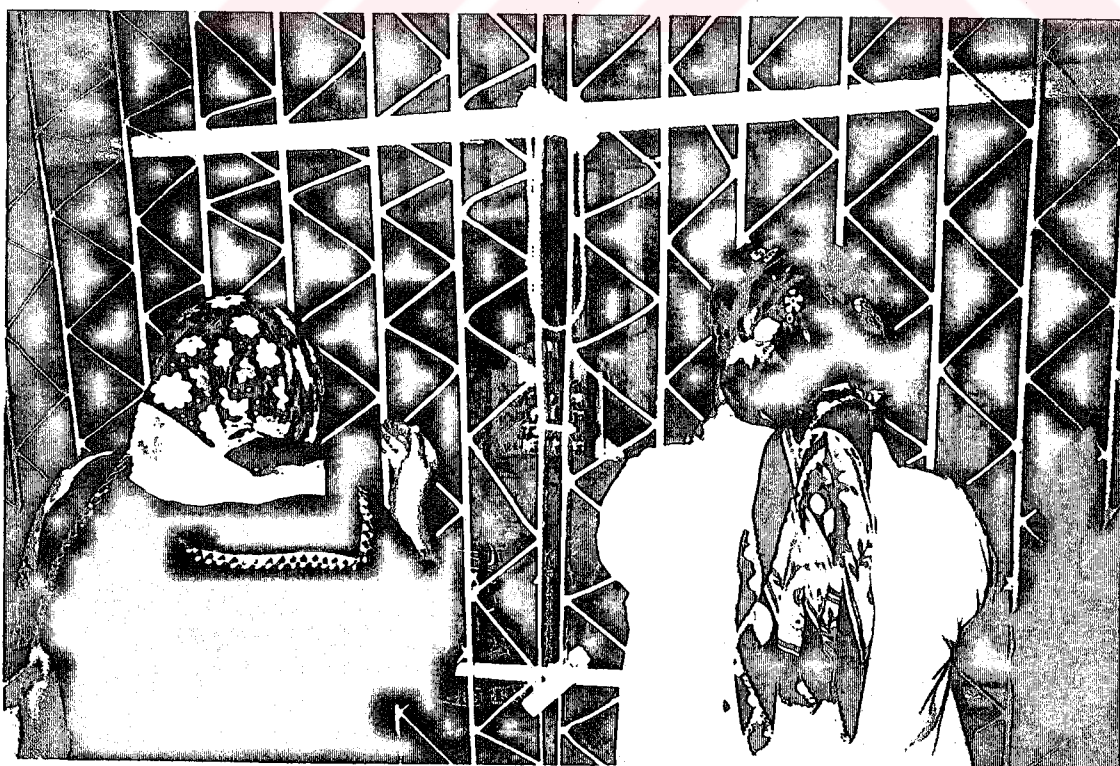
Fotoğraf 32

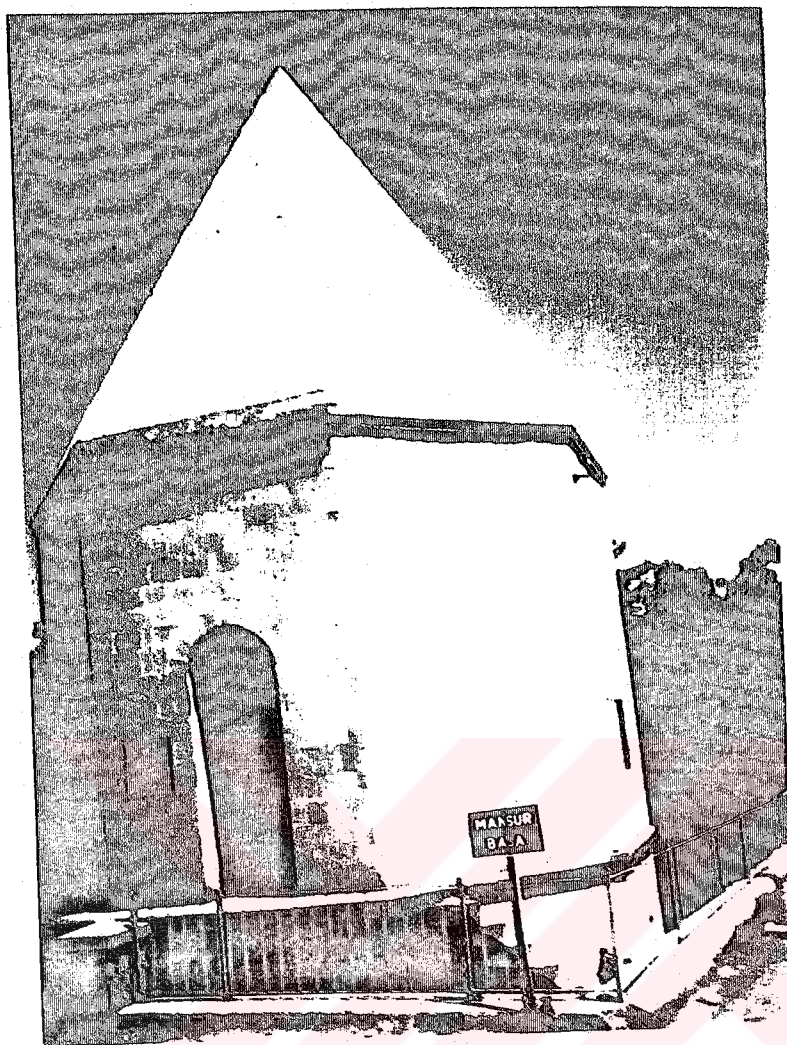
Fotoğraf 33

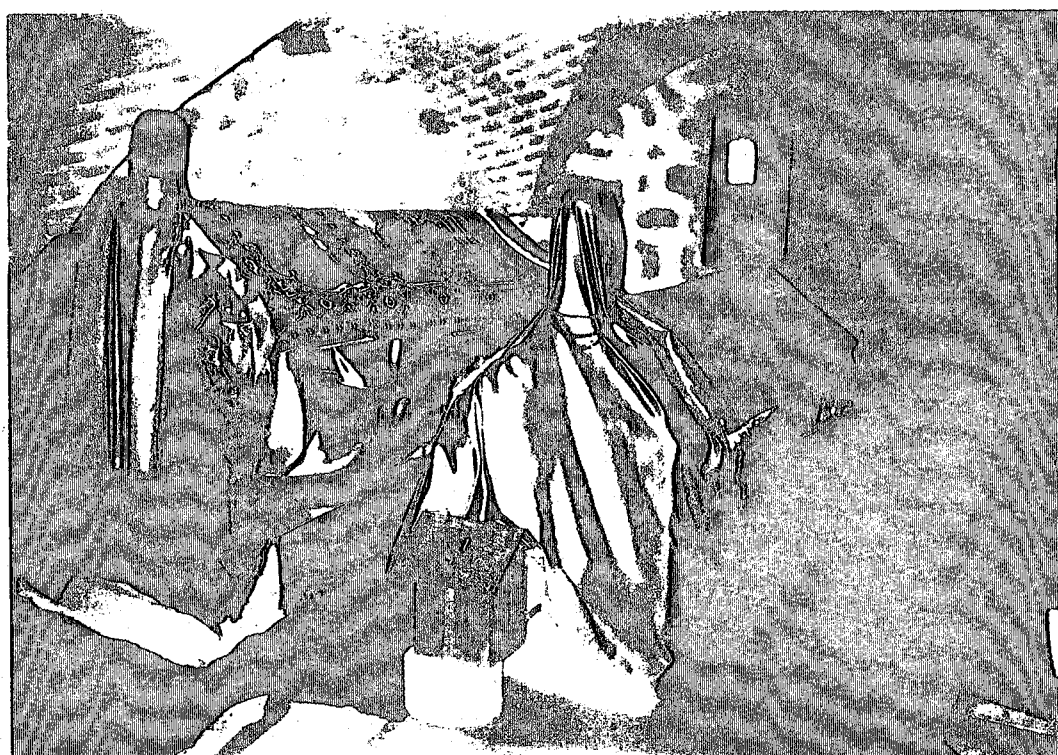
Fotoğraf 34

Fotoğraf 35

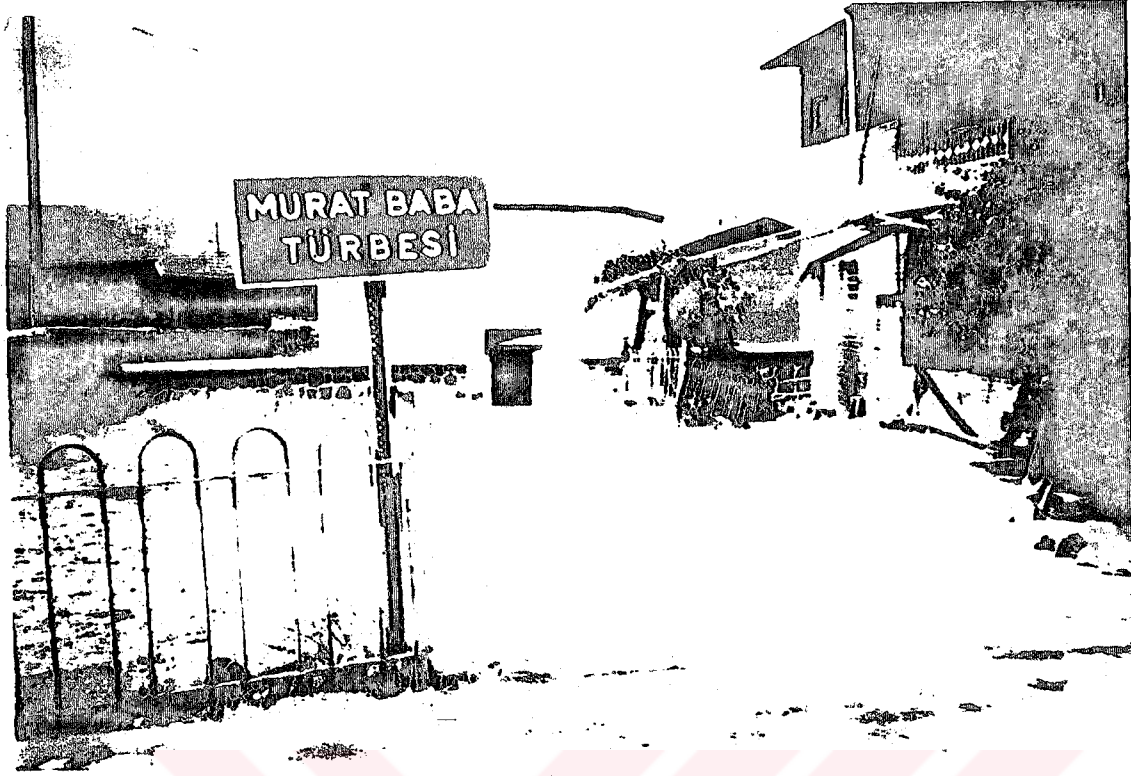
Fotoğraf 36

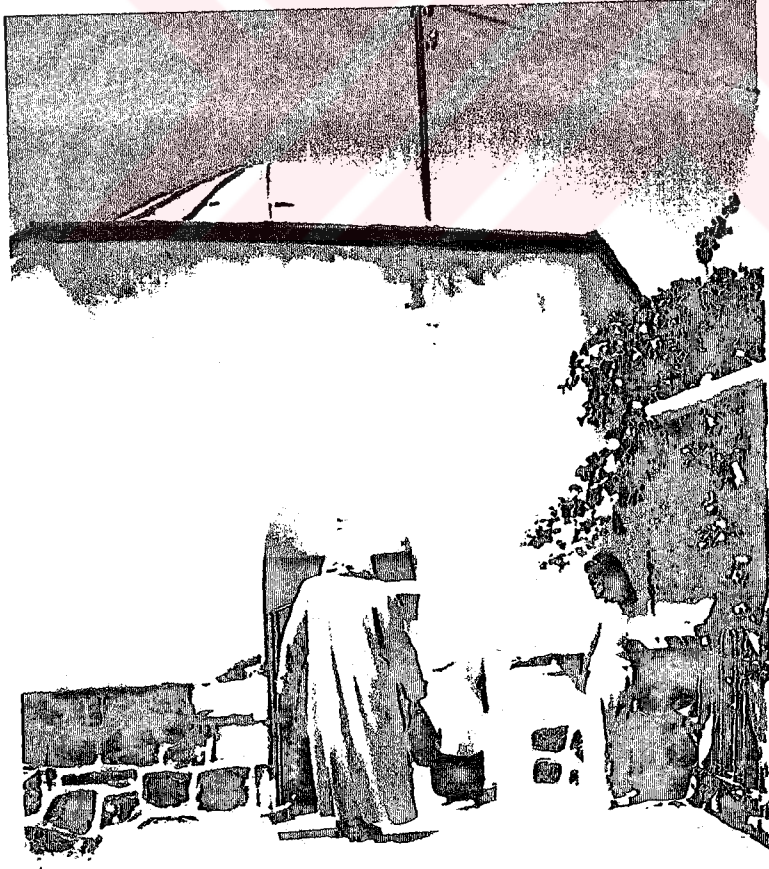
Fotoğraf 37

Fotoğraf 38

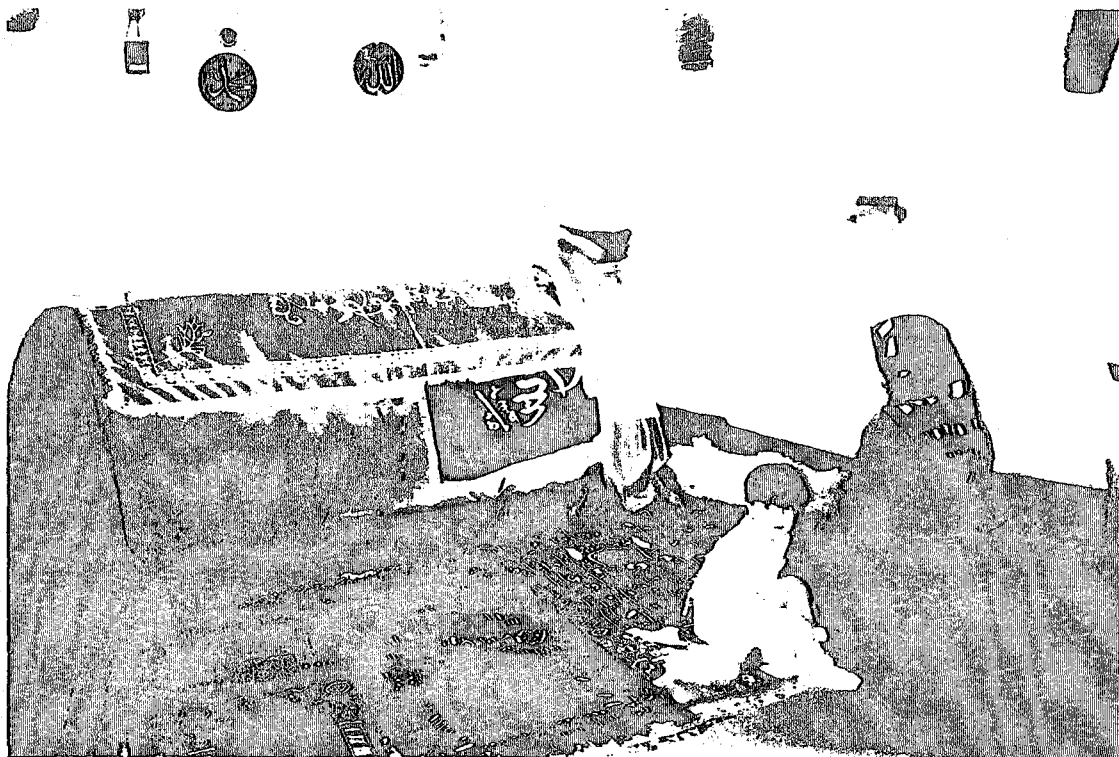

Fotoğraf 39

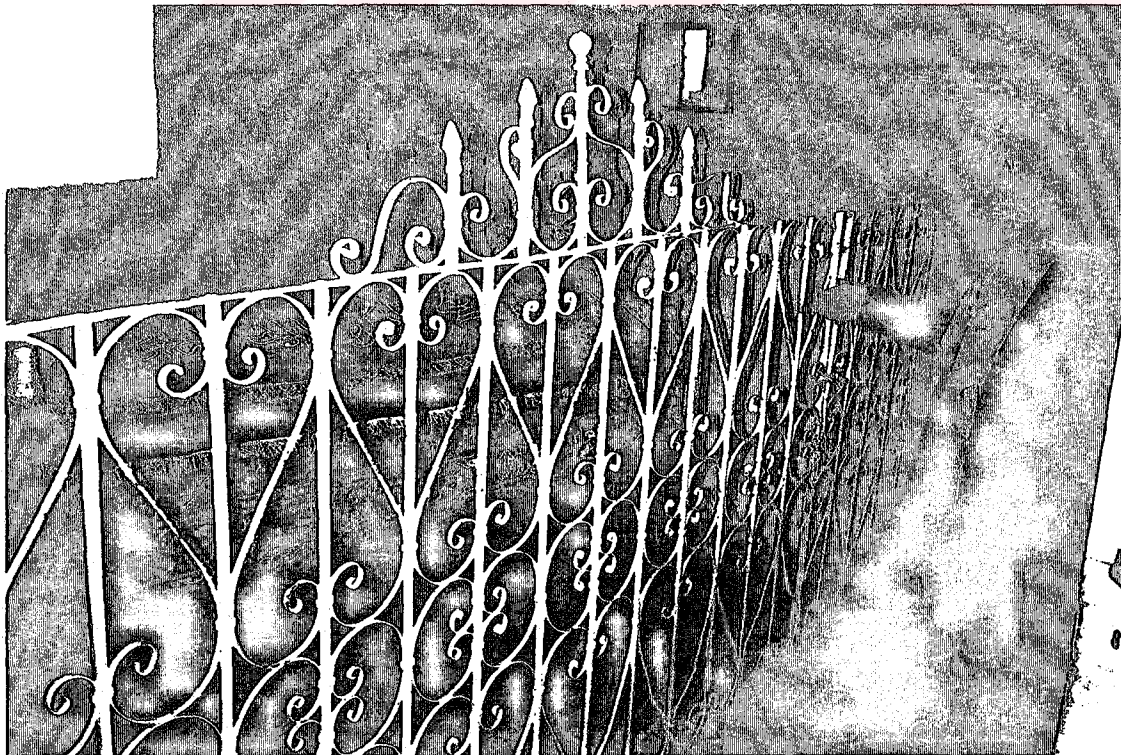
Fotoğraf 41

Fotoğraf 42

Fotoğraf 43

Fotoğraf 44

Fotoğraf 45

Fotoğraf 46

Fotoğraf 47

Fotoğraf 48

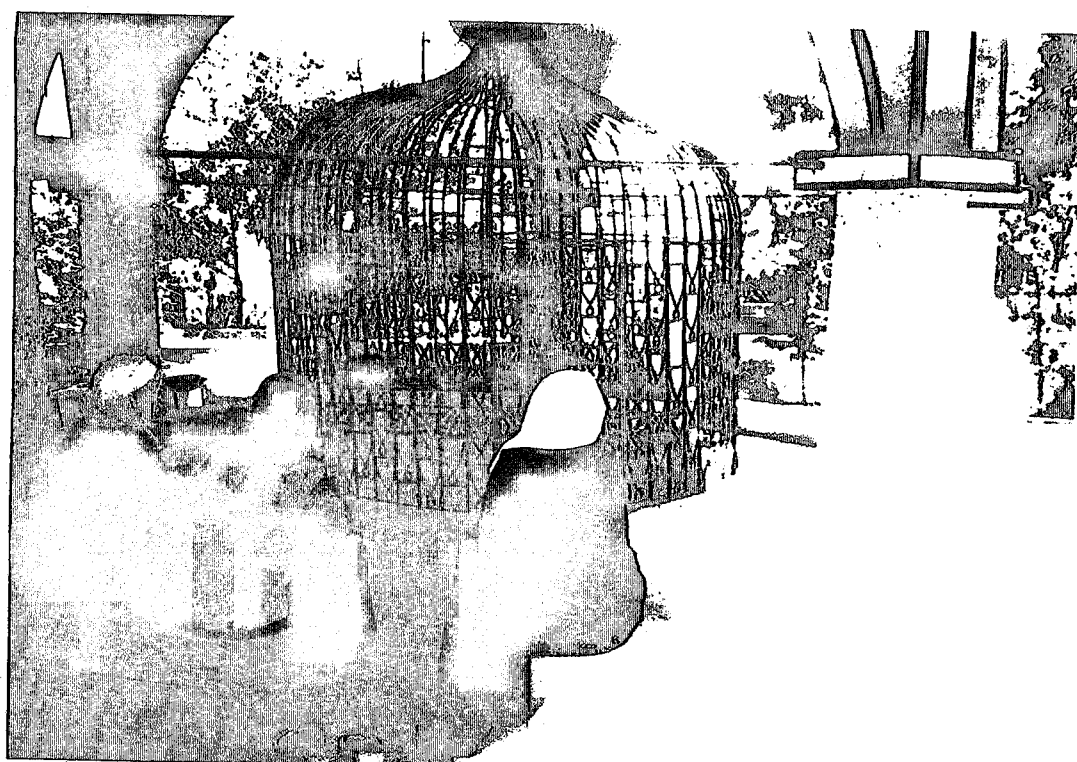
Fotoğraf 49

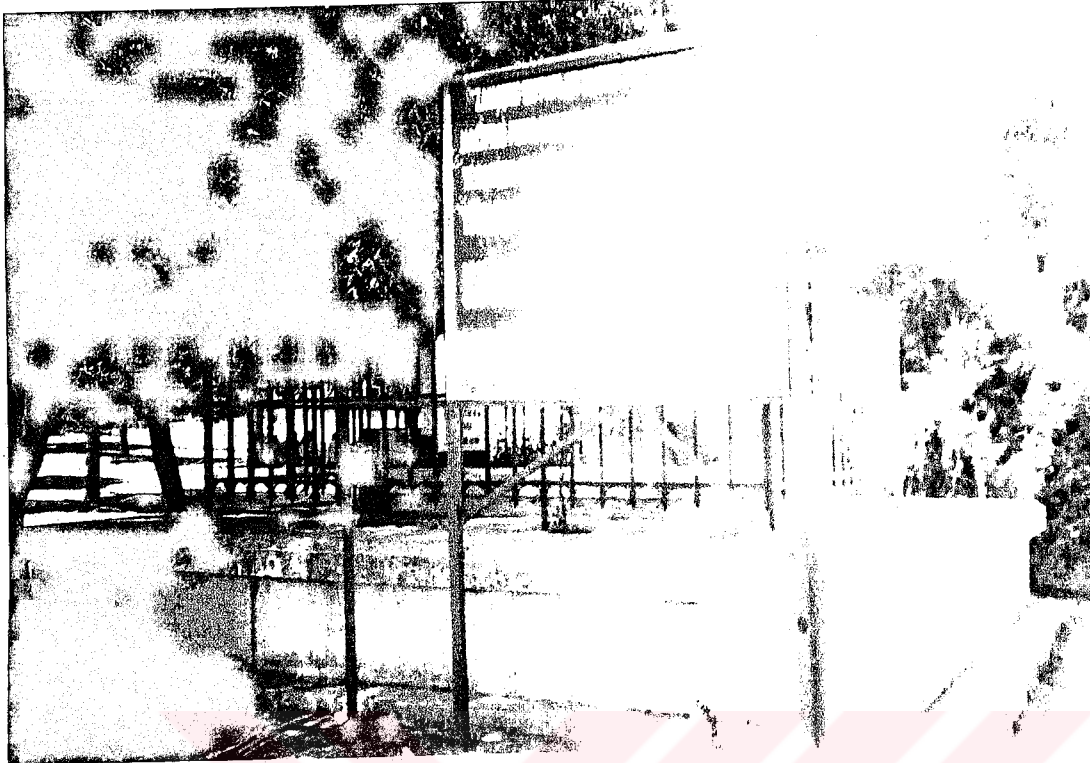
Fotoğraf 50

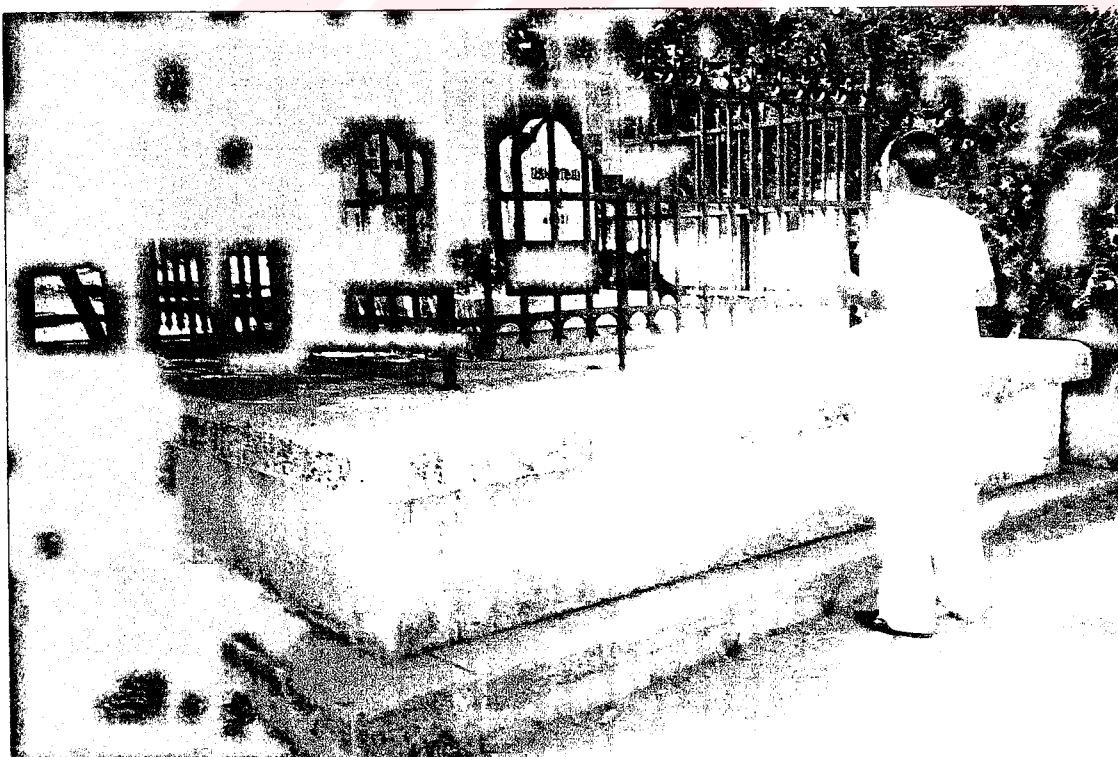
Fotoğraf 51

Fotoğraf 52

Fotoğraf 53

Fotoğraf 54

Fotoğraf 55

Fotoğraf 56

Fotoğraf 58

Fotoğraf 59

Fotoğraf 60